

Odborné podujatie k príprave časti Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike

Zápis z workshopu k téme:

DIALÓG O PODSTATE A ZMYSLE ĽUDSKÝCH PRÁV

7. máj 2014, Bratislava

Spracovali Karolína Miková a Peter Gušťačík z PDCS.

Obsah

Odborné podujatie k príprave časti Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike	1
Zápis z workshopu k téme:	1
Dialóg o podstate a zmysle ľudských práv	1
7. máj 2014, Bratislava	1
Kontext diskusie	3
Cieľ stretnutia	3
Štruktúra dokumentu	3
Úvodné vystúpenia	4
Príhovor podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí SR Miroslava Lajčáka na odbornom podujatí k príprave Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR	4
Prejav predsedu Výboru NR SR pre ľudské práva a národnostné menšiny Rudolfa Chmela, Dialóg o podstate a zmysle ľudských práv	5
Panelová diskusia	8
Diskusné bloky	9
Prvá skupina	9
Druhá skupina	13
Tretia skupina	17
Prílohy:	21
Príspevok (písomný) JUDr. Ivetty Macejkovej, PhD., Predsedníčky Ústavného súdu Slovenskej republiky „Ochrana ľudských práv v rámci rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky“	21
Príspevok Barbary Illkovej, veľvyslankyne, generálnej riaditeľky právnej a konzulárnej sekcie MZVaEZ SR na tému: „Systém kvázisúdnych orgánov a kontrolných mechanizmov OSN“	34
Príspevok (písomný) Branislava Fridricha: „Európsky a transatlantický model ochrany ľudských práv“	39
Príspevok Patrika Danišku, Inštitút pre ľudské práva a rodinnú politiku, o.z.: „Štyri ľudské práva, ktoré v stratégii chýbajú“	51
Príspevok Silvie Gregorcovej, odbor štátnej podpory a stratégie sociálnej a rodinnej politiky MPSVaR SR: „Napĺňanie hospodárskych a sociálnych práv v kontexte Stratégie Európa 2020“ ..	56
Zoznam účastníkov	58

Kontext diskusie

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (ďalej len MZVaEZ SR) gestoruje úlohu vlády SR, ktorou je príprava Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR (ďalej len stratégia ľudských práv). Materiál je pripravovaný participatívnym spôsobom. Od decembra 2013 do mája 2014 jednotlivé rezorty realizujú druhú fázu odbornej a verejnej diskusie prostredníctvom odborných workshopov organizovaných gestormi jednotlivých ľudskoprávných tém, na základe prijatého uznesenia Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť č. 83 zo dňa 4. 9. 2013. Viac informácií o tvorbe stratégie ľudských práv je možné nájsť na stránke Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť Slovenskej republiky: <http://www.radavladyp.gov.sk/celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav-v-sr/>.

Cieľ stretnutia

Cieľom odborného podujatia je diskusia na báze medzinárodných a vnútroštátnych právnych rámcov o základných princípoch a filozofii ľudských práv a o otvorených otázkach, ktoré tvorba stratégie priniesla.

Stretnutie bolo zorganizované ako otvorené verejné stretnutie, na ktorom sa mohol zúčastniť akýkoľvek záujemca, pričom jediným limitom bola maximálna kapacita priestorov. Informácia o stretnutí bola rozširovaná MZVaEZ SR prostredníctvom existujúcich databáz organizácií a odborníkov a publikovaním na webstránke MZVaEZ SR a zároveň na webstránke Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť.

Štruktúra dokumentu

Dokument obsahuje dva úvodné prejavy prednesené na workshope k téme Dialóg o podstate a zmysle ľudských práv, anotáciu príspevkov prezentujúcich v dopoludňajšej panelovej diskusii, zhrnutie hlavných bodov referátov prednesených na úvod troch diskusných blokov a štruktúrované pripomienky a podnety vznesené účastníkmi workshopu. Na záver dokumentu, v prílohách, uvádzame plné znenia príspevkov a referátov, ktoré boli poskytnuté v písomnej podobe a zoznam účastníkov s uvedením inštitúcie, ktorú zastupovali.

Úvodné vystúpenia

Príhovor podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí SR Miroslava Lajčáka na odbornom podujatí k príprave Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR

Vážený pán predseda výboru pre ľudské práva a národnostné menšiny Národnej rady SR, vážení laureáti Ceny za významný prínos v oblasti podpory a ochrany ľudských práv, vážené dámy, vážení páni, dnešný workshop je súčasťou záverečnej etapy prípravných odborných podujatí k Celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. Som úprimne rád, že sme sa vo svojom spoločnom úsilí dostali až sem, i keď si uvedomujem, že nás čakajú ešte ďalšie náročné kroky – či už hovoríme o tvorbe výslednej podoby dokumentu na základe výstupov z workshopov k jednotlivým tematickým okruhom stratégie alebo jeho pripomienkovaní a schvaľovaní v rámci Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a medzirezortného pripomienkového konania.

Zmyslom dnešného podujatia je, ako vyplýva už z jeho názvu, diskutovať o filozoficko-právnych otázkach ochrany a podpory ľudských práv, ktoré vzišli zo živej diskusie k stratégii, presnejšie povedané, k niektorým jej témam. Je zrejmé, že samotná stratégia sa nemôže – vzhľadom na limitovanosť jej rozsahu a zároveň jej povahu ako koncepčného vládneho dokumentu – zaoberať otázkami podstaty ľudských práv a ich miesta a úlohy v spoločnosti. Naopak, cieľom stratégie je určiť najdôležitejšie rámcové priority pre jednotlivé ľudskoprávne okruhy, respektíve zraniteľné spoločenské skupiny, tak ako ich definujú medzinárodnoprávne záväzky, vnútroštátna legislatíva a odporúčania monitorovacích orgánov.

Na rozdiel od ostatných odborných podujatí k témam stratégie workshop Dialóg o podstate a zmysle ľudských práv nemá za cieľ vytvorenie záverečného dokumentu ako obsahového podkladu pre redakčný tím. Naopak, dnešné podujatie možno chápať ako súčasť širšej spoločenskej diskusie, ktorú stratégia vyvolala a ktorá je bez pochyb jednou najdôležitejších celospoločenských diskusií s ľudskoprávnym rozmerom od revolučných zmien v roku 1989. Dnešné podujatie zároveň jasne ukazuje, že zmysluplný dialóg môže prebiehať iba za rokovacím stolom, nie prostredníctvom tlačových konferencií a médií.

Vážené dámy, vážení páni, som presvedčený o tom, že vaša početná účasť na dnešnom workshope je dôkazom zmysluplnosti debaty o nástrojoch ochrany ľudských práv a v širšom zmysle o ľudských právach ako takých. Okrem toho, tvorbu stratégie možno už teraz považovať za unikátny proces aj z pohľadu spôsobu jej prípravy. Miera priamej a aktívnej spolupráce štátneho a občianskeho sektora, odbornej a zároveň najširšej verejnosti na tvorbe stratégie sú bezprecedentné.

Máme za sebou desiatky pracovných stretnutí, diskusií a odborných podujatí k partikulárnym okruhom stratégie. Toto množstvo ukazuje, že participatívny prístup k tvorbe verejných politik nepredstavuje jednoduchý model, naopak, prináša so sebou mnohé ťažkosti a zvýšené nároky na čas a pracovné nasadenie – tak zo strany zástupcov štátu, ako aj občianskej spoločnosti. Zároveň sa však ukazuje, že takýto model je jedným z najúčinnějších spôsobov každodenného uplatňovania demokratických princípov pri správe vecí verejných. Verím preto, že aj napriek istej miere „bolestivosti“ participatívneho prístupu sme prípravou stratégie vytvorili pozitívny vzor pre tvorbu ďalších obdobných koncepčných dokumentov do budúcnosti.

Vážené dámy, vážení páni, zmyslom stratégie je byť základným a rámcovým dokumentom pre zlepšenie ochrany ľudských práv na Slovensku – mandát a rámec, na základe ktorého stratégia vzniká,

je jednoznačný, platný a má politickú podporu vlády SR. Napriek zložitosti diskusií, ktoré sprevádzajú vznik niektorých jej častí, som presvedčený o tom, že prijatie stratégie ako celku bude pre Slovensko jednoznačným a nespochybniteľným krokom vpred. V roku desiateho výročia vstupu Slovenska do Európskej únie a zároveň dvadsiateho piateho výročia nežnej revolúcie, bude zároveň symbolickým prihlásením sa k európskym hodnotám demokracie a ľudskoprávnym štandardom, ktorých význam ešte rastie v období doznievania ekonomickej a hospodárskej.

Ďakujem za Vašu pozornosť a podujatiu želám úspešný priebeh!

Prejav predsedu Výboru NR SR pre ľudské práva a národnostné menšiny Rudolfa Chmela, Dialóg o podstate a zmysle ľudských práv

Vážený pán podpredseda vlády, vážené členky a členovia NR SR, dámy a páni,

keď sme roku 2011 prijali na rokovaní vlády uznesenie k návrhu na vypracovanie celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike mal tento krok niekoľko príčin: prvým dôvodom bolo, že sme chceli dať túto komplexnú problematiku takpovediac pod jednu strechu, na strane druhej bola príčina v podstate historicky daná. Respektíve inak povedané – história nás dobehla: v roku 1994 na základe medzinárodnej dohody medzi Organizáciou spojených národov a Slovenskou republikou vzniklo Slovenské národné stredisko pre ľudské práva ako jedna z prvých ponovembrových inštitúcií zriadených na ochranu a presadzovanie ľudských práv. V neskorších rokoch, po roku 2000 vznikli ďalšie ľudskoprávne inštitúty ako verejný ochranca práv (z krajín V4 sme boli poslední) respektíve post podpredseda vlády pre oblasť ľudských práv a menšinových otázok. To, nazdávam sa, malo – tak ako bohužiaľ aj jeho následné zrušenie – kľúčový vplyv na ďalší vývin a prijímanie všetkých dôležitých dokumentov a medzinárodných záväzkov týkajúcich sa ľudskoprávnej agendy.

Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie prijatý v roku 2000 sa stal na dlhú dobu hlavným dokumentom, ktorý určoval líniu vládnych politík v oblasti ľudských práv v najširšom zmysle slova. Aj v spolupráci s tretím sektorom, ktorý je k politikom, chvalabohu, často kritický a ktorý práve v rokoch pomečiarovskej demokratizácie zohral pre „slovenskú ľudskoprávnu otázku“ nesmierne dôležitú rolu. Akčný plán bol dokument prijatý predovšetkým so zámerom zvyšovania vedomostnej úrovne občanov Slovenskej republiky v oblasti ľudských práv a antidiskriminácie, zefektívnenia implementácie antidiskriminačnej legislatívy v súvislosti so vstupom do Európskej únie aj v oblasti riešenia postavenia migrantov na Slovensku. Ale vznikol aj so zámerom zintenzívniť ďalšie konkrétne aktivity v oblasti predchádzania intolerancii, diskriminácii, rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu na štátnej a verejnej úrovni, neskôr aj v oblasti predchádzania extrémizmu predovšetkým formou vzdelávania profesionálnych skupín. Ako však hovoril názov jednej z mnohých kampaní Akčného plánu – *Tolerancia, cudzie slovo?* – bohužiaľ, na svojej aktuálnosti nestratila. A práve toto je zrejme dôvod toho, čo som spomínal v úvode – áno, história nás dobehla.

Slovenská republika existuje vyše dve desaťročia s niekoľkými historickými bremenami. Je ním nevysporiadaná otázka vojnového slovenského štátu, takisto ako nechota vyrovnáť sa morálne, teda ľudskoprávne, nie trestnoprávne, s následným totalitným štyridsaťročím, pričom treba vlastne hovoriť o celom vyše polstoročí od jesene roku 1938, v ktorom boli u nás kardinálne porušované základné ľudské práva. Ale o nič menej aktuálne nie je ani bremeno postkomunistickej krajiny, ktorej proces demokratizácie viedla mečiarovská garnitúra, zavŕšený rovno štátnym terorizmom. Dnes akoby aj preto naša krajina strácala ľudskoprávny ťah a v istých momentoch by v tejto oblasti zrejme potrebovala umelé dýchanie, aspoň také, aké jej v časoch mečiarizmu dal tretí sektor, aj keď tým vonkoncom neporovnávam neporovnateľné. Mnohé zo spomínaných inštitútov pôsobiacich v oblasti ľudských práv a slobôd, v oblasti menšinových práv totiž nefungujú tak, ako je to vo vyspelých

demokraciách. Ich korene siahajú historicky ďalej a aj preto tradícia dodržiavania ľudských práv je silnejšia, ako je tomu u nás, postkomunistických Stredoeurópanov. Máme ešte stále tú výsadu demokracie, že môžeme polemizovať, môžeme viesť dialóg viac či menej vyhrotený, no nezneužívajme túto výsadu na relativizovanie či dokonca popieranie základných ľudských práv, odkazujúce agendu len do starostlivosti „ľudskoprávnych svätuškárov“.

Nikto nikomu nemôže uprieť iný názor, orientáciu, životný postoj, náboženské presvedčenie, pocit rôznorodej identity, filozofický svetonázor, no to, čo nás spája, je prapodstata všetkého bytia a teda právo byť človekom – človekom s právom na plnohodnotný, dôstojný život. A toto garantujú a obsahujú ľudské práva, na ktorých sa zhodla Európa v svojej povojnovej obnove.

Vidíme však, že dnes sprevádza prijatie dokumentu, akým je Celoštátna stratégia ľudských práv, jemne povedané, určité nepochopenie – rôzne skupiny ľudí sa snažia uzurpovať si právo na jediný, ba jedinečný výklad práv človeka, čo je o to zarážajúcejšie, že tak činia i ľudia, ktorí sú nositeľmi viery v mene lásky k blížnemu.

Slovenská republika sa rozhodla prijať výsady členstva v medzinárodných štruktúrach, súhlasila s plnením záväzkov z toho vyplývajúcich, preto by dnes mala dokončiť to, čo pred rokmi viac či menej úspešne začala. Stratégia by mala zadefinovať ľudskoprávne koncepty, ktoré sme ako členská krajina Európskej únie prijali, ale ktoré sme si zároveň sami určili, lebo ich my sami považujeme za významné a dôležité.

Dôležitým prvkom je predovšetkým zachovanie kontrolného mechanizmu, ktorý monitoruje činnosť vlády v oblasti ľudských práv. Som preto rád, že v čase, keď súčasná vláda zrušila úrad s pôsobnosťou v oblasti ľudských práv a práv menšín, udržala aspoň existenciu Rady vlády, kde sú zastúpené expertky a experti v tejto oblasti. Ja som si silu tohto kontrolného mechanizmu užil niekedy neúrekom, dúfam však, že v tomto kontrolovaní vládnej moci neustanete. Vaša práca je totiž stále nenahraditeľná a stratégia by preto mala definovať aj existenciu takýchto kontrolných inštitútov, aby nedajbož nedošlo raz k ich zrušeniu.

Vážené dámy, vážení páni,

keďže táto konferencia je o podstate a zmysle ľudských práv, načrtnem aspoň niekoľko podľa mňa dôležitých systémových opatrení, ktoré by vo finálnej Stratégii nemali chýbať a ktoré práve prapodstatu ľudských práv naplňajú.

To, čo som ako podpredseda vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny začal, bolo spojené aj so snahou o redefiníciu ľudskoprávnych inštitúcií. Už som to niekoľkokrát na podobných fórach spomínal, ale zopakujem to, je fakt, že v súčasnosti tieto primárne ľudskoprávne inštitúcie nevykonávajú svoje právomoci v oblasti ľudských práv tak, ako to stanovil účel ich zriadenia. Videli sme, že napríklad aj experti z Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii z Rady Európy kládli pri svojej návšteve Slovenska mimoriadnu dôležitosť fungovaniu týchto inštitúcií. Súhlasím preto so znepokojením s fungovaním Slovenského národného strediska pre ľudské práva, ktoré tiež potrebuje transformáciu – pozitívne preto hodnotím snahu pána podpredsedu vlády Lajčáka tento problém riešiť a verím, že tieto zmeny bude reflektovať aj samotná Stratégia. Podobne aj inštitút verejného ochrancu práv by si zaslúžil posilnenie kompetencií – ako sú napríklad práva detí, s čím súvisí aj posilnenie samotného úradu ombudsmana (prípadne vytvorenie osobitného).

Ak by niekoho zaujímal reálny stav nedodržiavania ľudských práv v tejto oblasti, odkazujem ho na správu verejnej ochrankyne práv za minulý rok, ktorú práve včera predkladala na Výbore NRSR pre ľudské práva a národnostné menšiny. Optimizmom nás v žiadnom prípade nemôže naplňať, naopak, mala by byť pre nás vážnym varovaním.

Pri diskusii o podstate ľudských práv nevyhnutný predpoklad ich pochopenia a osvojenia tvorí vzdelávanie k ľudským právam. A nielen to. Predovšetkým je to vytvorenie samotného prostredia,

ktoré reflektuje tieto práva v praxi a naplňa ich do dôsledkov. Teda, aby bola inklúzia v školskom systéme plne obsiahnutá, musia sa rešpektovať práva osôb so zdravotným postihnutím nielen pro forma. Tieto práva musia byť v školskom systéme premietnuté v praxi – teda špecifické potreby určitej skupiny ľudí máme aj reálne naplňať. Je mimoriadne dôležité žiakov k ľudským právam učiť, no je zároveň nevyhnutné im tieto práva a túto heterogenitu premietnuť do praxe a realizovať. Vzdelávací systém musí stavať na základných ľudskoprávných princípoch ako rovnosť, dôstojnosť, nediskriminácia, inkluzívnosť. Plnenie Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím je k tomu nevyhnutným predpokladom - zahrňujúc aj osoby, voči ktorým školský systém stále nie je ústretový (teda deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré sú týmto systémom exkludované) – aj toto je nevyhnutným prvkom, ktorý musí Stratégia reflektovať.

Vzhľadom na pretrvávajúcu absenciu splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny, dôležitým aspektom bude aj prijatie určitého konceptu národnostnej politiky štátu. Musím konštatovať, že súčasný stav nie je dôstojný ani pre jednu z trinástich menšín existujúcich na Slovensku. V auguste to bude rok, čo je úrad pre menšiny bez splnomocnenca vlády, nielen preto má Správa o postavení a právach národnostných menšín za rok 2013 skôr popisný charakter a je zrejmé, že iný tak skoro mať nebude. Akoby status quo súčasnej vládnej moci vyhovoval, pretože nemá ambíciu pre výrazné zmeny v praxi, ako sú napríklad uvádzanie názvov železničných staníc v jazykoch menšín či prijatie koncepcie národnostnej politiky štátu, nedajbože zákonov, ako je napríklad zákon o podpore kultúry menšín. O vypracovaní a prijatí komplexného zákona o právnom postavení národnostných menšín už ani nehovoriac. Pozitívnym signálom je novela antidiskriminačného zákona s prijatím dočasných vyrovnávacích opatrení. Považujem preto za nesmierne dôležité, aby aj oblasť práv príslušníkov národnostných menšín v pripravovanej Stratégii mala svoje osobitné postavenie.

Vážený pán podpredseda vlády, vážené dámy, vážení páni,

pokúsil som sa v rámci časového obmedzenia vysloviť niekoľko myšlienok, o ktorých som presvedčený, že sú podstatou ľudských práv a nemôžu byť vynechané pri procese tvorby základnej koncepcie štátu v tejto oblasti, nech je pri moci akákoľvek koalícia, ktorá si ctí demokraciu. Aj preto chcem veriť, že sa agenda ochrany a dodržiavania ľudských práv dočká zlepšenia tak v teoretickom ako aj praktickom rámci a implementácia čiastkových akčných plánov bude čo najskôr realizovaná.

Pri všetkých našich aktivitách by nás mala viesť myšlienka, že len v ľudských právach môžeme existovať ako demokratická spoločnosť. Tie medzinárodné záväzky, dohovory, na ktoré sa odvolávali u nás aj menej demokratické vlády, však nebudú veľa platné, ak nepôjdu od nás, zvnútra spoločnosti. Ak nepochopíme tu, doma, že najprv sú ľudské práva a bez nich nie je možná prosperita a spokojnosť rôznorodých občanov. Aj preto sú takí potrební tí „ľudskoprávni svätuškári“, ktorí sa musia ozvať, či sa už ľudské práva krivia a sponchyňujú doma, alebo za hranicami.

Slovensko, dvadsaťjeden rokov po vzniku štátnej samostatnosti, nemá dôvod byť v úrovni ľudských práv, teda aj vo vymožitelnosti ľudských práv, skanzenom Európy. Nemá dôvod ustupovať nacionalistom, xenofóbom, rasistom, homofóbom, extrémistom. Má veľa dôvodov byť moderný tolerantný štát, ktorý chce ľudské práva dôsledne ochraňovať.

Panelová diskusia

Peter Colotka, vedecký pracovník Slovenskej akadémie vied, Ústav štátu a práva v referát „Právnofilozofické rámce ľudskoprávnej problematiky“ tematicky zahrnul prihliadnutie k historickým kontextom a vývojovým tendenciám, ktoré medziiným súvisia s artikuláciou antidiskriminačnej klauzuly.

Barbara Illková, GR SEPK, predniesla referát „Systém kvázisúdnych orgánov a kontrolných mechanizmov OSN“, v ktorom sa venovala systému monitorovania stavu a dodržiavania ľudských práv Organizáciou Spojených národov v jednotlivých krajinách, s akcentom na Situačnú správu o ochrane ľudských práv v SR v rámci 1. a čiastočne 2. kola Univerzálneho periodického hodnotenia Radou OSN pre ľudské práva, Individuálne sťažnosti proti SR podané mechanizmom systému OSN v oblasti ľudských práv, ako aj štruktúre, činnosti a efektívite týchto kvázisúdnych mechanizmov OSN.

Peter Guráň, člen Výboru OSN pre práva dieťaťa, člen Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, podpredseda Výboru pre práva dieťaťa, sa vo svojom referáte „Výbor OSN pre práva dieťaťa“ venoval príkladom z praxe a fungovania Výboru OSN pre práva dieťaťa z pohľadu člena tohto výboru.

Peter Klenovský, riaditeľ odboru ľudských práv MZVEZ, ospravedlnil neúčast **Branislava Fridricha**, člena Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, ktorého referát „Európsky a transatlantický model ochrany ľudských práv“ je uvedený v plnom znení v prílohe tohto dokumentu.

Diskusné bloky

Prvá skupina

V úvode vystúpil **Patrik Daniška** z Inštitútu pre ľudské práva a rodinnú politiku s príspevkom na tému: „*Štyri ľudské práva, ktoré v stratégii chýbajú*“. Druhou prezentujúcou bola **Olga Pietruchová**, riaditeľka odboru rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí MPSVaR SR s príspevkom na tému: „*Rovnováha a limity pri uplatňovaní ľudských práv*“. Tretím prezentujúcim bol **Jozef Mikloško**, laureát ceny podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí SR za významný prínos v oblasti ochrany a podpory ľudských práv za rok 2012, predseda Spoločnosti priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar s príspevkom na tému: „*Najvyšší záujem dieťaťa u detí žijúcich v dysfunkčnej rodine a náhradnej starostlivosti*“.

Patrik Daniška vo svojom príspevku prezentoval štyri obsahové a jednu procesovú výhradu ku pripravovanej stratégii. Kritika sa vzťahovala najmä na skutočnosť, že pripravovaný dokument neobsahuje osobitné kapitoly, ktoré by sa venovali kľúčovým ľudským právam a slobodám, a to I) právu na život, II) náboženskej slobode a slobode slova, III) výhrade svedomia a IV) práva rodičov na výchovu detí v súlade so svojim presvedčením. Procesová výhrada sa týkala deklarovaného participatívneho prístupu, ktorý je podľa pána Danišku v rozpore s nevypočítaním významnej časti verejnosti, ktorá očakáva, že stratégia zareaguje na vyššie spomenuté štyri témy.

Olga Pietruchová sa v príspevku zamerala na oblasť diskriminácie a ľudských práv žien ktorá patrí k tým témam, v ktorých najčastejšie na seba narážajú konflikty ľudskoprávneho a náboženského prístupu. Čím viac sa presadzujú liberálne koncepty individuálnej slobody a rovnosti príležitostí, tým viac sa zo strany ich odporcov ozývajú hlasy, volajúce po práve odmietat tieto práva iných v mene vlastného svetonázoru či náboženského presvedčenia. Žiadne pravo však nezabezpečuje právo diskriminovať iných a hľadanie rovnováhy v tejto oblasti musí byť robené tak, aby sa rozsah individuálnych práv a slobôd nezužoval. Pani Pietruchová vo svojom príspevku reagovala aj na všetky štyri témy pomenované pánom Daniškom.

Jozef Mikloško vo svojom príspevku pomenoval niekoľko princípov dôležitých pre zabezpečenie zdravého vývoja detí, teda toho čo je v najlepšom záujme dieťaťa, ktoré žije v náhradnej starostlivosti. Zdôraznil význam užšej a širšej rodiny pre zabezpečenie vzťahovej väzby dieťaťa, ktorá mu poskytuje potrebnú väzbu, bezpečie, istotu a dôveru nevyhnutnú na zdravý psychický aj fyzický vývoj. Z tohto pohľadu zdôraznil potrebu verejných politík orientovaných práve na podporu funkčných rodín.

Nasledovala bohatá diskusia, v ktorej odznali aj protichodné názory, o ktorých účastníci diskutovali predkladaním zdôvodnení podľa vlastného presvedčenia. Cieľom diskusie bolo vyjasňovanie si názorov a mapovanie argumentácií, z ktorých sú v nasledujúcom texte zachytené hlavné myšlienky, ktoré zvyčajne prezentovali jednotlivci. Diskusia do veľkej miery reagovala na štyri obsahové výhrady prezentované pánom Daniškom s občasným presahom do ďalších tém.

Právo na život, ochrana života pred narodením, umelé prerušenie tehotenstva

- V rámci dodržiavania ústavných a platných právnych noriem musíme brať do úvahy rozhodnutie Ústavného súdu, ktorý konštatoval, že právo na život vzniká narodením.
- Diskusia sa často vedie to tom, či je umelé prerušenie tehotenstva (interrupcia) dobré alebo zlé, avšak to čo je dôležité z hľadiska ľudských práv je, že by nemalo byť právom (zákonom) zakázané. Ochrana života v prenatálnom období je zabezpečená rôznymi spôsobmi a v rôznej

miere podľa obdobia prenatalného života; to či to bude stanovené podľa trimestrov (na základe prípadu Roe vs. Wade), alebo iného časového rámca sa môže meniť, ale musí to byť nejakým spôsobom podložené.

- Vo vzťahu k téme ochrany života pred narodením zaznela otázka: „Komu bolo dané právo na zabitie? Čím je určené, že teraz už je tu človek alebo to ešte nie je človek?“ Zaznel názor, že zákon o umelom prerušení tehotenstva na Slovensku vznikol ešte za totalitného režimu a vtedy o ňom nebolo možné diskutovať. V súčasnosti by takáto diskusia mala byť znovu otvorená, lebo sú veľké skupiny občanov, ktoré sa k tomu chcú vyjadriť. Podľa účastníčky má tento zákon aj výchovný dopad a ten považuje za vysoko negatívny (postupne sú zreteľnejšie negatívne dopady interrupcií aj na ženy, ktoré ich podstúpia a postupne sa mení trend aj vo využívaní umelého prerušenia tehotenstva).
- Stanovenie hranice ochrany života pred narodením, táto hranica musí byť stanovená arbitrárne, aby bolo možné zosúladiť právo ženy na sebaurčenie, telesnú integritu a sebaurčenie s právom plodu na život. Súčasne existujú aj následky tehotenstva pre ženu (Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vydáva správu o stave matiek vo svete a ešte stále 350 tisíc žien ročne umiera pri pôrodoch a asi tretina tehotenstiev na Slovensku je do istej miery riziková).
- Nikto z nás si nemyslí, že interrupcia je to najlepšie riešenie, ale právo ženy na interrupciu vychádza z práva ženy na možnosť voľby o počte svojich detí a z ochrana jej telesnej integrity a ochrana práva sa rozhodnúť. Nikto z nás by nemal toto právo upierať, ak by sa odobralo tak dochádza k ohrozeniu na živote. Keď sa zavedie zákaz interrupcií, tak to vedie k zvýšeniu úmrtnosti žien pri ilegálnej interrupcii. Zákon síce bol prijatý počas komunistického režimu ale po 89-tom tu bola na túto tému diskusia a výsledkom je rozhodnutie Ústavného súdu v roku 2007.
- Predpokladám, že asi sa vieme zhodnúť na tom, že je potrebná pomocť tehotným ženám, ktoré sú v núdzi, ale zatiaľ neexistuje štátny program v tejto oblasti. Takýto program je potrebný.
- V prípade ohrozenia života matky je potrebné robiť také zákroky, ktoré smerujú k záchrane jej života (a sú nevyhnutné) to aj v prípade, že by to mohol viesť k smrti dieťaťa v maternici. Na tom sa asi všetci zhodneme.
- Zaznelo, že toto je téma, v ktorej nie je možné v súčasnosti dosiahnuť zhodu (v diskutujúcej skupine a asi ani v spoločnosti).

Náboženská sloboda a sloboda slova

- V tejto oblasti je právo slobode hlásať svoj názor na Slovensku zabezpečené, môžu existovať ojedinelé prípady, ale systémovo je to zabezpečené.

Manželstvá a registrované partnerstvá

- Sexuálna orientácia sa stala zakázaným diskriminačným kritériom z hľadiska medzinárodných dokumentov a súčasne Právny poriadok Slovenskej republiky zakotvuje právo uzavrieť právny zväzok ľuďom rovnakého pohlavia. Je otázkou či to má byť práve manželstvo, alebo registrované partnerstvo. Súčasne to otvára tému osvojovania si detí partnermi rovnakého pohlavia, to však nie je právo a ustupuje to do druhej línie, pričom v prvej línii je najlepší záujem dieťaťa.

- Dôležité nutné pomenovať definíciu manželstva, lebo ak niekto splní definíciu manželstva potom je nespravodlivé mu neumožniť doňho vstúpiť (diskriminácia). Dva koncepty definície manželstva: 1) tradičný, snubný, spojivý – úplnú jednotu manželov, tak telesnú, duševnú, vôľovú; jednota mysle aj tela. Jednota tela sa dá dosiahnuť iba pri koite, pohlavnom styku, aktivite reprodukčného charakteru, ktorá jedinečným spôsobom spája muža a ženu. Výsledkom je (môže byť) splodenie dieťaťa. Čiže manželstvo je možné iba medzi mužom a ženou. Iná 2) definícia manželstva hovorí, že ide o láskyplný vzťah, alebo emocionálnu jednotu (napr. aj dvoch mužov alebo viacerých ľudí). Ktorá definícia je správna alebo lepšia, ktorá si zaslúži našu podporu? Diskutujúci vnímal za správnu definíciu 1), teda takú ktorá zdôrazňuje reprodukčný charakter zväzku. Naš zákon o rodine reflektuje vo všeobecných princípoch. Ak takto chápeme manželstvo, potom nemôže byť diskrimináciou ak manželstvo nemôžu uzatvoriť dvaja muži.

Výhrada svedomia

- Na Slovensku vznikla výhrada svedomia pre osoby, ktoré z náboženských dôvodov odmietajú nosiť zbraň pri službe v armáde, a to v dobe keď bola povinná vojenská služba. Výhrada svedomia teda riešila situáciu keď sa muž nemohol slobodne rozhodnúť či nastúpi na vojenskú službu, alebo nie. Ak sa však niekto slobodne rozhodne vykonávať povolanie (asi hlavne) gynekológa, tak v tomto prípade mám pochybnosti o zmysle výhrady svedomia (ale je tu problém s Vatikánskymi zmluvami).
- Súčasne zaznel názor, že gynekológia predstavuje odbor, ktorý je omnoho širší ako len vykonávanie interupcií, a motiváciou ľudí, ktorí si ju vybrali môže byť privádzanie detí na svet, takže výhrada svedomia je legitímna vo vzťahu k jednotlivcovi (lekárovi). Avšak problém nastáva, ak sa to rozširuje aj na ďalšie výkony ako je nepredpisovanie antikoncepcie, poradenstvo, nevykonanie prenatálnej diagnostiky, sterilizácie a pod. lebo potom to zasahuje skoro celú škálu výkonu tohto povolania.
- Výhrada svedomia je potrebné právo, ale nemôže toto právo obmedziť právo niekoho iného a to najmä rozšírenie na celé inštitúcie, ktoré si uplatňujú výhradu svedomia. V takom prípade štát nedokáže garantovať LP všetkým, t.j. prístup k bezpečným interrupciám pre ženy, a tým nedodržiava medzinárodné dohovory.
- Ak je interupcia lekársky zákrok, tak aj iné lekárske zákroky nie sú poskytované všetkými nemocnicami a je potrebné kvôli nim cestovať inam. Nevidím dôvod, aby to pri interrupciách bolo inak.

Právo rodičov na výchovu detí v súlade so svojim presvedčením

- Vo vzťahu k sexuálnej výchove na školách môžeme argumentovať, že právo rodičov vychovávať deti v súlade so svojim presvedčením by sa malo podriaďovať najlepšiemu záujmu dieťaťa. Tu môže ako príklad poslúžiť zavádzanie povinnej školskej dochádzky za prvej republiky, keď v niektorých prípadoch boli deti vedené do školy aj četníkmi (aj proti vôli rodičov), aby sa zabezpečilo odstránenie negramotnosti.

Práva dieťaťa resp. najlepší záujem dieťaťa

- Pri striedavej starostlivosti by deti mali byť zabezpečené tým, aby výživné bolo zaplatené oboma rodičmi na účet dieťaťa (pri striedavej starostlivosti) a z toho by mali byť hradené výdavky dieťaťa.

- Vlna zneistenia v spoločnosti, že sa ochranou práv dieťaťa začína znižovať význam rodiny. Dôvodom sú zmeny v spoločnosti, v ktorom nefunguje starý prístup k deťom, čím vznikajú problémy s deťmi doma ako aj v školách. Riešením je partnersky prístup k dieťaťu, ktorý znamená poskytnutie priestoru a vypočutie, usmerňovať dôsledne, ale láskavo, dospelí by mali začať vnímať dieťa ako individualitu, ktorá dokáže vyjadriť názor, pocity. Je potrebná výchova detí k partnerstvu, ktorá zahŕňa všetko, čo s tým súvisí, a potom sa vyhneme tomu, že sa dieťa stane ľahko obeťou sexuálneho zneužívania a týrania a pod. V takom prípade dieťa rozpozna takéto správanie (napr. aj vlastného rodiča) a bude vedieť, kam sa obrátiť a ako sa brániť (ale musí na to existovať štruktúra). Dospelí by mali byť partnermi detí a ak diskutujeme o tom, čo je najlepšie pre dieťa, vcíťme sa do dieťaťa, či je to najlepšie pre dieťa (otázka zdieľanej starostlivosti namiesto striedavej), dieťa má byť na prvom mieste.
- V minulosti sme si mysleli že najdôležitejší pre život dieťaťa (v náhradnej starostlivosti) sú odborníci, to však neplatí a tomu musíme prispôbiť rodinnú politiku.

Všeobecné poznámky k formátu a k stratégii (formálne, procedurálne)

- Stratégia by nemala riešiť konkrétne problémy, ale byť prierezová, lebo nedokážeme integrovať všetky názorové póly, v ktorých sa nedohodneme. Stratégia by mala navrhovať ďalšiu diskusiu v týchto témach. Predmetom stratégie má byť diskusia na rôznych úrovniach (štátna, celospoločenská, mimovládna, lokálna...) lebo nie je možná zhoda na jednom „odporúčaní“.
- Stratégia by mala hľadať oblasti, v ktorých sa zhodneme (win –win situácie) a pomenovať oblasti v ktorých nie je jednota.
- Stratégia musí rešpektovať právne dokumenty a medzinárodné zmluvy, nemôže sa vo formuláciách odkláňať od formulácií, ktoré sú v ústave alebo v dohovoroch záväzných pre SR.
- Stratégia by mala zanechať v spoločnosti pozitívnu pečať, nie ju rozpolťovať.

Druhá skupina

V úvode vystúpil **Martin Luterán**, rektor Kolégia Antona Neuwirtha, s príspevkom na tému: „*Pôvod a zmysel ľudských práv z pohľadu kresťana*“. Nasledoval príspevok Lucie Mokrej z Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského s názvom: „*Aktuálne otázky ľudských práv ako základného princípu pri vytváraní národnej a medzinárodnej politiky*.“

Martin Luterán vo svojom príspevku upozornil na dva rozličné pohľady na podstatu ľudských práv – klasický a postmoderný. Klasické chápanie podľa neho stálo pri zrode kultúry ľudských práv, je v súlade s pohľadom katolíckej cirkvi, no je založené na racionálnej reflexii a pramení v prirodzenom zákone – v ňom spočíva spoločná ľudská sloboda a dobro. Postmoderné chápanie ľudských práv podľa neho odmieta napojenie ľudských práv na prirodzený zákon a slobodu vníma ako právo definovať svoj vlastný koncept existencie. Zmyslom ľudských práv sú podľa tohto hľadiska – túžba a vôľa. Výsledkom takéhoto chápania je obmedzenie slobody, aj keď sa môže zdať opak, no sloboda, ktorá škodí ľuďom je perverziou. Podľa Luterána, keď manželstvo rozšírieme na osoby rovnakého pohlavia, obmedzí sa sloboda ľudí, ktorí nebudú môcť oslavovať jednotu muža a ženy ako jedinečnú pre manželstvo. V závere svojho príhovoru zdôraznil, že štát nemá vytvárať ľudské práva, ale hľadať ich v objektívnom morálnom poriadku.

Lucia Mokrá vo svojom príspevku hovorila o ľudských právach ako o základnom princípe, teda o ich vnímaní ako hodnoty, ktorá je na vrchole hierarchie práv. Ľudské práva ako základný princíp sú podľa nej zároveň základným identifikátorom moderného demokratického štátu – ten ich musí pretaviť do všetkých svojich politík a rozhodnutí. Mokrá tiež zdôraznila rozdiel medzi základnými – absolútnymi ľudskými právami a ostatnými ľudskými právami. Takmer všetky ústavy rešpektujú ľudské práva ako základný princíp. Ak je štát súčasťou medzinárodného spoločenstva, tak v tejto oblasti musí rešpektovať nadnárodné authority. O tom čo sú základné ľudské práva, máme všeobecnú zhodu po celom svete, bez ohľadu na náboženstvá, rôzne právne systémy. Základné práva sú nescudziteľné, neporušiteľné a neexistuje dôvod na ospravedlnenie zásahu do takýchto práv. Pripomenula, že ľudské práva sa tiež môžu vyvíjať, predovšetkým v posledných 50 rokoch vidíme významný posun – ako príklad uviedla vnímanie trestu smrti na Slovensku pred päťdesiatimi rokmi a dnes či zmenu práva na súkromný život, ktoré v minulosti znamenalo len ochranu pred zásahom do obydlia a korešpondencie, no teraz je jeho výklad oveľa extenzívnejší, hlavne v oblasti moderných technológií. V závere svojho prejavu Mokrá predstavila Európsky súd pre ľudské práva ako pozitívny príklad pri vnímaní a aplikovaní ľudských práv ako základného princípu.

Nasledovala veľmi členitá, ale kultivovaná diskusia s rôznymi, občas aj protichodnými názormi. Zazneli rôzne tvrdenia, ktoré boli väčšmi alebo v menšej miere podporené dátami. Pokiaľ autori výrokov uvádzali aj východiskové dáta, o ktoré opierajú svoj argument, uvádzame aspoň niektorý z uvedených východiskových /podkladových údajov. Vo viacerých prípadoch zazneli len tvrdenia (bez argumentu). V tom prípade zachytávame len povedané tvrdenie alebo názor. V nasledujúcej diskusii dominovali tieto témy:

Kto alebo čo je autorita v oblasti ľudských práv?

- Základný rozdiel je v právnom a filozofickom pohľade – z hľadiska práva je autoritou Európsky súd pre ľudské práva (EĽSP), z filozofického hľadiska je EĽP menšou autoritou ako rozum. V tejto súvislosti jeden z rečníkov označil za problém právny koncept, v ktorom podľa neho *“tvoria nové práva niekoľkí sudcovia EĽP, no právne závery majú dopad na celú Európu”*. Časť konfliktov podľa neho vychádza z toho, že *“sme vytvorili systém, kde majú sudcovia priestor dotvárať a meniť normy”*.
- Diskurzu nepomáha, ak sa povie, že ľudské práva sú to, čo povie nejaká autorita – často sa to následne prenesie aj do morálnej roviny a zabudne sa na to, že to bol právny pohľad.
- Európsky súd pre ľudské práva je kolektívnym rozumom najvyspelejších európskych civilizácií – aj preto je autoritou. Na Slovensku boli prípady porušovanie slobody tlače, ktoré naše súdy nedokázali vyriešiť – spravodlivosť prišla až z EĽP – aj preto je oprávnene vnímaný ako autorita – aj morálna.
- V citlivých otázkach je EĽP viac politický ako právny aktér, často rozhoduje aj na základe politických tlakov, nie len na základe práva. Ako príklad bola uvedená kauza Soile Lautsi – spor o kríže v školách v Taliansku.
- V rozhodnutiach EĽP vždy nájdeme, že v konečnom dôsledku rozhodne podľa práva, ale snaží sa svoje rozhodnutie odôvodniť aj z ľudskoprávneho hľadiska.

Otázka vývoja morálky a ľudských práv

- Naše poznanie sa zlepšuje a vo vedeckom pokroku je jasný progres, no v otázke morálneho pohľadu progres nie je nevyhnutne nutný.
- Naše morálne hodnoty sa tiež vyvíjajú, príkladom je trest smrti – v minulosti bol aj na Slovensku prijateľný, dnes je absolútne neprípustný – vnímame ho v rozpore s morálkou aj právom. Podľa toho ako sa menia hodnoty a systém, musíme prijať hodnoty aj v kodifikovanom znení – právo vychádza z toho, čo spoločnosť uznáva.
- Posun vo vede má vplyv aj na morálny pohľad a na to, čo považujeme za ľudské právo a čo nie. Ako príklad boli uvedené súčasné antikoncepcné bariérové metódy ako alternatíva k starším abortným metódam či získavanie kmeňových buniek, ktoré sa pre liečbu v minulosti získavali z embryonálnych buniek, no v súčasnosti môžu byť nahradené bunkami z plodovej krvi.
- Morálka sa môže meniť, ak ňou myslíme morálne postoje ľudí. Ak však myslíme prirodzený zákon a normy, ktoré hovoria o tom, čo je dobré a zlé, tak tie môžu meniť iba ak sa zmení ľudská prirodzenosť – a tá sa nemení. Sme tí istí ľudia, ktorými sme boli pred 2000 rokmi. Menia sa len naše postoje a názory.

Výchova a vzdelávanie v oblasti ľudských práv

- Otázky dôležitosti výchovy a vzdelávania boli oblasťou diskusie, kde vo väčšine uvedených výrokov a komentárov dochádzalo k zhode medzi pozvanými rečníkmi aj v diskutujúcej skupine.
- Existuje potreba inštitucionalizovaného systému vzdelávania v oblasti ľudských práv, ktoré na Slovensku absentuje. Vzdelávanie o ľudských právach ako integrálna súčasť vzdelávania by mala byť formulovaná v stratégii.

- Práve prostredníctvom vzdelávania môžeme ľudské práva zakotviť ako základný princíp. „Už 20 rokov máme záujem akreditovať program zameraný na ľudské práva a 20 rokov ministerstvo hovorí (bez argumentácie), že odbor ľudské práva nemôže zriadiť, lebo sústavu študijných odborov tohto typu neotvorí... Aj olympiádu LP tvoria len učitelia –nadšenci.“
- Keď sa bude v oblasti ľudských práv pôsobiť výchovne a preventívne, nebude taká silná potreba sankcií, teda pomocou štátneho donútenia prostredníctvom právneho systému. V Stratégii by malo byť uvedené, že vzdelávanie k LP je integrálnou súčasťou vzdelávania. A netýka sa to len školstva ale napríklad aj bežných ľudí a profesionálov- sudcov, politikov...

Ktoré práva majú mať legislatívny charakter

- Nie je nutné, aby bolo každé právo jednotlivca právne upravené, stačí základný rámec. Keď ľudské práva vnímame ako základný princíp, nie je nutné striktne limitovať každé správanie jednotlivca, keď ľudské práva takto nevnímame, vtedy vzniká potreba mať každé správanie jednotlivca pretavené v konkrétnom zakotvení. Napríklad Všeobecnú deklaráciu ľudských práv rešpektujeme, aj keď nám neurčuje ako sa máme správať a ponecháva to na spoločnosť.
- Nie všetky normy sú absolútne, to platí aj v morálke. V právnych dokumentoch by mali byť reflektované najmä negatívne – zakazujúce absolútne normy – napríklad úmyselné zabitie nevinného človeka.

Sporné témy

- Právo na život – podľa M. Luterána, na Slovensku „nemajú ľudia počas svojich prvých 12 týždňov právo na život“. L. Mokrú upozornila, že požívanie právnej ochrany a život sú dve rozdielne veci. „*Plod do 12. týždňa nepožíva právnu ochranu.*“ Práve vzdelávanie v oblasti ľudských práv by malo viesť k lepšiemu pochopeniu, či v tomto prípade je to otázka práva, otázka politického rozhodnutia alebo je to otázka hodnotových postojov, či sme ochotní rešpektovať rôznorodé vnímanie, do akej miery sa musí kodifikovať nejaký názor. Problémom je, že časť ľudí nerozumie komplexnosti takýchto problémov a napríklad mladí ľudia často nemajú dobré vzdelanie o ľudských právach.
- Manželstvá či zväzky osôb rovnakého pohlavia – v skupine boli zástancovia viacerých názorových skupín: odporcovia i zástancovia takýchto manželstiev a zväzkov. V tejto súvislosti sa diskutovalo o manželstve ako inštitúcii a o rodinnom živote ako hodnote.
- Kedy je správny čas na prijímanie zmien v ľudských právach? Prvá formulovaná odpoveď znela, že vtedy, keď je na ne spoločnosť pripravená. Podľa inej účastníčky to nie je dostatočné konštatovanie – demokratický imperatív znamená, že aj keď je väčšina pripravená, stále musíme brať ohľad na menšinu.
- V diskusii zaznela otázka- na čom je založené tvrdenie, že štátom uznaný zväzok ľudí rovnakého pohlavia obmedzuje právo ostatných? Je spravodlivé, aby štát uznal zväzok dvoch dospelých osôb , ktoré sa ľúbia? Podľa M. Luterána v diskusii o zväzkoch partnerov rovnakého pohlavia nejde o otázku rovnosti, ale o otázku chápania manželstva. M. Luterán si myslí, že nemožno hovoriť od diskriminácii a prirovnávať práva homosexuálov k postaveniu menších v minulosti (čiernych, žien ap.) pretože ak rozdeľujeme na základe existujúcich rozdielov, tak by sme mali rozlišovať. Dve osoby rovnakého pohlavia, podľa neho , nie sú schopné uzavrieť manželstvo , tom zmysle, čo skutočne znamená manželstvo. Takže ide tu o diskusiu o podstate manželstva nie o rovnosti. Ak vyjdeme zo zhody, že pre manželstvo je

klúčové, aby boli ľudia pohlavne komplementárni, tak nie je o čom diskutovať. Rozdiel je že časť ľudí si myslí, že podstatou manželstva nie je pohlavná komplementárnosť, ale silný emocionálny zväzok. Ak by tomu tak bolo, tak podľa m: Luterána , by manželstvo ako inštitúcia stratilo zmysel, lebo silný emocionálny zväzok môže vzniknúť medzi viacerými ľuďmi, nešlo by o zväzok, ktorý je permanentný a exkluzívny. Podľa neho práve takéto chápanie manželstva (len ako emocionálneho vzťahu) spôsobilo rozvody, tragédie. Hlavný dôvod existencie manželstva a potreby, aby štát reguloval manželstvá je , že v manželstve vznikajú deti

- L. Mokrú upozornila, že manželstvo je inštitút, t.j. určitá formalizácia vzťahu. Mali by sme si vyjasniť či nám ide o inštitúciu, alebo o hodnoty - a tou hodnotou je rodinný život. Rodinný život nemusia byť len biologické väzby- v tom prípade by sme diskriminovali deti, ktoré sa narodia mimo manželstva. *„Ak otca prejde vlak, má byť dieťa v neúplnej rodine diskriminované, keďže nespĺňa definíciu manželstva?“* Rozlišujme medzi hodnotou (rodinný život) a inštitucionalizáciou (manželstve) a v tomto prípade má byť hodnota nadradená inštitucionálnemu chápaniu. Vytvoríme systém, kde nebudeme ľudí diskriminovať , ak majú iný názor na inštitucionalizáciu. Nerobme to spôsobom zhora -- vytvorením a vynucovaním zákona, ale diskutujme o tom.

V závere diskusie sa účastníci skupiny zhodli, že nie je nevyhnutné nájsť *„unisono riešenia“*, ale kultivovaná diskusia a vzájomný rešpekt. Demokratická spoločnosť je založená na pluralite názorov a riešení, je prirodzené prichádzať na riešenia v dialógu, nie v jednorazových výmenách názorov, ale systematicky ukotvenej celospoločenskej diskusii.

Tretia skupina

V úvode vystúpil Laco Oravec, programový riaditeľ Nadácia Milana Šimečku s príspevkom. „*Ako na chudobu alebo o progresívnej realizácii druhej generácie ľudských práv*“. S druhým príspevkom vystúpila Silvia Gregorcová z odboru štátnej podpory a stratégie sociálnej a rodinnej politiky MPSVaR SR s príspevkom: „*Napĺňanie hospodárskych a sociálnych práv v kontexte Stratégie Európa 2020*“.

Laco Oravec v úvode svojho príspevku objasnil, že druhej generácii ľudských práv, ktorá zahŕňa hospodárske, sociálne a kultúrne práva sa na Slovensku nevenuje dostatok pozornosti. V diskusii o úlohe štátu vo vzťahu k ľudským právam často prevládajú ekonomické argumenty, najmä v čase krízy.

Ako kľúčový dokument pre túto oblasť pomenoval **Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach**¹ (prijatý OSN v r.1966, ratifikovaný ČSSR v r. 1976). Ten bol prijatý zároveň s Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach.

Západný svet si primárne osvojil občianske a politické práva, a ako piliere demokracie ich pomerne rýchlo uviedol do praxe. Kapitalistický svet však inak pristúpil k hospodárskym, sociálnym a kultúrnym právam (ďalej „HSK“), ktoré nie je možné zaviesť rýchlo, ale ich je potrebné uplatňovať progresívne. Na druhej strane, k Medzinárodnému paktu o HSK právach priľnul Sovietsky zväz (a východný blok), ktorý sa snažil zaručiť rovnosť a nediskrimináciu (odrážalo sa to napr. na vyššom počte žien v parlamente, väčšej rovnosti platov).

V Československu došlo po zmene režimu v roku 1989 aj k zmene v chápaní ĽP. Formálne garantovaná ochrana jednotlivcov nebola viac prioritou a v spoločenskom diskurze sa začal klásť dôraz na slobodu jednotlivca a liberalizáciu.

Pakt o HSK právach je však záväzný a aj kapitalistické krajiny našli spôsob ako sa postarať o chudobných. Hoci HSK práva sa nedajú v plnej miere uskutočniť v krátkom čase, politiky vedúce k znižovaniu štandardu HSK práv sú v rozpore so zmyslom paktu. Ani ekonomická kríza nedáva krajine oprávnenie zastaviť sociálne programy či znižovať dotácie na ne.

Keďže Slovenská republika (člen OECD) patrí k 34 najrozvinutejších krajinám sveta (napriek vlastného vnímaniu ako chudobnej krajiny), mala by mať väčšie záväzky k uplatňovaniu HSK práv.

Laco Oravec formuloval v súvislosti s HSK právami nasledovné otázky: Snažíme sa ako spoločnosť znižovať priepasť medzi strednou triedou a chudobnými? Kladú si rezorty a zodpovedné orgány túto otázku? Alebo to nie je referenčným bodom pri presadzovaní novej legislatívy? Kladieme si otázku, či bude mať prijímaná legislatíva diskriminačný dopad a či je v súlade s progresívnym a moderným chápaním ľudských práv?

Zároveň zdôraznil potrebu vykonávať dopadové štúdie (napr. pri daňovej legislatíve), keďže v súčasnej situácii nemáme pri pripomienkovaní zákonov dostatok údajov, o ktoré sa možno oprieť. Navrhol, aby rezort Ministerstva zahraničných vecí dozeral na to, aby jednotlivé rezorty zdôvodnili súlad či nesúlad nimi navrhovaných politík s HSK právami. Ako príklad poukázal na Zákon o hmotnej núdzi a na otázku valorizácie. Uviedol, že zváženie dopadu politík na chudobných a zastavenie zhoršovania situácie chudobných by malo byť prirodzenou súčasťou procesu prijímania politík.

Ako ďalšiu problematickú tému uviedol prijímanie revidovanej **Európskej sociálnej charty**, kedy Slovenská republika ratifikovala len tie časti, ktoré boli v súlade s aktuálnou legislatívou. Napríklad SR

¹ K dispozícií napr. na <http://diskriminacia.sk/medzinarodne-dokumenty/>

nemá v legislatíve explicitne pomenované právo na bývanie a článok v revidovanej Európskej sociálnej charte, ktorý toto právo zakotvuje, Slovenská republika odmietla ratifikovať.

Ďalšou výzvou je presvedčiť spoločnosť, že aj kapitalistická krajina je sociálna. V mediálnom diskurze je badateľné prehlbovanie *stigmatizácie chudoby*. Politici sa boja ozvať na obranu chudobných a ľudí na okraji spoločnosti. Deformuje sa vnímanie sociálnych dávok. Pritom ak sú početnejšej skupine odopreté minimálne štandardy, dochádza k zlyhaniu plneniu záväzkov (odkaz na Rómov). Na Slovensku máme stále osady s dramatickými humanitárnymi podmienkami. Rečník položil otázku, ako je možné, že za 20 rokov sme neboli schopní týmto osadám pomôcť.

V druhom príspevku sa **Silvia Gregorcová** venovala napĺňaniu hospodárskych a sociálnych práv v kontexte **Stratégie Európa 2020**. Tá je postavená na troch pilieroch: inteligentný rast, udržateľný rast a inkluzívny rast. V rámci stratégie bolo prijatých päť hlavných cieľov týkajúcich sa zamestnanosti, sociálneho začlenenia či zmiernovania rizík chudoby. Napĺňanie jedného cieľa má vplyv na napĺňanie ostatných cieľov.

Podľa rečníčky sa hospodárska kríza výrazne dotýka rodín s deťmi a to najmä z dôvodu zvýšenia nezamestnanosti a zníženia príjmu, ktoré vedú k zhoršeniu ich životnej úrovne. Vplyvom hospodárskej krízy si aj vnútroštátne politiky vyžiadali zmeny v politike zamestnanosti aj v sociálnej politike.

V nadväznosti na ciele Stratégie sa pripravujú opatrenia v oblasti zamestnanosti aj sociálneho začlenenia za účelom znižovania rizík chudoby, pričom významnú úlohu zohrávajú nástroje aktívneho začleňovania. Iba komplexný prístup zavádzania týchto nástrojov má význam vo svetle Stratégie Európa 2020.

Bol prijatý národný program na podporu osôb so zdravotným postihnutím a národný akčný plán pre deti. Cieľom je aj zlepšiť podmienky v oblasti starostlivosti o deti do veku troch rokov, posilniť už existujúce opatrenia v rámci sociálnej podpory a zavádzať nové operačné programy.

V diskusii zazneli nasledujúce názory.

Záväzok štátu, nie občana

V úvode diskusie zaznel názor, že nielen štát má povinnosti vo vzťahu k marginalizovaným skupinám, ale aj samotní ľudia z týchto skupín musia prejaviť záujem svoje práva naplňovať – napríklad právo na vzdelanie dodržiavaním povinnej školskej dochádzky u svojich detí či právo na bývanie šetrným zachádzaním so sociálnymi bytmi.

V odpovedi Laco Oravec zdôraznil, že v kontexte medzinárodného paktu má záväzok štát, nie občan. Štát musí hľadať spôsoby ako zabezpečiť dôstojný život svojim obyvateľom – aj tým, ktorí sú pasívni alebo zlyhávajú. V súvislosti s odkazom na Rómov odmietol zovšeobecňovanie. Ľudia pracujúci s Rómami tvrdia, že väčšina chce pracovať, zabezpečiť vzdelanie pre svoje deti dosiahnuť pre ne vyššiu kvalitu života. Je však pre nich ťažké vymaniť sa z chudoby bez pomoci štátu a spoločnosti. Pritom pri porovnaní s inými krajinami (ako napríklad s Veľkou Britániou) je zrejme, že vplyv prostredia je značný. Ako spoločnosť máme podľa neho povinnosť experimentovať a hľadať funkčné riešenia proti chudobe.

Európska sociálna charta a právo na bývanie

Ďalšia poznámka sa týkala Európskej sociálnej charty a problematiky práva na bývanie. Bez priznania práva na bývanie sa nedá zaručiť progres u vylúčených sociálnych skupín. Diskutujúci upozornil na

paradox, keď sme svedkami intenzívnej bytovej výstavby zo strany developerov, ktorá však nemá sociálnu a ľudsko-právnu dimenziu. Na sociálny rozmer sa neprihliada a investície plynú do bývania, ktoré nie je využiteľné tými najchudobnejšími.

V reakcii Laco Oravec uviedol, že v niektorých krajinách majú developeri stanovené povinnosti týkajúce sa sociálneho bývania, kým na Slovensku sa o tejto téme nevedie ani politická diskusia. Štát po privatizácii vlastní len 3 % bytového fondu a riešenie bývania prenechal na trh, čo je však v rozpore s medzinárodným paktom.

Nielen v spojitosti so záväzkami týkajúcimi sa bývania položila ďalšia diskutujúca otázku: Aká je vymožitelnosť tejto skupiny ľudských práv a aké sú kontrolné mechanizmy ich dodržiavania? Podľa Laca Oravca je postoj Slovenskej republiky, napríklad v otázke ratifikácie Európskej sociálnej charty, poznačený argumentovanou potrebou znižovať tlak na verejné financie. Súčasne vidí určité zlyhanie aj na strane občianskej spoločnosti, ktorá sa dostatočne neaktivizuje, nemá pozitívnu víziu a skôr reaguje na aktuálne dianie (napríklad na rozdiel od Českej republiky, kde je aktívne konzorcium na podporu sociálneho bývania z iniciatívy občianskych organizácií).

Ďalší diskutujúci sa vyjadril, že kým nezmeníme sociálne prostredie marginalizovaných skupín, nepomôžu ani vnútroštátne ani medzinárodné ľudsko-právne princípy. Podľa Laca Oravca nie je zlyhaním to, že sa niektoré opatrenia ukázali ako neúčinné, ale to, že mnohé mechanizmy ani nevyužívame. Podľa neho sa však pri hľadaní riešení zlepšuje participácia aj schopnosť komunikovať medzi rezortmi. Súčasne vyjadril očakávanie, že Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí bude v presadzovaní ľudských práv vo vzťahu k iným rezortom (napríklad rezortu Ministerstva financií) aktívnejšie.

Účastníčka diskusie z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny poznamenala, že v problematike rómskej komunity sa ministerstvo v súčasnosti veľmi intenzívne zaoberá otázkou sociálneho bývania. Vypracúva konkrétne kroky a opatrenia, ktoré by mali byť zakomponované do stratégie bývania. V diskusii súčasne odznela dôležitosť podpory pri príprave právnej normy či stratégie a tá je závislá od politického konsenzu a politického rozhodnutia. Podľa Laca Oravca je ambícia v tomto smere nedostatočná nielen v politike bývania, ale aj politike zamestnanosti. Súčasne pomenoval, že k riešeniam môže viesť aj efektívnejšie využívanie existujúcich zdrojov.

Stigmatizácia a vylúčenie chudobných

K téme symbolického vylúčenia marginalizovaných skupín v diskusii zaznelo, zo spoločnosti sa vytráca súcit a solidarita. Je tu prítomný konflikt medzi bohatými a chudobnými. Podľa Laca Oravca v pôvodne rovnostárskej spoločnosti nastala (majetková) priepasť, ktorá sa naďalej zväčšuje bez toho, aby to bola téma spoločenskej diskusie. Chýbajú politici, ktorí by chránili chudobných a v spoločnosti pretrváva stigmatizácia chudobných, Rómov, bezdomovcov.

Zákon o hmotnej núdzi a zvyšovanie zamestnanosti

V následnej časti diskusie o minimálnej mzde a zákone o hmotnej núdzi zaznelo, že minimálna mzda nezabezpečuje dôstojnú životnú úroveň. Ak prijme človek prácu za minimálnu mzdu, k zvýšeniu životnej úrovni rodiny to nemusí viesť. Účastníčka diskusie z MPSVaR však označila názor, že rómski občania žijú zo sociálnych dávok, za nezodpovedajúci skutočnosti. Rómovia poberajú rôzne typy príspevkov (rodičovské, štipendijné apod.), rovnako ako ostatní občania, a len 5 % rómskych rodín poberá dávky v hmotnej núdzi. Cieľom nového zákona o hmotnej núdzi bolo predísť dlhodobému pasívnemu poberaniu dávok. Systém musí byť nastavený tak, aby sa ľuďom oplátilo pracovať a

nezotrvali v systéme ako pasívni poberatelia podpory. Na úradoch práce sú vytvorené aktivačné centrá, kde sú občanom ponúkané rôzne druhy prác. Po spore, či aktivačné práce možno považovať za nútenú prácu alebo nie, je zákon aktuálne posudzovaný na Ústavnom súde.

Laco Oravec namietol, že sprísňovanie podmienok pre poberanie dávok v hmotnej núdzi (už v predchádzajúcom zákone z roku 2004) nemalo za účinnok zvýšenie zamestnanosti. Pritom sa vynára aj ľudsko-právna otázka – hoci by aj 70 % ľudí zneužívalo systém sociálnej podpory, máme právo sprísniť podmienky pomoci plošne pre všetkých? Zástupkyňa MPSVaR dodala, že dávka v hmotnej núdzi by mala predstavovať dočasnú pomoc a nie náhradu príjmu. Vymaniť sa z chudoby rodinám pomáhajú aj iné príspevky od štátu, ale základom zostáva zvýšenie zamestnanosti.

Rozdelenie implementácie práv medzi štát a samosprávy

Jeden účastník diskusie sa vyjadril, že aktuálny sociálny systém treba nahradiť novým a aktivačné práce zrušiť pre ich neefektívnosť. Navrhol, aby dotácie a eurofondy boli poskytované priamo obciam, ktoré by vďaka nim mohli vytvárať platené pracovné príležitosti na miestnej úrovni. Podľa inej diskutujúcej z MPSVaR však prax po decentralizácii ukázala, že obce o výkon sociálnych služieb neprejavili záujem (napr. zabezpečovanie opatrovateľských služieb hradených štátom).

K otázke vzťahu štátu a samospráv zaznelo, že kým plnenie dohovorov garantuje štát, súvisiace právomoci sú často prenesené na úroveň obcí. Riešenie by si vyžadovalo priamejší vzťah medzi štátom a obcami, ktorý bol časom oslabený.

Nadväzujúc na tému symbolického vylúčenia zaznelo, že chudoba nie je len problémom štátu, ale celej spoločnosti, pretože sami obyvatelia vyčleňujú spomedzi seba chudobných. Najproblematickejšou sociálnou skupinou sú pritom „neviditeľní“ zamestnaní chudobní. Pomôcť im dostať sa z tejto situácie je úlohou komunity aj cirkvi. Súčasne v spoločnosti nemáme konsenzus v otázke riešenia extrémnej chudoby. Tie by mohli vznikať napríklad v navrhovanej (ešte nezaloženej) nepolitickej platforme ľudí, ktorí chcú tento problém riešiť.

Na záver diskusie formuloval Laco Oravec niekoľko poznámok:

- V Národnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv by mala byť venovaná chudobe samostatná kapitola. Je to jedna z principiálnych otázok.
- V otázke boja proti chudobe nás čaká osvetová fáza, chýba však politické líderstvo. Ako spoločnosť sme sa prestali zamýšľať, čo chudobe rodín a komunít predchádza a bez toho problém chudoby nevyriešime.
- Žiadny človek na svete nechce žiť v chudobe, v každej kultúre je zakódované, že ľudia chcú žiť lepšie. Pritom koncept blahobytu nie je v rozpore s trhovou ekonomikou. Stratégia pre ochranu a podporu ľudských práv by preto mala formulovať ambíciu naplňať hospodárske, sociálne a kultúrne práva.

Prílohy:

Príspevok (písomný) JUDr. Ivetty Macejkovej, PhD., Predsedníčky Ústavného súdu Slovenskej republiky „Ochrana ľudských práv v rámci rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky“

Kľúčovým poslaním Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) ako nezávislého orgánu ochrany ústavnosti je ochrana základných práv a slobôd, ktorá predstavuje neopomenuteľný atribút demokratického a právneho štátu. Jej úroveň ovplyvňuje zásadným spôsobom kvalitu slobody, demokracie a dodržiavania práva.

Základné práva a slobody, predmetom ktorých je predovšetkým jednotlivec, sú v civilizovaných krajinách vo všeobecnosti uznané prostredníctvom právnych predpisov majúcich najvyššiu právnu silu ako aj prostredníctvom medzinárodných zmlúv. Zmyslom ich právneho zakotvenia je zabezpečenie ich rešpektovania nielen zo strany subjektov súkromnoprávneho charakteru, ale predovšetkým zo strany štátu, resp. orgánov verejnej moci.

Z filozoficko-právneho hľadiska možno rozlišovať prirodzenoprávny a pozitívoprávny prístup k problematike ľudských práv.

Prirodzenoprávny prístup vychádzajúci pri formovaní konceptu ľudských práv zo samotnej podstaty a jedinečnosti jedinca ako ľudskej bytosti sa premietol do mnohých právnych i politických dokumentov. Stal imanentnou súčasťou a jadrom Virgínskej deklarácie práv (1776), Deklarácie práv človeka a občana (1789), Všeobecnej deklarácie ľudských práv (1948), ako aj mnohých ústav európskych štátov po 2. svetovej vojne vrátane Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“).

V tomto kontexte čl. 12 ods. 1 ústavy v prvej vete deklaruje, že ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Ustanovenie čl. 12 ods. 1 prvej vety ústavy predstavuje vyjadrenie ústavného princípu rovnosti v najvšeobecnejšej podobe garantujúc rovnosť v jej prirodzenoprávnom poňatí. V ďalšej vete označeného ustanovenia ústavodarca deklaruje, že základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. V nadväzujúcich ustanoveniach ústavy je táto všeobecne formulovaná garancia ochrany ľudských práv konkretizovaná pozitívno-právnym vyjadrením formulujúcim vo vzťahu ku všetkým subjektom práva, osobitne orgánom verejnej moci, konkrétne právne relevantné normy, zaručujúc okrem iného ochranu osobnej slobody (čl. 17), slobody pohybu a pobytu (čl. 23), slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery (čl. 24), slobody prejavu a práva na informácie (čl. 26), zákaz nútených prác alebo služieb (čl. 18) právo vlastníť majetok (čl. 20) a iné.

Pozitívoprávny prístup teda vníma štát ako predstaviteľa zvrchovanej moci a garanta základných práv vytvárajúceho právny rámec, v rámci ktorého je to práve tento suverén, ktorý rozhoduje akú formu, obsah či rozsah zvolí pre vymedzenie jednotlivých práv a slobôd, a aké konzekvencie budú nasledovať v prípade ich neodôvodneného obmedzenia, či porušenia.

Obsah i rozsah uznania a rešpektovania základných práv a slobôd je nepochybne ovplyvnený historickým, kultúrno-spoločenským, politickým a právnym vývojom v jednotlivých krajinách či širšom geopolitickom priestore. Z toho dôvodu je možné ľudské práva kategorizovať aj prostredníctvom tzv. generačného princípu v závislosti od obdobia ich vzniku a spôsobu nazerania na ich základný koncept.

Pre prvú generáciu ľudských práv je typický dôraz na ochranu slobody jednotlivca voči štátu a jej počiatok sa viaže k obdobiu francúzskej a anglickej revolúcie. Prvá generácia ľudských práv zastrešuje

predovšetkým občiansko-politické práva. Práva patriace do tejto kategórie majú silne individualistickú povahu aj napriek tomu, že niektoré z nich pri svojej realizácii vyžadujú participáciu kolektívu (právo slobodne sa združovať, právo pokojne sa zhromažďovať). V slovenskom právnom poriadku možno do tejto kategórie zaradiť predovšetkým základné práva zakotvené v čl. 14 až čl. 32 ústavy. Demonstratívne možno uviesť právo na život, nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, osobnú slobodu, zákaz mučenia, podrobenia krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu a mnoho ďalších. S touto generáciou sa spája predstava nezasahovania štátu do tejto sféry ľudských práv.

Druhá generácia základných práv a slobôd, ktorá sa formovala v priebehu 20. storočia, zahŕňa ekonomické, sociálne a kultúrne práva, ktoré vyžadujú skôr intervenciu štátu než jeho zdržanie sa, a to za účelom zabezpečenia materiálneho i duchovného rozvoja jednotlivca. V porovnaní s prvou generáciou ľudských práv podlieha konkrétna podoba a podmienky uplatnenia práv druhej generácie podstatne širšej miere uváženia zákonodarca v závislosti od ekonomickej situácie štátu či aktuálnej hospodárskej, sociálnej alebo kultúrnej politiky. Do tejto kategórie patria práva, ktoré sú v slovenskom právnom poriadku zakotvené v čl. 35 až čl. 43 (právo na prácu, právo na štrajk, právo na ochranu zdravia, právo na vzdelanie a pod.).

Poľský diplomat, profesor a právnik Janusz Symonides sa domnieva, že solidarita sa musí stať právnym princípom nového medzinárodného poriadku. Je zástancom „solidarity medzi štátmi a solidarity v prospech najviac znevýhodnených v rámci každej krajiny“ (Janusz Symonides 1998, kapitola I). Práve solidarita je považovaná za ústrednú ideu základných práv tzv. tretej generácie, ktorá má predovšetkým kolektívny dopad. Medzi tieto práva možno zaradiť právo na mier, práva príslušníkov národnostných a etnických menšín či právo na priaznivé životné prostredie. Za účelom realizácie týchto práv je nevyhnutná nielen aktivita štátu, ale aj samotného jednotlivca.

Permanentný vývoj, modernizácia spoločnosti a technológií vytvárajú tlak na ďalší posun vo vnímaní konceptu ľudských práv, čo viedlo k tomu, že v posledných desaťročiach sa začala spomínať aj tzv. štvrtá generácia ľudských práv. Táto nová kategória sa viaže predovšetkým na oblasť technológií (internet) či biotechnológií (napr. oblasť výskumu a experimentovania s kmeňovými bunkami alebo otázky klonovania).

Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) ako nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti sa k problematike ochrany ľudských práv vyjadruje predovšetkým prostredníctvom svojich rozhodnutí, z výrokov a odôvodnení ktorých je zrejмый jeho postoj k predmetnej problematike. Otázky spojené s namietaným porušením základných práv a slobôd fyzických a právnických osôb v individuálnych prípadoch posudzuje ústavný súd predovšetkým v konaniach podľa čl. 127 ústavy.

V zmysle tohto ustanovenia rozhoduje ústavný súd o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd.

Právomoc ústavného súdu konať a rozhodovať podľa čl. 127 ods. 1 ústavy je podmienená princípom subsidiarity, v zmysle ktorého nastupuje ochrana ústavnosti poskytovaná ústavným súdom až vtedy, ak túto nemôže zabezpečiť iný orgán súdnej moci. Sťažovateľ sa teda môže uchádzať o ochranu svojich základných práv a slobôd podaním ústavnej sťažnosti až po vyčerpaní riadnych, príp. mimoriadnych opravných prostriedkov, či iných právnych prostriedkov účinne zákonom poskytovaných, pokiaľ je sťažovateľ na ich použitie oprávnený podľa osobitných právnych predpisov.

V kontexte uvedeného má mimoriadny význam vymedzenie vzájomného vzťahu ústavného súdu a všeobecných súdov, pokiaľ ide o charakter a rozsah prieskumu rozhodnutí všeobecných súdov zo strany ústavného súdu.

Z ústavou vymedzeného rozdelenia súdnej moci medzi ústavný súd (čl. 124 až 140 ústavy) a všeobecné súdy (čl. 141 až čl. 148 ústavy) vyplýva, že ústavný súd nie je opravnou inštitúciou vo veciach patriacich do právomoci všeobecných súdov. Skutkové a právne závery všeobecného súdu môžu byť predmetom kontroly ústavného súdu z hľadiska toho, či závery všeobecného súdu, na ktorých je založené jeho rozhodnutie, nie sú zjavne neodôvodnené alebo arbitrárne, a tak z ústavného hľadiska neospravedlňiteľné a neudržateľné a zároveň, či nemajú za následok porušenie základného práva alebo slobody.

Sťažnosť podľa čl. 127 ústavy je podľa platnej právnej úpravy koncipovaná ako sťažnosť smerujúca proti individuálnym právnym aktom - rozhodnutiam, opatreniam alebo iným zásahom orgánov verejnej moci, ktorými malo dôjsť k porušeniu základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom. V konaní o sťažnosti nemožno vysloviť, že k porušeniu ústavou zaručených práv individuálneho subjektu v konkrétnom prípade došlo priamo ustanovením normatívneho právneho aktu. Sťažovateľ, ktorým je fyzická alebo právnická osoba, nemá ústavou upravenú možnosť v rámci konania o sťažnosti podľa čl. 127 ústavy domáhať sa zrušenia právneho predpisu, ktorý svojimi účinkami porušuje niektoré základné právo alebo slobodu.

Na druhej strane má ústavný súd v konaní podľa čl. 127 ústavy právomoc nie len vysloviť, že v konkrétnom prípade došlo rozhodnutím, opatrením alebo iným zásahom orgánu verejnej moci k porušeniu ústavou chránených práv alebo slobôd sťažovateľa, ale zároveň disponuje právomocou také rozhodnutie, opatrenie alebo iný zásah zrušiť. Ak porušenie práv alebo slobôd vzniklo nečinnosťou, ústavný súd môže prikázať, aby ten, kto tieto práva alebo slobody porušil, vo veci konal. Ústavný súd môže zároveň vec vrátiť na ďalšie konanie, zakázať pokračovanie v porušovaní základných práv a slobôd alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, alebo ak je to možné, prikázať, aby ten, kto tieto práva alebo slobody porušil, obnovil stav pred porušením.

Súčasne čl. 127 ods. 3 ústavy zakotvuje možnosť priznať tomu, koho práva alebo slobody boli porušené, primerané finančné zadostučenie.

Podrobnejšia zákonná právna úprava konania o sťažnosti podľa čl. 127 ústavy sa nachádza v ustanoveniach § 46 až 56 zákona o ústavnom súde.

Je potrebné uviesť, že sťažnosť podľa čl. 127 ústavy je časovo obmedzeným právnym prostriedkom ochrany základných práv a slobôd vo vzťahu k ich porušeniu v konkrétnom prípade. Tento prostriedok možno v zmysle § 53 ods. 3 zákona o ústavnom súde uplatniť len v lehote dvoch mesiacov od právoplatnosti rozhodnutia, oznámenia opatrenia alebo upovedomenia o inom zásahu do základných práv alebo slobôd sťažovateľa. Táto lehota sa pri opatrení alebo inom zásahu počíta odo dňa, keď sa sťažovateľ mohol o opatrení alebo inom zásahu dozvedieť.

Zo štatistických údajov, ktoré ústavný súd každý rok vyhodnocuje a ktoré pravidelne zverejňuje na svojej webovej stránke pod názvom „Ochrana ústavnosti a Ústavy Slovenskej republiky v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky“, možno vypozerovať relatívne stabilnú štruktúru základných ľudských práv a slobôd, ktorých porušenie namietajú osoby obracajúce sa na ústavný súd najčastejšie.

Rozhodovanie o sťažnostiach fyzických a právnických osôb podľa čl. 127 ústavy predstavuje od jeho zavedenia v roku 2002 z kvantitatívneho hľadiska najrozsiahlejšiu časť rozhodovacej agendy ústavného súdu. Fyzické a právnické osoby v konaniach podľa čl. 127 ústavy namietajú vo vzťahu k rozhodnutiam a postupom všeobecných súdov prípadne iných orgánov verejnej moci najmä porušenie:

- čl. 46 ods. 1 ústavy (základné právo na súdnu a inú právnu ochranu) a čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd – ďalej len „dohovor“ (právo na spravodlivé súdne konanie)
- čl. 48 ods. 2 ústavy (základné právo na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov) a čl. 6 ods. 1 dohovoru (právo na prejednanie veci v primeranej lehote)
- čl. 48 ods. 1 ústavy (základné právo na zákonného sudcu)
- čl. 17 ods. 1, 2 a ods. 5 ústavy (základné právo na osobnú slobodu) a čl. 5 ods. 4 dohovoru (právo na slobodu a bezpečnosť)
- čl. 20 ods. 1 (základné právo na ochranu vlastníctva)
- čl. 26 ústavy (základné právo na slobodu prejavu a na informácie)

Počet sťažností podaných podľa čl. 127 ods. 1 ústavy pritom z roka na rok stúpa. Kým v roku 2011 bolo ústavnému súdu doručených 4 197 sťažností, v roku 2012 bolo doručených 16 242 sťažností a v roku 2013 už počet doručených sťažností dosiahol 23 811.

Pre porovnanie, za obdobie rokov 2007 až 2013 a taktiež prvého štvrtroka 2014 sa z počtu 132 488 jednotlivých najčastejšie namietaných porušení základných práv podľa čl. 46 ods. 1, čl. 48 ods. 1 a 2, čl. 17 ods. 1, ods. 2 a ods. 5, čl. 20 ods. 1, čl. 26 ods. 1 a 2 a čl. 12 ods. 2 ústavy:

- 44 118 námietok týkalo porušenia čl. 46 ods. 1 ústavy, t. j. 33,30%
- 49 577 námietok týkalo porušenia čl. 48 ods. 2 ústavy, t. j. 37,42%
- 342 námietok týkalo porušenia čl. 17 ods. 1 ústavy, t. j. 0,26%
- 717 námietok týkalo porušenia čl. 17 ods. 2 ústavy, t. j. 0,54%
- 520 námietok týkalo porušenia čl. 17 ods. 5 ústavy, t. j. 0,39%
- 21 402 námietok týkalo porušenia čl. 20 ods. 1 ústavy, t. j. 16,15%
- 112 námietok týkalo porušenia čl. 26 ods. 1 ústavy, t. j. 0,09%
- 107 námietok týkalo porušenia čl. 26 ods. 2 ústavy, t. j. 0,08%
- 15 593 námietok týkalo porušenia čl. 12 ods. 2 ústavy, t. j. 11,77%

V roku 2013 rozhodol ústavný súd o 17 933 sťažnostiach, z ktorých bolo:

- a) 701 sťažností namietajúcich porušenie čl. 48 ods. 2 ústavy a čl. 6 ods. 1 dohovoru,
- b) 17 232 ostatných sťažností

namietajúcich porušenie čl. 46 ods. 1 ústavy, čl. 6 ods. 1 dohovoru a ďalších článkov ústavy a dohovoru, prípadne ďalších medzinárodných zmlúv.

Na vysokom počte sťažností fyzických a právnických osôb sa môže podieľať aj záujem sťažovateľov o možnosť získania primeraného finančného zadosťučinenia podľa čl. 127 ods. 3 ústavy. Podľa štatistik ústavného súdu, v roku 2002 predstavovalo priznané finančné zadosťučinenie sumu celkom 35 351,52 € (1 065 000 Sk), v roku 2009 už sumu 916 419,07 € a v roku 2013 sumu 809 700 €.

Aj napriek uvedeným údajom je však potrebné podotknúť, že primerané finančné zadostučinenie priznávané ústavným súdom predstavuje ešte stále sumu spravidla výrazne nižšiu ako v obdobných prípadoch priznáva za zistené porušenie namietaných práv Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“).

Z hľadiska štruktúry nápadu doručovaného na ústavný súd je v súčasnom období výrazne vyšší počet sťažností, v ktorých sa namieta porušenie základného práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 46 ústavy a čl. 6 dohovoru oproti počtu sťažností, v ktorých sťažovatelia namietajú porušenie základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov podľa čl. 48 ods. 2 ústavy, resp. porušenie práva na prerokovanie záležitosti v primeranej lehote podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru.

Osobitnú pozornosť venuje ústavný súd veciam, v ktorých sú účastníkmi maloleté osoby, teda konaniam, v ktorých maloletí účastníci zastúpení zákonnými zástupcami namietajú porušenie svojich základných práv. Ústavný súd v roku 2013 v 5 konaniach rozhodol o porušení základných práv maloletých sťažovateľov (išlo o namietané porušenie najmä čl. 46 ods. 1 ústavy, čl. 48 ods. 2 ústavy, čl. 6 ods. 1 dohovoru čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd – ďalej len „listina“, čl. 38 ods. 2 listiny, ako aj čl. 3 ods. 1 a čl. 12 ods. 1, ods. 2 Dohovoru o právach dieťaťa).

a) K namietanému porušeniu čl. 46 ods. 1 ústavy

Sťažovatelia sa v súvislosti s namietaným porušením čl. 46 ods. 1 ústavy domáhajú predovšetkým rozhodnutia ústavného súdu o porušení ich základného práva na prístup k súdu, práva na nezávislý a nestranný súd a práva na spravodlivý proces.

Rozsahu ochrany poskytovanej čl. 46 ods. 1 ústavy zodpovedá ustanovenie čl. 6 ods. 1 dohovoru, ktorý zakotvuje právo na spravodlivý proces. K vzájomnému vzťahu týchto úprav ústavný súd vo svojej rozhodovacej činnosti konštantne uvádza, že formuláciou uvedenou v čl. 46 ods. 1 ústavy ústavodarca v základnom právnom predpise Slovenskej republiky vyjadril zhodu zámerov vo sfére práva na súdnu ochranu s právnym režimom súdnej ochrany podľa dohovoru. Z uvedeného dôvodu preto v obsahu týchto práv nemožno vidieť zásadnú odlišnosť.

Je možné konštatovať, že ústavný súd najčastejšie vyslovuje porušenie základného práva podľa čl. 46 ods. 1 ústavy v prípadoch, keď je rozhodnutie všeobecného súdu alebo iného orgánu verejnej moci zjavne arbitrárne alebo nedostatočne odôvodnené a v menšom počte prípadov je príčinou vysloveného porušenia tohto základného práva procesné pochybenie resp. chyba v procesnom postupe.

Ústavný súd v roku 2011 vypracoval rozsiahlu štúdiu k problematike arbitrárnosti rozhodnutí všeobecných súdov, ktorú publikoval na stránke ústavného súdu pod názvom Analýza ingerencie Ústavného súdu Slovenskej republiky do judičiálnej činnosti všeobecných súdov – arbitrárnosť (svojvoľnosť) rozhodnutí všeobecných súdov (rok 2009 a 2010).

Ústavný súd v tejto štúdii identifikoval ústavnoprávne pochybenia v rozhodovacej činnosti všeobecných súdov, t.j. dôvody arbitrárnosti rozhodnutí.

Arbitrárne rozhodnutie všeobecných súdov vykazuje najmä:

- extrémny nesúlad právnych záverov s vykonanými skutkovými a právnymi zisteniami,
- interpretáciu právneho predpisu, ktorá zásadným spôsobom popiera jeho znenie, účel a význam alebo je v extrémnom nesúlade s obsahom právnej praxe (odklon od ustálenej judikatúry bez toho, aby boli dostatočne uvedené dôvody, na základe ktorých súd odmietol stabilizovanú výkladovú prax),

- interpretáciu právneho predpisu, ktorá je v rozpore s princípmi právnej logiky alebo extrémnom rozpore s princípmi spravodlivosti,
- hodnotenie dôkazov vykonaných bez akéhokoľvek akceptovateľného racionálneho základu tak, že z nich pri žiadnej novej interpretácii nevyplývajú prijaté skutkové závery.

Zo štatistických údajov ústavného súdu vyplýva, že v roku 2011 vyslovil porušenie čl. 46 ods. 1 ústavy a čl. 6 ods. 1 dohovoru v 109 nálezoch, v roku 2012 v 79 nálezoch a v roku 2013 v 76 nálezoch.

b) K namietanému porušeniu čl. 48 ods. 2 ústavy

Základnému právu na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov upravenému v čl. 48 ods. 2 ústavy koreluje právna úprava čl. 6 ods. 1 dohovoru, ktorý zabezpečuje právo každého na to, aby bola jeho vec prejednaná súdom v primeranej lehote.

Porušovanie základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov v konaniach pred orgánmi verejnej moci predstavuje celospoločenský problém, ktorý negatívne ovplyvňuje vymožitelnosť práva v Slovenskej republike. Ústavný súd okrem rozhodnutia o zistenom porušení tohto základného práva môže uložiť, aby orgán verejnej moci, ktorý toto základné právo sťažovateľa porušil, vo veci konal bez zbytočných prietáhov a taktiež môže priznať úspešnému sťažovateľovi primerané finančné zadostučinenie.

Zo štatistického hľadiska sa v posledných rokoch počet rozhodnutí ústavného súdu vyslovujúcich porušenie tohto základného práva pohybuje na približne rovnakej úrovni. Predstavuje okolo 200 náleзов ročne.

Kým v roku 2011 ústavný súd rozhodol o porušení tohto základného práva v 209 náleзоch, v roku 2012 to bolo v 201 náleзоch a v roku 2013 konštatoval ústavný súd porušenie tohto základného práva nálezom v 212 prípadoch.

V roku 2013 priznal ústavný súd úspešným sťažovateľom vo veciach namietaného práva podľa čl. 48 ods. 2 ústavy primerané finančné zadostučinenie vo výške 803 700 €.

Ako osobitnú kategóriu zbytočných prietáhov v konaní, v dôsledku ktorých dochádza k porušovaniu základného práva zaručeného v čl. 48 ods. 2 ústavy, resp. k porušovaniu práva zaručeného v čl. 6 ods. 1 dohovoru, možno spomenúť tzv. extrémne prietahy v konaní, za ktoré považuje ústavný súd tie prípady, v ktorých konanie začalo pred rokom 2000 a do 31. decembra 2013 nebolo ukončené.

Len v období roku 2013 ústavný súd konštatoval porušenie základného práva podľa čl. 48 ods. 2 ústavy, resp. čl. 6 ods. 1 dohovoru, v konaniach pred všeobecným súdom, ktoré napĺňali charakteristiku extrémnych prietáhov v 34 veciach.

Pre porovnanie možno uviesť, že v roku 2011 ústavný súd rozhodol nálezom o extrémnych prietáhoch v 30 veciach a v roku 2012 v 26 veciach.

Ako na najzávažnejšie príklady porušenia základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov je možné za rok 2013 poukázať na 3 nálezy ústavného súdu, v ktorých boli zistené extrémne prietahy v konaní pred všeobecným súdom a to konanie trvajúce 26 rokov (IV. ÚS 531/2012 a I. ÚS 584/2012) alebo dokonca 30 rokov (IV. ÚS 134/2013).

Ďalšou osobitnou kategóriou porušovania základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov, ktorú je potrebné spomenúť, sú tzv. opakované prietahy. Možno ich definovať ako porušenie základného práva sťažovateľov na konanie bez zbytočných prietáhov v tom istom konaní pred všeobecným súdom, v ktorom už skôr ústavný súd vyslovil porušenie tohto základného práva. V

týchto prípadoch, napriek predchádzajúcemu nálezu ústavného súdu a príkazu konať bez zbytočných prietahov všeobecný súd naďalej porušoval uvedené základné právo sťažovateľov.

V roku 2013 ústavný súd nálezom vyslovil opakované porušenie základného práva sťažovateľov na konanie bez zbytočných prietahov v 20 nálezoch.

Počet zistených opakovaných prietahov zostáva relatívne stabilný, keď v roku 2011 ústavný súd vydal taktiež 20 takýchto nálezov a v roku 2012 išlo o 19 nálezov.

V súvislosti s rozhodovaním ústavného súdu o namietanom porušení základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov podľa čl. 48 ods. 2 ústavy, resp. na prejednanie vecí súdom v primeranej lehote, je potrebné spomenúť aj aktivity ústavného súdu, smerujúce k aktívnej účasti na riešení tohto celospoločenského problému.

Ústavný súd od začiatku roku 2009 realizuje projekt: „Efektívnosť výkonu rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky v konaní o sťažnostiach fyzických osôb a právnických osôb (konkrétna kontrola ústavnosti) v kauzálnej súvislosti s princípom prezumpcie zavineného konania štátu (všeobecných súdov a orgánov činných v trestnom konaní)“ (ďalej len „projekt“).

Cieľom projektu je:

- efektívnejšie realizovať výkon rozhodnutí ústavného súdu,
- zabrániť opätovnému vzniku zbytočných prietahov v občianskom súdnom konaní a trestnom konaní,
- koordinovaným postupom so zainteresovanými subjektmi zabezpečiť precíznejšiu riadiacu a kontrolnú činnosť na všeobecných súdoch v konkrétnych prípadoch,
- po splnení podmienok iniciovať disciplinárnu zodpovednosť sudcov (prokurátorov, vyšetrovateľov),
- napomáhať predchádzaniu uplatňovania právnej zodpovednosti proti Slovenskej republike v konaní pred Európskym súdom pre ľudské práva z dôvodu porušenia ľudských práv a základných slobôd sťažovateľov.

Podrobnosti týkajúce sa projektu (prehľady, tabuľky a dosiahnuté výsledky), ako aj vyhodnotenie jeho efektívnosti sú dostupné na webovej stránke ústavného súdu v časti Projekt.

Dĺžka trvania projektu: I. etapa: roky 2009 – 2013

II. etapa: roky 2014 – 2017

Z výsledkov týchto prehľadov je evidentný prístup všeobecných súdov k realizácii projektu a jeho pozitívny efekt. Neskončené konania ústavný súd ďalej sleduje až do ich právoplatného skončenia. Aj napriek pozitívnemu efektu projektu bude ústavný súd naďalej „vyvíjať tlak“ na Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky a konkrétne súdy prostredníctvom predsedov Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, krajských súdov a okresných súdov.

Tabuľka č. 1 Predbežné výsledky projektu od r. 2009 – do r. 2013

ROK	celkový počet nálezov	z toho skončené k 31. 12. 2013 (%)	neskončených zostáva (%)
2009	252 nálezov	200 vecí (79 %)	52 vecí (21 %)
2010	219 nálezov	144 vecí (66 %)	75 vecí (34 %)
2011	209 nálezov	128 vecí (61 %)	81 vecí (39 %)
2012	194 nálezov	78 vecí (40 %)	116 vecí (60 %)
2013	213 nálezov	50 vecí (23 %)	163 vecí (77 %)

Tabuľka č. 2 Nárast právoplatne skončených vecí za sledované obdobie

ROK	celkový počet nálezov	skončené veci k 31. 12. 2012	skončené veci od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013	spolu skončené veci k 31. 12. 2013	neskončené veci k 31. 12. 2013
2009	252	179	21	200	52
2010	219	121	23	144	75
2011	209	84	44	128	81
2012	194	17	61	78	116
2013	213	-	50	50	163

c) K namietanému porušeniu čl. 17 ústavy

Sťažovatelia sa mnohokrát obracajú na ústavný súd s tvrdením, že došlo k porušeniu ich základného práva na osobnú slobodu podľa čl. 17 ods. 1 ústavy, často v spojení s ustanovením čl. 5 ods. 4 dohovoru. Účelom ochrany poskytovanej v tomto ustanovení sú ústavné záruky ochrany osobnej slobody pred jej obmedzeniami. Na právnu úpravu v čl. 17 ods. 1 ústavy nadväzujú ďalšie ustanovenia tohto článku, ktorými sa špecifikujú podmienky, ktoré sa musia splniť na to, aby obmedzenie slobody mohlo byť považované za také obmedzenie, ktoré je v súlade s ústavou. Z čl. 17 ods. 2 a 5 ústavy vyplýva požiadavka, aby väzba ako opatrenie pozbavujúce osobnej slobody bola vykonaná spôsobom poskytujúcim obvinenému základné procesné záruky proti svojvoľnému postupu orgánov činných v trestnom konaní.

Je možné konštatovať, že sťažovatelia namietajú porušenie tohto práva predovšetkým v súvislosti s trestným konaním a to najmä v rámci rozhodovania o väzbe, prípadne v súvislosti s uloženým trestom odňatia slobody.

V týchto veciach je najčastejšie namietaná dĺžka konania o väzbe, ako porušenie práva na urýchlené rozhodovanie o zákonnosti pozbavenia osobnej slobody. Sťažovatelia tiež namietajú porušenie svojich základných práv samotným rozhodnutím o väzbe.

Vzhľadom na charakter tohto základného práva ústavný súd veľmi citlivo pristupuje k sťažnostiam, v ktorých je namietané jeho porušenie a v konaní postupuje urýchlene tak, aby poskytol promptnú ochranu potenciálne porušeným právam sťažovateľov podľa tohto ustanovenia.

Z aktuálnych štatistických údajov ústavného súdu vyplýva, že ústavný súd v roku 2013 rozhodol o porušení čl. 17 ods. 1, 2 a ods. 5 ústavy (právo na osobnú slobodu) a čl. 5 ods. 4 dohovoru v 18 nálezochoch.

Ide o nárast v počte zistených porušení označeného základného práva vzhľadom na skutočnosť, že v roku 2011 ústavný súd rozhodol o porušení v obdobných prípadoch v 11 nálezoch a v roku 2012 v 6 nálezoch.

d) K namietanému porušeniu čl. 20 ods. 1 ústavy, resp. čl. 1 ods. 1 Dodatkového protokolu k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dodatkový protokol k dohovoru) a čl. 26 ústavy, resp. čl. 10 dohovoru

Článok 20 ústavy a jemu korelujúci čl. 1 ods. 1 dodatkového protokolu k dohovoru garantujú základné právo na ochranu vlastníctva ako aj práva na ochranu majetku. Ústavný súd v roku 2013 vyslovil porušenie základného práva na ochranu vlastníctva v 9 nálezoch.

Článok 26 ústavy a jemu zodpovedajúci čl. 10 dohovoru upravuje základné právo na slobodu prejavu a právo na informácie. Ústavný súd v roku 2013 vyslovil porušenie základného práva na slobodu prejavu a práva na informácie v 4 nálezoch.

Označené základné práva tvoria menej početnú skupinu rozhodnutí, v ktorých ústavný súd vyslovil porušenie základných práv, napriek tomu, že ide o pomerne často namietané porušenia.

e) K namietanému porušeniu čl. 12 ods. 2 ústavy

Vo vzťahu k ochrane ľudských práv a slobôd nie je možné nespomenúť zákaz diskriminácie upravený v čl. 12 ods. 2 ústavy a v čl. 14 dohovoru.

Podľa čl. 12 ods. 1 ústavy ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremiľčateľné a nezrušiteľné.

Podľa čl. 12 ods. 2 ústavy sa základné práva a slobody zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.

Ústavný súd sa k vnímaniu tohto ustanovenia vyjadril v uznesení sp. zn. PL. ÚS 16/08 zo 7. mája 2008, keď uviedol: „Všetky ustanovenia Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) o rovnosti treba vnímať, interpretovať a uplatňovať v organickej väzbe, čo zvlášť platí o tých ustanoveniach ústavy, ktoré sú formulované vo všeobecnej podobe (čl. 12 ods. 1 prvá veta, čl. 12 ods. 2 a čl. 13 ods. 3 ústavy), keďže predstavujú základné východisko uplatnenia princípu rovnosti v konkrétnom prípade, resp. v konkrétnej situácii.

Ustanovenie čl. 12 ods. 1 prvej vety ústavy predstavuje vyjadrenie ústavného princípu rovnosti v najvšeobecnejšej podobe, ktoré garantuje rovnosť v jej prirodzenoprávnom poňatí, t. j. ľudia sa rodia rovní a sú rovní v zmysle svojej fyzickej existencie. Takto všeobecne ponímaná rovnosť si ale vyžaduje konkretizáciu pre jednotlivé skupiny subjektov práva, konkrétne právne prípady a právne situácie.

Ustanovenie čl. 12 ods. 2 ústavy je všeobecným pravidlom o rovnosti, ktoré predstavuje všeobecnú konkretizáciu prvej vety čl. 12 ods. 1 ústavy, pretože prostredníctvom neho sa prirodzenoprávne poňatie rovnosti posúva do roviny právnej. Toto ustanovenie ústavy zabezpečuje generálnu ochranu pred diskrimináciou a vo svojej podstate vyjadruje rovnosť všetkých ľudí pred zákonom. Článok 12 ods. 1 prvú vetu ústavy nemožno interpretovať a uplatniť izolovane, t. j. minimálne bez spojenia s čl.

12 ods. 2 ústavy, ktoré je jeho všeobecným pozitívno-právnym vyjadrením formulujúcim vo vzťahu ku všetkým orgánom verejnej moci konkrétny právne relevantný zákaz (zákaz diskriminácie – čl. 12 ods. 2 druhá veta ústavy).“

Sťažovatelia v konaniach podľa čl. 127 ods. 1 ústavy pomerne často namietajú porušenie čl. 12 ústavy v spojení so základným právom na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy.

Keďže ústava v článku 12 ods. 2 upravuje zákaz diskriminácie pri používaní základných práv a slobôd, ktoré sú obsiahnuté v jej druhej hlave, ústavný súd konštatoval (IV. ÚS 241/04), že zákaz diskriminácie sa vzťahuje aj na využívanie základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy. Za diskriminačnú úpravu prístupu k súdnej ochrane možno považovať takú, ktorá rovnaké alebo analogické situácie rieši odchylným spôsobom, pričom takýto postup nemožno rozumne odôvodniť. Za diskrimináciu však nemožno považovať iné rozhodnutie vo veci, ako očakával sťažovateľ, či nevykonanie všetkých sťažovateľom navrhovaných dôkazov.

K posudzovaniu postavenia sťažovateľa v súdnych konaniach, v ktorých tvrdí, že došlo k porušeniu zákazu diskriminácie voči jeho osobe sa ústavný súd vyjadril napr. v uznesení sp. zn. IV. ÚS 16/09 z 30. apríla 2009, v ktorom uviedol:

„Subjektívny názor sťažovateľa na diskrimináciu jeho osoby nie je dôvodom na prijatie záveru, že vo vzťahu k nemu mohlo dôjsť k diskriminačnému postupu. Z vnútroštátnej právnej úpravy (do 31. júna 2004 § 13 ods. 7 Zákonníka práce a od 1. júla 2004 § 11 ods. 2 zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov v spojení s § 13 ods. 5 Zákonníka práce) totiž vyplýva, že dôkazné bremeno v sporoch týkajúcich sa porušenia zásady rovnakého zaobchádzania nezaťažuje len a výlučne žalovanú stranu, ale zaťažuje aj žalobcu.

Žalobca musí prioritne uniesť dôkazné bremeno týkajúce sa skutočností, z ktorých možno odvodiť, že došlo k priamej alebo nepriamej diskriminácii jeho osoby. Žalobca musí tvrdiť a zároveň aj predložiť také dôkazy (uniesť dôkazné bremeno), z ktorých možno dôvodne usúdiť, že k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania došlo. Súčasne musí tvrdiť, že pohnútkou diskriminačného konania je napr. jeho rasa či etnická príslušnosť (pôvod). Až následne sa presúva dôkazné bremeno na žalovanú stranu, ktorá má právo preukazovať svoje tvrdenia, že neporušila zásadu rovnakého zaobchádzania.“

Pokiaľ ide o prípady posudzované ústavným súdom, v ktorých bola otázka možnej diskriminácie výrazne prítomná, nemožno opomenúť vec sp. zn. III. ÚS 194/06, v ktorej ústavný súd riešil namietané porušenie základných práv sťažovateľiek podľa čl. 12 ods. 2, čl. 16 ods. 2, čl. 19 ods. 2 a čl. 41 ods. 1 ústavy a práv podľa čl. 3, čl. 8, čl. 13 a čl. 14 dohovoru rozhodnutím krajskej prokuratúry o zastavení trestného stíhania v kauze tzv. nezákonných sterilizácií žien rómskej etnickej príslušnosti.

I keď ústavný súd v tomto náleze nekonštatoval porušenie čl. 12 ods. 2, vyslovil, že napadnutým uznesením bolo porušené základné právo sťažovateľiek podľa čl. 16 ods. 2 (zákaz mučenia, krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania a trestu) a čl. 19 ods. 2 (ochrana súkromného a rodinného života) ústavy, ako aj ich práva zaručené v čl. 3 a v čl. 8 dohovoru.

Ústavný súd konštatoval, že „vo vyšetrovaní predchádzajúcom napádanému rozhodnutiu krajskej prokuratúry neboli vyčerpané všetky možnosti na čo najdôkladnejšie zistenie skutkového stavu veci v rozsahu nevyhnutnom pre rozhodnutie a uznesenie vyšetrovateľky úradu justičnej polície o zastavení trestného stíhania nie je založené na ústavne konformných (dostatočných a preskúmateľných) dôvodoch. Krajská prokuratúra v konaní o sťažnosti proti rozhodnutiu vyšetrovateľky úradu justičnej

polície nedostatky vyšetrovania nielenže nenapravila, ale ich svojím rozhodnutím právoplatne potvrdila.

Sterilizačné zákroky, ktoré boli sťažovateľkám vykonané, by v prípade ich nezákonnosti mohli predstavovať porušenie hmotnoprávnej stránky ich práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, ako aj práva nebyť podrobený neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu.

Procesnej stránke uvedených základných práv zaručených v čl. 16 ods. 2 a v čl. 19 ods. 2 ústavy, ako aj práv v čl. 3 a v čl. 8 dohovoru zodpovedá povinnosť štátu zabezpečiť účinné úradné vyšetrenie trestných oznámení sťažovateľiek, resp. ich tvrdení uvedených pri výsluchu v trestnom konaní. Táto povinnosť sa nepochybne týkala aj krajskej prokuratúry vzhľadom na jej postavenie orgánu vykonávajúceho dozor nad zachovávaním zákonnosti v prípravnom konaní vrátane dôsledného zachovávania práv zaručených ústavou (§ 2 ods. 4 a § 174 Trestného poriadku účinného do 31. decembra 2005).

Sťažovateľky mali arguable claim, že vo vzťahu k nim mohlo dôjsť k protiprávnemu vykonaniu sterilizácií, a teda k neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu zasahujúcemu ich súkromie a rodinný život. Krajská prokuratúra však potvrdila rozhodnutie vyšetrovateľky úradu justičnej polície o zastavení trestného stíhania bez toho, aby zabezpečila odstránenie nedostatkov vyšetrovania v záujme dôsledného vyšetrenia všetkých relevantných okolností prípadu a náležitého posúdenia veci.

Ústavný súd preto dospel k záveru, že uznesením krajskej prokuratúry o zamietnutí sťažnosti proti rozhodnutiu vyšetrovateľky úradu justičnej polície bola porušená procesná stránka základných práv sťažovateľiek podľa čl. 16 ods. 2 a čl. 19 ods. 2 ústavy, ako aj procesné garancie vyplývajúce z ich práv podľa čl. 3 a čl. 8 dohovoru.

Vyslovenie porušenia procesnej stránky označených práv sťažovateľiek zaručených v ústave a dohovore neznamena nevyhnutne aj porušenie ich hmotnej stránky. Reálnosť takéhoto porušenia bude zrejmá až po zabezpečení náležitého vyšetrenia, zodpovedajúceho požiadavkám tvoriacim procesnú stránku uvedených práv. V tomto smere nenahrádza rozhodnutie ústavného súdu závery príslušných orgánov činných v trestnom konaní, v ktorých právomoci je zaoberať sa otázkou, či vo veci sťažovateľiek došlo k vzniku trestnej zodpovednosti.“

Vo veci sp. zn. II. ÚS 383/2013 ústavný súd posudzoval namietaný zásah do základných práv sťažovateľky rozhodnutím krajského súdu v konaní o uloženie povinnosti žalovanému ospravedlniť sa sťažovateľke za diskriminačný prístup z dôvodu jej rómskeho etnického pôvodu pri prijímaní do zamestnania.

Ústavný súd nezistil, že by všeobecné súdy postupovali v konaní spôsobom, ktorý by bolo možné posúdiť ako nesúladný so zmyslom a účelom právnej úpravy ochrany pred diskrimináciou, a preto ich postup nemohol byť v rozpore s ústavnoprávnymi požiadavkami naň kladenými.

Nad rámec však ústavný súd dodal, že napriek tomu, že hodnotí postup všeobecných súdov ako zákonný a súladný s ústavou, nehodnotí ho ako optimálny, čo však nemá ústavnoprávnu relevanciu. Ústavnému súdu je zrejmé, že realizácia zásady rovnakého zaobchádzania, tak ako bola do právneho poriadku inkorporovaná, respektíve špecifikovaná prostredníctvom antidiskriminačného zákona v roku 2004, predostrela pred všeobecné súdy špecifickú výzvu, s ktorou sa tieto ešte stále snažia vysporiadať. Táto výzva spočíva nielen v istej zložitosti právnej problematiky rovnosti, v odlišnom mechanizme dokazovania diskriminácie (napr. zdieľané dôkazné bremeno), ale okrem iného aj v tom, že sudcovia a sudkyne sú súčasťou spoločnosti, a tak sú aj nositeľmi jej stereotypov. Úlohou sudcu či sudkyne je preto pri rozhodovaní o tvrdení diskriminácii aj suspendovať svoje stereotypy, čo nie je

ľahká úloha. V konkrétnostiach danej veci je tak ústavný súd toho názoru, že všeobecné súdy mohli pristupovať k predmetnej veci, takpovediac, citlivejšie.

Ústavný súd sa ďalej vyslovil k namietanému porušeniu čl. 12 ods. 2 ústavy a uviedol, že ani podrobným oboznámením sa obsahom spisu okresného súdu nezistil, že by v priebehu konania pred všeobecnými súdmi došlo k odlišnému prístupu k sťažovateľke a žalovanému, že by súdy správanie žalovaného či svedka v konaní pred súdom (ale aj pred ním) bagatelizovali alebo mu nevenovali dostatočnú pozornosť. Opačné zistenie ústavného súdu by vyústilo do iného záveru ústavného súdu.

Z prehľadu rozhodovacej činnosti ústavného súdu vyplýva, že v konaní o individuálnej sťažnosti podľa čl. 127 ods. 1 ústavy rozhodol výslovne o porušení čl. 12 ods. 2 ústavy len v zriedkavých prípadoch, z ktorých možno spomenúť predovšetkým veci sp. zn. II. ÚS 5/03 a sp. zn. I. ÚS 306/2010.

V náleze sp. zn. II. ÚS 5/03 ústavný súd vyslovil porušenie základného práva sťažovateľa na prístup k voleným a iným verejným funkciám podľa čl. 30 ods. 4 v spojení s čl. 12 ods. 2 ústavy postupom pri jeho navrhovaní za kandidáta na funkciu predsedu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „najvyšší súd“) a uznesením Súdnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „súdna rada“) a predmetné rozhodnutie zrušil.

Ústavný súd konštatoval, že v dôsledku postupov súdnej rady (ktorá sa na jednej strane odvolávala len na znenie ústavy a zákona o súdnej rade, kým na druhej strane prijala rokovací poriadok a urobila viacero faktických úkonov, ktoré objektívne vytvárali pre sťažovateľa nerovnaké podmienky na prístup k funkcii predsedu) bol celý proces navrhovania kandidáta na predsedu najvyššieho súdu poznačený nevyváženým a nerovným prístupom súdnej rady k sťažovateľovi, hoci súdnej rade nič nebránilo, aby si splnila ústavnú povinnosť chrániť uvedené základné právo sťažovateľa.

Vo veci sp. zn. I. ÚS 306/2010 ústavný súd nálezom vyslovil porušenie základného práva sťažovateľa na ochranu pred diskrimináciou podľa čl. 12 ods. 1 a 2 ústavy v spojitosti so základným právom na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy rozsudkom najvyššieho súdu. Predmetom konania pred všeobecnými súdmi bol spor vo veci priznania starobného dôchodku sťažovateľa.

Podstatu predloženej sťažnosti a aj konania pred všeobecnými súdmi tvorila otázka interpretácie ustanovenia § 16 zákona o sociálnom zabezpečení na konkrétny prípad sťažovateľa, predovšetkým právne posúdenie, či zamestnanie sťažovateľa bolo „vykonávané v obchodnej spoločnosti, ktorá vznikla zo štátneho podniku“.

Ústavný súd konštatoval, že postup najvyššieho súdu pri výklade označeného ustanovenia bol striktne formálny. Najvyšší súd pre prvotne nedostatočne zistený skutkový stav a formálnu interpretáciu právneho predpisu, ktorá vybočuje z ústavných medzí a opomína skutočný účel relevantnej právnej normy, zasiahol do základných práv sťažovateľa.

Ústavný súd zdôraznil, že ustanovenie čl. 12 ods. 2 ústavy má všeobecný, deklaratívny charakter, a nie charakter základného ľudského práva a slobody. Jeho použitia sa možno dovoľávať len v spojitosti s ochranou konkrétnych základných práv a slobôd v ústave. V danom prípade právo na ochranu pred diskrimináciou garantované čl. 12 ods. 1 a 2 ústavy bolo porušené v spojitosti so základným právom na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy.

Záver

Skúsenosti a poznatky ústavného súdu z rozhodovacej praxe v konaniach o ústavnej sťažnosti podľa čl. 127 ústavy možno vo všeobecnosti zhrnúť do nasledovných konštatovaní:

Štatisticky najčastejšie rozhoduje ústavný súd o porušení základného práva fyzických osôb a právnických osôb na súdnu ochranu a na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov. V týchto prípadoch dochádza aj najčastejšie k vysloveniu porušenia základného práva sťažovateľov (najpočetnejšiu skupinu predstavujú nálezy týkajúce sa zbytočných prieťahov v konaní, za nimi nasleduje skupina nálezov týkajúcich sa ďalších práv tvoriacich vo svojom súhrne základné právo na súdnu a inú právnu ochranu).

Z uvedeného vyplýva, že štatisticky sa stále ako najvypuklejšia problémová oblasť ochrany ľudských práv javí oblasť súdnej a inej právnej ochrany a s ňou spojené otázky náležitého a efektívneho fungovania justície a vymožitelnosti práva.

Závažnosť porušovania ľudských práv nemožno samozrejme posudzovať iba na základe štatistických a kvantitatívnych ukazovateľov. Za závažné a naliehavé problémy v oblasti ochrany ľudských práv je potrebné považovať aj zaistenie efektívnych podmienok ochrany „zraniteľných“ skupín obyvateľov (napr. detí, zdravotne postihnutých osôb atď.).

Pokiaľ ide o problematiku diskriminácie, početnosť namietaného porušenia zákazu diskriminácie nie je zanedbateľná (11,77%). Nasleduje po námietkach týkajúcich sa porušenia základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov (37,42%), základného práva na súdnu ochranu (33,30%) a základného práva vlastníť majetok (16,15%). Napriek uvedenému, počet rozhodnutí v ktorých by ústavný súd vyslovil porušenie zákazu diskriminácie nie je vysoký. Dôvodom môže byť aj to, že porušenie zákazu diskriminácie je sťažovateľmi spravidla namietané v spojení s porušením iného základného práva alebo slobody, pričom v konaní pred ústavným súdom sa preukáže a dôjde k vysloveniu porušenia práve „primárneho základného práva alebo slobody“ avšak nie sú splnené podmienky pre záver, že dané porušenie základného práva predstavovalo aj porušenie princípu zákazu diskriminácie na základe kvalifikovaného diskriminačného dôvodu. Charakter a povaha prípadov týkajúcich sa problematiky diskriminácie predložených ústavnému súdu indikuje, že problémy v tomto smere by sa mohli vyskytovať predovšetkým v oblasti pracovnoprávných vzťahov (z rôznych dôvodov, napr. vek, pohlavie) a oblasti ochrany pred diskrimináciou z dôvodu príslušnosti k etnickej skupine (príslušnosť k rómskemu etniku).

Je zřejmé, že uvedené závery nepredstavujú vyčerpávajúci a globálny pohľad na problémy vyskytujúce sa v Slovenskej republike v oblasti ochrany ľudských práv. Ide o stručný pohľad z perspektívy ústavného súdu, ktorý predstavuje jeden z viacerých prvkov inštitucionálnej architektúry systému ochrany ľudských práv a ako orgán súdneho typu reflektuje predovšetkým tie otázky a problémy, ktoré boli subjektmi, ktoré sa na neho obracajú, pretransformované do právne relevantnej podoby. Skúsenosti ústavného súdu však naznačujú, že kvalitný východiskový dokument strategickej povahy v oblasti ochrany ľudských práv predstavuje začiatok pomerne náročnej „cesty“, ktorú bude možné považovať za „úspešne absolvovanú“, iba ak bude nasledovaný účinnými opatreniami zameranými na jeho efektívnu implementáciu do života spoločnosti a na reálne naplnenie obsahu ľudských práv garantovaných právnymi predpismi.

Príspevok Barbary Illkovej, veľvyslankyne, generálnej riaditeľky právnej a konzulárnej sekcie MZVaEZ SR na tému: „Systém kvázisúdnych orgánov a kontrolných mechanizmov OSN“

Vážení prítomní, dámy a páni, nadväzujúc na môjho predrečníka, možno len zopakovať, že ochrana ľudských práv je univerzálnou výzvou. A je aj cieľom všetkých jednotlivcov, skupín, štátov, medzinárodných organizácií, mimovládnych organizácií či iných aktérov angažujúcich sa v procese napomáhania a podpory ľudských práv.

Dovoľte, aby som toto vystúpenie uviedla abstraktnou, ale myšlienkovu vznešenou definíciou, ktorá podľa môjho názoru najvýstižnejšie hodnotí charakter ľudských práv ako odrazu dobrého spoločenského vedomia. René Cassin, držiteľ Nobelovej ceny mieru a jeden z otcov – zakladateľov Všeobecnej deklarácie, charakterizoval oblasť ľudských práv ako „zvláštne odvetvie spoločenských vied, ktorého predmetom je štúdium vzťahov medzi ľuďmi z hľadiska ľudskej dôstojnosti a ktoré vymedzuje práva a oprávnenia, vo svojom dôsledku nevyhnutné pre rozvoj osobnosti každej ľudskej bytosti“ (Nice, 1971).

Spomeňme si na vyhlásenie prezidenta Roosevelta z januára 1941 o štyroch slobodách - sloboda názoru a prejavu, náboženská sloboda, sloboda od chudoby a sloboda od strachu, vrátane od vojny.

A aká bola základná myšlienka reformy ľudsko-právneho mechanizmu Organizácie Spojených národov? Pripomeňme si ju, je výstižná a znie: Nemôžeme užívať rozvoj bez pocitu bezpečia, bezpečnosť bez rozvoja a ani jedno nezískame bez úcty k ľudským právam.

Odstup takmer šesťdesiatich rokov. Spoločný filozofický základ. Viera v človeka, ľudskosť, úctu a toleranciu.

Vážení prítomní, rešpektovanie demokracie a ideí právneho štátu je základným pilierom medzinárodného práva. Stav uplatňovania ľudských práv v každodennom spoločenskom živote je preto predmetom hodnotenia medzinárodného spoločenstva.

Medzinárodné systémy ochrany ľudských práv odrážajú spoločne zdieľané hodnoty a solidaritu, so zohľadnením politických, ekonomických, kultúrnych či náboženských partikularizmov niektorých štátov alebo skupín štátov združených v danom zoskupení krajín. Sú realizované na pôde medzinárodných vládnych organizácií, na základe čoho odvodzujú svoj univerzálny alebo regionálny charakter. Venujme teraz pozornosť inštitucionálnym mechanizmom ochrany ľudských práv na pôde OSN.

V rokoch 2005 a 2006 prebehla z mnohých hľadísk významná reforma ľudsko-právneho systému tejto medzinárodnej organizácie. Uvažovalo sa o nej už dlhšiu dobu, skutočným impulzom k začatiu procesu bola však správa generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov Kofiho Annana Vo väčšej slobode. Čo tomu predchádzalo?

V septembri roku 2000 v New Yorku svetoví lídri potvrdili svoju vieru v OSN a jej Chartu ako nevyhnutný základ pokojnejšieho, prosperujúcejšieho a spravodlivejšieho sveta. Štáty sa zaviazali naplniť niekoľko tzv. miléniových cieľov - chrániť ľudské práva, znížiť počet ľudí žijúcich v chudobe a hlade do roku 2015 na polovicu, zabezpečiť základné vzdelanie všetkým deťom a zamedziť šírenie pandémie. Medzinárodné spoločenstvo teda zdôraznilo, že ľudské práva majú zásadný význam pre chudobných i bohatých, že ich ochrana je dôležitá pre bezpečnosť a prosperitu rozvinutých i

rozvojových krajín a že sú vyjadrením najvyššieho záujmu človeka, čím predstavujú jednotný a nadčasový systém.

Reformou ľudsko-právneho mechanizmu Organizácie Spojených národov sa stala základným ľudsko-právnym orgánom Rada pre ľudské práva. Posilnil sa však aj význam kontrolných orgánov zriadených zmluvami o ľudských právach. Vychádzajúc z osobnej skúsenosti, kladiem si však otázku. Je – a to i napriek našej silnej snahe o šírenie informovanosti v tejto oblasti – tento medzinárodný a medzinárodnoprávny rozmer ochrany ľudských práv širšou verejnosťou poznaný?

Vážený prítomní, Rada OSN pre ľudské práva, nástupca bývalej Komisie OSN pre ľudské práva, je fórum poverené predchádzať násiliu, bezpráviu a diskriminácii, ochraňovať najviac zraniteľných a identifikovať porušovateľov. Rada, zodpovedajúc za napomáhanie ochrany a podpory ľudských práv vo svete, bola kreovaná s hlavným cieľom posudzovať situácie porušení ľudských práv a vykonávať odporúčania k nim.

Dovoľte mi pohľad do nedávnej minulosti. V máji 2008 sa Slovenská republika stala členom Rady a pôsobila v nej do r. 2011. Prioritnou našou aktivitou bola iniciatíva za prijatie novej medzinárodnej zmluvy – Opčného protokolu k Dohovoru o právach dieťaťa, ktorá bola úspešne naplnená. Viacerí istotne viete, že Slovenská republika už ohlásila svoj zámer opätovne kandidovať na členstvo v Rade pre ľudské práva na obdobie rokov 2018 až 2020.

Vážený prítomní, rok po konaní prvého zasadania, Rada prijala v marci 2007 inštitucionálny dokument upravujúci základné prvky budúcej práce. Založené boli základné pravidlá nového posudzovania univerzálnym periodickým hodnotením (UPR), ktoré umožňuje prístup do posudzovania ľudsko-právnej situácie vo všetkých členských krajinách OSN.

Zmienená procedúra UPR je unikátny proces. Ako uviedol Ban Ki-moon, generálny tajomník Organizácie Spojených národov, toto posudzovanie má vysoký potenciál napomáhať ochrane ľudských práv aj v najvzdialenejšom kúte sveta.

UPR je štátmi riadený proces, v réžii Rady OSN pre ľudské práva. Dáva možnosť každému členskému štátu deklarovateľ, aké aktivity hodlá vykonať pre zlepšenie ľudsko-právnej situácie či už vo svojej krajine, ako aj všeobecne.

Inými slovami, UPR je koordinovaný proces, ktorým máme posúdenú situáciu v jednotlivých krajinách sveta. Neexistuje iný takýto mechanizmus na univerzálnej úrovni.

Aj Slovenská republika bola predmetom hodnotenia UPR. Prvé kolo prebehlo v roku 2009, kedy sme obdržali 91 odporúčaní - čo je bežný počet, pričom deväť bolo odmietnutých, resp. SR ich považovala za irelevantné. Z hľadiska tematického záberu sa väčšina odporúčaní týkala postavenia Rómov a prijímania opatrení na zlepšovanie ich situácie, ďalej boja proti diskriminácii a rasovo-motivovaným trestným činom, agendy rodovej rovnosti, boja proti násiliu na ženách, práv dieťaťa, migrantov a boja proti obchodovaniu s ľuďmi. Druhé kolo aktuálne prebieha a bude ukončené v júni prijatím správy Radou OSN pre ľudské práva.

Vážený prítomní, je všeobecne známe, že ľudské práva - chápané ako práva a oprávnenia, ktoré zabezpečujú slobodu a dôstojnosť a sú garantované inštitucionálnymi zárukami - prenikli do medzinárodnej úpravy pomerne nedávno. Pochopiteľne, percepciou histórie práva, nie života jednotlivca. Bolo to práve prijatie Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktoré bolo počiatočným impulzom procesu, ktorým sa ľudské práva stali kategóriou medzinárodného práva.

Postupne bolo na pôde Organizácie Spojených národov prijatých viacero normatívnych textov, vytvárajúcich režim ochrany ľudských práv na univerzálnej úrovni, ktorými je viazaná aj Slovenská republika. Premostiac na tému dnešného nášho stretnutia, tieto medzinárodné zmluvy nevyhnutne a bezpodmienečne musia nájsť svoj odraz v pripravovanej stratégii. Tieto zmluvy sú základ, z ktorých stratégia musí – a z ktorých aj bude - vychádzať a ďalej ich bude efektívne rozvíjať.

Vážení prítomní, štáty sa stávajú zmluvnými stranami medzinárodných dohovorov. Tým na seba vo vzťahu k osobám, nachádzajúcim sa pod ich jurisdikciou, preberajú zodpovednosť nad dodržiavaním práv garantovaných danými dohovormi. Tento záväzok štátu je monitorovaný zo strany medzinárodných organizácií.

Na základe medzinárodných zmlúv o ľudských právach bolo preto zriadených viacero výborov, označovaných ako zmluvné orgány Organizácie Spojených národov - Výbor pre zabránenie rasovej diskriminácie, Výbor pre ľudské práva, Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Výbor na zabránenie diskriminácie žien, Výbor proti mučeniu a jeho Podvýbor pre predchádzanie mučenia, Výbor pre práva dieťaťa, Výbor pre migrujúcich pracovníkov, Výbor pre práva osôb so zdravotným znevýhodnením a Výbor pre násilné zmiznutia.

Aj keď sú tieto výbory prezentované ako časť koordinovaného zmluvného monitorujúceho systému, treba poznamenať, že každý zmluvný orgán je nezávislý výbor expertov, ktorý má mandát na monitorovanie implementácie konkrétnej zmluvy. Hoci zmluvné orgány čoraz viac koordinujú svoje aktivity, líši sa procedúra a prax od výboru k výboru ako dôsledok výkonu ich mandatných kompetencií.

Od roku 2002 sa koná každoročné spoločné stretnutie výborov. Zvýšená úroveň komunikácie umožňuje v medzisesionálnom období detailnejšiu diskusiu k otázkam spoločného záujmu, vrátane identifikovania spoločných prienikov pri posudzovaní správ predkladaných štátmi, zmluvnými stranami v rámci plnenia ich implementačnej povinnosti. Jednou z diskutovaných tém v období rokov 2000-2002 bola aj myšlienka, aby štáty predkladali iba jednu kombinovanú správu, určenú pre všetky zmluvné orgány a pokrývajúcu plný rozsah povinností podľa zmlúv, ktorých sú stranami. V roku 2003 bola posudzovaná možnosť spoločného vydávania všeobecných poznámok všetkými zmluvnými orgánmi, vzhľadom na časté prekrývanie sa výbormi monitorovaných ustanovení rôznych dohovorov. Výbory sa preto môžu v budúcnosti posunúť aj smerom k prijatiu paralelných všeobecných poznámok o prierezových otázkach, ako zákaz diskriminácie alebo následky nepredloženia správ zmluvnými štátmi.

Zmluvné orgány OSN sú zložené z nezávislých expertov, ich rozhodnutia a odporúčania majú morálne vysoký kredit, nie však právnu záväznosť.

Ako uvádza prof. Sudre vo svojej publikácii Medzinárodné a európske právo ľudských práv, „techniky mimosúdneho typu, ktoré sa používajú v rámci univerzálnych inštrumentov o ľudských právach, nemajú záväznú povahu a nevyúsťujú priamo do právne záväzných rozhodnutí. Rešpektujú zvrchovanosť štátu. Týchto metód kontroly zavedených v rámci Organizácie Spojených národov je viacero a sú rôznorodé. V tejto rôznorodosti však možno pomenovať dva veľké typy kontroly: dohľad nad oznámeniami a dohľad nad správami, čo, ako sa zdá, niekedy verejnosť zamieňa“.

Zmluvné orgány môžu prijímať a posudzovať správy, ktoré sú pravidelne predkladané štátmi o spôsobe implementácie ustanovení zmlúv v predmetnej krajine. Výbory vydávajú návody pre pomoc štátom pri príprave ich správ, vypracovávajú všeobecné komentáre k ustanoveniam zmlúv a organizujú diskusie na spoločné témy. Niektoré spomedzi zmluvných orgánov plnia dodatočné funkcie zamerané na posilnenie implementácie zmlúv zmluvnými štátmi (niektoré výbory napr.

rozoznávajú opatrenie tzv. skorého varovania a urgentnú procedúru, ktoré majú preventívny charakter).

Zmluvné orgány fakultatívne môžu posudzovať aj oznámenia, že zo strany zmluvného štátu došlo k porušeniu práv, garantovaných príslušným paktom či dohovorom. Nemôžu však rozhodovať v merite vecí a nemajú ani donucovaciu právomoc. Niektoré výbory taktiež môžu viesť vyšetrovania.

A práve zmienená fakultatívna funkcia povyšuje zmluvné orgány na kvázisúdne orgány. Veď je to spôsobilosť jednotlivca podať na medzinárodnej úrovni sťažnosť na porušenie jeho práv, ktorá mu dáva reálnu možnosť domôcť sa týchto práv, garantovaných ľudsko-právnymi dohovormi.

Prax ukazuje, že kvázisúdne zmluvné orgány majú tendenciu prijímať s porozumením fakty, ako sú uvádzané obeťou, ak neobdržia jednoznačné informácie od príslušného štátu, ktoré priekazným spôsobom vyvracajú namietané porušenia. Aj keď v niektorých ohľadoch procedúra individuálnych oznámení vykazuje znaky mimosúdneho charakteru, rozhodnutia výborov nie sú vymožitelné. V mnohých prípadoch však zmluvné štáty implementujú odporúčania výborov a vykonávajú nápravu voči sťažovateľovi.

Vážení prítomní, upriamme teraz pozornosť na témy, ktoré boli predmetom záujmu členov Výboru pre ľudské práva (2011) počas prerokovania Tretej periodickej správy Slovenskej republiky k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach. Išlo predovšetkým o problematiku uplatňovania dohovoru vo vnútroštátnej legislatíve a jurisdikcii, podstatná pozornosť bola venovaná rómskej problematike, menovite sterilizácií rómskych žien. Ďalšou oblasťou bola téma rodovej rovnosti, otvorená bola aj problematika Slovenského národného strediska pre ľudské práva a jeho právomocí a kľúčových úloh.

V interaktívnom dialógu s členmi Výboru pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (2012) boli ocenené najmä legislatívne a praktické opatrenia na potlačanie násilia voči ženám, obchodovaniu s ľuďmi, ochranu detí, transformácia SR z pozície recipienta na donora rozvojovej pomoci či zaradenie sa Slovenskej republiky medzi prvé krajiny ratifikujúce Opčný protokol k ICESCR. Doplnujúce otázky členov Výboru boli orientované prednostne na problematiku prístupu na pracovný trh, k sociálnemu zabezpečeniu, vzdelávaniu či zdravotnej starostlivosti najmä najzraniteľnejších skupín obyvateľstva, ako sú zdravotne postihnutí, Rómovia, ženy, deti, či starší občania. Členovia Výboru v menšej miere požadovali partikulárne priblíženie situácie v oblastiach, ako sú aplikácia ICESCR v slovenskej právnej praxi, zámery Slovenskej republiky v ústrety pozdvižnutia národnej inštitúcie pre ľudské práva do kategórie „A“ podľa tzv. Parížskych princípov, pôsobenie Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, právomoci vládnych postov konštituovaných v oblasti podpory a ochrany ľudských práv a zapojenie mimovládneho sektora v procese novelizácii existujúcej legislatívy a opatrení s ľudsko-právnymi dopadmi.

Toto sú teda témy, ktoré medzinárodné spoločenstvo identifikuje ako témy pre dialóg so SR. Pre účely prezentácie, vybrala som príklady z praxe výborov zriadených na základe dvoch zmlúv, tvoriacich tzv. tvrdé jadro medzinárodných zmlúv o ľudských právach. Odkazujem však aj na prerokovanie ostatných „slovenských“ implementačných správ. V januári 2013 to bolo spoločné posudzovanie dvoch protokolov k Dohovoru o právach dieťaťa pred CRC a vo februári toho istého roku dialóg s Výborom na zabránenie rasovej diskriminácie.

Vážení prítomní, súčasťou ochrany ľudských práv je dôsledné prepracovanie vzťahu medzi ľudskými právami, rozvojom a bezpečnosťou. Ako nás nie veľmi dávna minulosť poučila, medzinárodné spoločenstvo musí zmierňovať sociálne rozdiely, ekonomické konflikty či náboženský fundamentalizmus. Aj toto je úloha zmluvných orgánov systému Organizácie Spojených národov,

ktorých odbornosť, rôznorodosť a pluralita názorov sú garanciou zodpovedného a starostlivého vykonávania mandátu zvedeného medzinárodným spoločenstvom.

Pôsobenie Organizácie Spojených národov v oblasti ochrany a podpory ľudských práv je jedinečné a bezprecedentné, čomu výrazne napomohla reforma jej ľudsko-právneho mechanizmu. Vieme, že význam medzinárodných inštitúcií a nimi vytvorených procedúr závisí od efektivity ich pôsobenia, od využívania overených postupov, ale aj od miery spoznania týchto procedúr a postupov zo strany zmluvných štátov. Nie všetci si však doceňujeme význam spoznania týchto procedúr aj zo strany širokej verejnosti. I preto majú taký význam prebiehajúce dekády Organizácie Spojených národov zamerané na výchovu k ľudským právam.

Príspevok (písomný) Branislava Fridricha: „Európsky a transatlantický model ochrany ľudských práv“

1. Rada Európy – európsky regionálny systém ochrany ľudských práv

Podľa Štatútu Rady Európy z 5. mája 1949, konkrétne jeho článku 1, cieľom Rady Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi jej členmi pre účel zabezpečenia a uskutočnenia ideálov a princípov, ktoré tvoria ich spoločné dedičstvo a uľahčenia ich hospodárskeho a sociálneho vývoja, pričom o tento cieľ sa bude usilovať prostredníctvom svojich orgánov diskusiou o otázkach spoločného záujmu a dohodami a spoločnou akciou v hospodárskych, sociálnych, kultúrnych, vedeckých, právnych a administratívnych záležitostiach a v udržiavaní a ďalšom uskutočňovaní ľudských práv a základných slobôd. Účasť v Rade Európy sa nedotýka spolupráce jej členov v práci Spojených národov a iných medzinárodných organizácii alebo únií, ktorých sú členmi. Veci týkajúce sa národnej obrany nespádajú do rámca Rady Európy. Podľa článku 3 Štatútu Rady Európy každý člen Rady Európy musí akceptovať vládu práva a požívanie ľudských práv a základných slobôd všetkými osobami v rámci svojej právomoci a spolupracovať úprimne a účinne na uskutočňovaní cieľa Rady Európy uvedenom v článku 1. Členské štáty Rady Európy potvrdili ich oddanosť duchovným a morálnym hodnotám, ktoré sú spoločným dedičstvom ich ľudí a skutočným zdrojom individuálnej slobody, politickej slobody a vlády práva, t.j. princípov, ktoré tvoria základ celej skutočnej demokracie. Rada Európy vytvorila ucelený regionálny systém ochrany ľudských práv a základných slobôd. Okrem známeho Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo 4. novembra 1950 platného pre Slovenskú republiku od 1.januára 1993 spolu s jeho dodatkovými protokolmi č. 1, 4, 6, 7, 12 (ten zatiaľ pre Slovenskú republiku neplatí – všeobecný zákaz diskriminácie) a 13 zabezpečujúceho občianske a politické práva a základné slobody, ktorý zaručuje nasledovné práva a slobody:

1. právo na život
2. zákaz mučenia
3. zákaz otroctva nútenej práce
4. právo na slobodu a bezpečnosť
5. právo na spravodlivý proces
6. žiadne trestanie bez zákona
7. právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života
8. sloboda myslenia, svedomia a náboženstva
9. sloboda prejavu
10. sloboda zhromažďovania a združovania
11. právo sa sobášiť
12. právo na účinný prostriedok nápravy
13. zákaz diskriminácie
14. ochrana majetku
15. právo na vzdelávanie
16. právo na slobodné voľby
17. zákaz uväznenia pre dlh
18. sloboda pohybu
19. zákaz vyhostenia občanov
20. zákaz hromadného vyhostenia cudzincov
21. zrušenie trestu smrti
22. procesné záruky týkajúce sa vyhostenia cudzincov

23. právo na odvolanie v trestných veciach
24. odškodnenie za nesprávne usvedčenie
25. právo nebyť súdený alebo trestaný dvakrát
26. rovnosť medzi manželmi
27. všeobecný zákaz diskriminácie
28. zrušenie trestu smrti (bez výnimiek v čase vojny alebo pri bezprostredne hroziacej vojne) z 3. mája 2002 Protokolom č. 13,

ide tiež o Európsku sociálnu chartu z 18. októbra 1961 revidovanú 3.mája 1996 zabezpečujúcu nasledovné sociálne práva:

1. právo každého mať príležitosť zarábať na jeho živobytie v zamestnaní, do ktorého slobodne vstúpi
2. právo všetkých pracovníkov na spravodlivé podmienky práce
3. právo všetkých pracovníkov na bezpečné a zdravé pracovné podmienky
4. právo všetkých pracovníkov na spravodlivú odmenu dostatočnú na slušný štandard živobytia pre nich a ich rodiny
5. právo všetkých pracovníkov a zamestnávateľov na slobodu združovania vo vnútroštátnych a medzinárodných organizáciách za účelom ochrany ich hospodárskych a sociálnych záujmov
6. právo všetkých pracovníkov a zamestnávateľov kolektívne vyjednávať
7. právo detí a mladých osôb na osobitnú ochranu proti fyzickému a morálnemu riziku, ktorému sú vystavení
8. právo zamestnaných žien v prípade materstva na osobitnú ochranu
9. právo každého na primerané možnosti pre profesné vedenie s cieľom pomoci mu vybrať si zamestnanie vhodné pre jeho sociálnu spôsobilosť a záujmy
10. právo každého na primerané možnosti pre profesné vedenie
11. právo každého mať prospech z akýchkoľvek opatrení umožňujúcich mu požívať najvyšší možný dosiahnuteľný štandard zdravia
12. právo všetkých pracovníkov a na nich závislých na sociálne zabezpečenie
13. právo každého bez adekvátnych zdrojov na sociálnu a lekársku pomoc
14. právo každého mať prospech z služieb sociálneho blahobytu
15. právo postihnutých osôb na nezávislosť, sociálnu integráciu a účasť v živote spoločnosti
16. právo rodiny ako základnej jednotky na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu za účelom zabezpečenia jej plného rozvoja
17. právo detí a mladých osôb na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu
18. právo občanov ktorejkoľvek zmluvnej strany na zapojenie sa do akéhokoľvek zárobkového zamestnania na území ktorejkoľvek z iných zmluvných strán na základe rovnosti s občanmi druhej zmluvnej strany, podliehajúc obmedzeniam založeným na presvedčivých hospodárskych alebo sociálnych dôvodoch
19. právo migrujúcich pracovníkov, ktorí sú občanmi zmluvnej strany a ich rodín na ochranu a pomoc na území ktorejkoľvek inej zmluvnej strany
20. právo všetkých pracovníkov na rovnaké príležitosti a rovnaké zaobchádzanie vo veciach zamestnávania a zamestnania bez diskriminácie na základe pohlavia
21. právo pracovníkov byť informovaní a konzultovať v rámci podniku
22. právo pracovníkov na účasť v určovaní a zlepšení pracovných podmienok a pracovného prostredia v podniku
23. právo každej staršej osoby na sociálnu ochranu

24. právo všetkých pracovníkov na ochranu v prípadoch ukončenia zamestnania
25. právo všetkých pracovníkov na ochranu ich nárokov v prípade platobnej neschopnosti ich zamestnávateľa
26. právo všetkých pracovníkov na dôstojnosť v práci
27. právo všetkých osôb s rodinnými zodpovednosťami a ktorí sú zapojení alebo si prajú sa zapojiť do zamestnania robiť tak bez toho, aby podliehali diskriminácii a v takom rozsahu ako je možné bez konfliktu medzi ich zamestnaním a rodinnými zodpovednosťami
28. právo zástupcov pracovníkov v podnikoch na ochranu proti aktom škodlivým pre nich a na poskytnutie primeraných možností na vykonávanie ich funkcií
29. právo všetkých pracovníkov byť informovaní a konzultovať v procesoch hromadného prepúšťania
30. právo každého na ochranu proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu
31. právo každého na bývanie.

Je potrebné však upozorniť, že zmluvné strany revidovanej Európskej sociálnej charty nie sú viazané všetkými 31 sociálnymi právami, pretože obligatórne sú viazané iba článkami 1,5,6,7,12,13, 16,19 a 20 a podľa výberu ďalšími článkami alebo číslovanými odsekmi za predpokladu, že celkový počet článkov alebo číslovaných odsekov, ktorými sú viazané, nie je menší ako 16 článkov alebo 63 číslovaných odsekov. Povinné články obsahujú 38 číslovaných odsekov, celkový počet číslovaných odsekov je 98. Slovenská republika k 1.júnu 2009, keď revidovaná Európska sociálna charta začala platiť pre Slovenskú republiku, akceptovala 86 číslovaných odsekov. Slovenská republika právo predkladať kolektívne sťažnosti s tvrdením o neuspokojivej aplikácii Európskej sociálnej charty pre nasledovné organizácie:

1. medzinárodné organizácie zamestnávateľov a medzinárodné organizácie obchodnej únie, ktoré sú pozorovateľmi v konzultatívnej úrovni na zasadnutiach podvýboru vládneho sociálneho výboru Rady Európy
2. iné medzinárodné nevládne organizácie, ktoré majú konzultatívny status s Radou Európy a sú vložené do zoznamu zriadeného pre tento účel vládny výborom
3. reprezentatívne vnútroštátne organizácie zamestnávateľov a obchodné únie v právomoci zmluvnej strany, proti ktorej podali sťažnosť zatiaľ neuznala.

Zmluvný štát revidovanej Európskej sociálnej charty môže vyhlásiť, že uznáva právo akejkoľvek inej reprezentatívnej vnútroštátnej nevládnej organizácie v jeho právomoci, ktorá má osobitnú pôsobnosť vo veciach upravených Chartou podať sťažnosť proti nemu. Slovenská republika však neratifikovala ani Druhý dodatkový protokol k Európskej sociálnej charte z 9. novembra 1995, ktorý poskytuje systém kolektívnych sťažností, ani neoznámilo generálnemu tajomníkovi Rady Európy, že akceptuje dohľad nad záväzkami podľa revidovanej Charty sledujúc procedúru stanovenú v druhom dodatkovom protokole.

Ďalšími dohovormi Rady Európy v oblasti ľudských práv sú:

1. Európsky dohovor pre zabránenie mučeniu a neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu a potrestaniu z 26.novembra 1987, ktorým sa zriadil Európsky výbor pre zabránenie mučeniu a neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo potrestaniu, ktorého úlohou prostredníctvom návštev je preskúmať zaobchádzanie s ľuďmi pozbavenými ich slobody s cieľom posilnenia, ak je to potrebné, ochrany takých osôb pred mučením a neľudským alebo ponižujúcim zaobchádzaním alebo potrestaním. Pre Slovenskú republiku platí od 1.septembra 1994.

2. Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín z 1. februára 1995, ktorý stanovuje zásady, ktoré majú štáty implementovať prostredníctvom vnútroštátnej legislatívy a primeraných vládnych politík. Pre Slovenskú republiku platí od 1. februára 1998.
3. Európsky dohovor o cezhraničnej televízii z 5. mája 1989, ktorý sa týka zaručenia slobody príjmu a neobmedzenia retransmisie programových služieb. Pre Slovenskú republiku platí od 1. mája 1997.
4. Dohovor na ochranu ľudských práv a dôstojnosti ľudských bytostí s ohľadom na aplikáciu biológie a medicíny (Dohovor o ľudských právach a biomedicíne) z 4. apríla 1997. Pre Slovenskú republiku platí od 1. decembra 1999. Dodatkový protokol o zákaze klonovania ľudí z 12. januára 1998 platí pre Slovenskú republiku od 1. marca 2001.

Tieto dohovory označujeme za komplementárne. Zvláštne postavenie má Európska charta pre regionálne alebo menšinové jazyky z 5. novembra 1992, ktorá sa považuje za medzinárodnú zmluvu kultúrnej povahy a nie je zaradená medzi dohovory týkajúce sa ľudských práv. Pre Slovenskú republiku platné ustanovenia, keďže ide o chartový typ dokumentu obdobný Európskej sociálnej charte, štát si môže vybrať, ktorými ustanoveniami bude viazaný, platia od 1. januára 2002. Minimálny počet ustanovení je 35 odsekov alebo pododsekov z tretej časti Európskej charty pre regionálne alebo menšinové jazyky, vrátane troch z článku 8 (vzdelávanie) a troch z článku 12 (kultúrne aktivity a možnosti) a jedného z článku 9 (súdne orgány), jedného z článku 10 (administratívne orgány a verejné služby), jedného z článku 11 (médiá) a jedného z článku 13 (ekonomický a sociálny život). Slovenská republika pristúpila k tomuto dokumentu pre deväť menšinových jazykov, pričom stanovenú hranicu odsekov a pododsekov značne prekonal pri všetkých deviatich jazykoch.

2. Európsky súd pre ľudské práva – poskytovateľ inštitucionálneho zabezpečenia zázemia pre vnútroštátnu ochranu ľudských práv a pre vnútroštátne súdy

Európsky súd pre ľudské práva je súčasťou účinného systému kontroly dodržiavania ľudských práv zakotvených v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd a v protokoloch ho dopĺňajúcich spolu s Výborom ministrov členských štátov Rady Európy, ktorý má na starosti dohľad nad vykonaním rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva odsúdeným členským štátom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Súčasná inštitucionálna štruktúra Európskeho súdu pre ľudské práva je ovplyvnená Protokolom č. 11, ktorý k 1. novembru 1998 zrušil Európsku komisiu pre ľudské práva a zaviedol podstatné skrátenie konania a posilnil súdny charakter konania, ako aj Protokolom č. 14, ktorý zaviedol od 1. júna 2010 efektívne konanie stanovením možnosti zjednodušene odmietať zjavne neprijateľné sťažnosti.

Súd bol zriadený na zabezpečenie dodržiavania záväzkov prijatých vysokými zmluvnými stranami v Dohovore a v jeho protokoloch, a to na stálom základe. Súd pozostáva z počtu sudcov rovného počtu vysokých zmluvných strán. Sudcovia musia byť vysokého morálneho charakteru a musia mať kvalifikácie požadované pre menovanie do vysokých súdnych úradov alebo byť právnymi poradcami uznanej kompetencie. Sudcovia sú volení Parlamentným zhromaždením Rady Európy vo vzťahu ku každej vysokej zmluvnej strane väčšinou hlasov tak, že sa vyberú zo zoznamu troch kandidátov nominovaných vysokou zmluvnou stranou. Sudcovia sú volení na deväť rokov, nesmú byť znovuzvolení. Úrad sudcu uplynie, ak dosiahne sudca vek 70 rokov. Sudca nesmie byť zbavený úradu, ibaže iní sudcovia rozhodnú 2/3 väčšinou, že sudca prestal plniť požadované podmienky. Súd má registračný úrad, ktorého funkcie a organizáciu stanoví Súd vo svojich pravidlách. Keď Súd zasadá v samosudcovskej formácii, Súdu asistujú spravodajcovia, ktorí fungujú pod dohľadom prezidenta Súdu

a tvoria súčasť registračného úradu Súdu. Súd zasadá v pléne, ak volí prezidenta alebo jedného alebo dvoch viceprezidentov na obdobie troch rokov, ktorí môžu byť znovuzvolení, ak zriaďuje komory zriadené na určené obdobie, ak volí prezidentov komôr Súdu, ktorí môžu byť znovu zvolení, ak prijíma pravidlá Súdu, ak volí registrátora a jedného alebo viac zastupujúcich registrátorov, ak robí akúkoľvek žiadosť Výboru ministrov na zníženie počtu členov komory zo sedem na päť.

Pri posúdení prípadov podaných Súdu sa využíva samosudcovské zloženie, výbory troch sudcov, komory siedmich sudcov a veľká komora sedemnástich sudcov. Výbory sú zriaďované komorami na určené obdobie. Na žiadosť pléna Súdu, Výbor ministrov môže, jednomyselným rozhodnutím na určené obdobie, znížiť počet sudcov komôr na päť. Samosudca nepreskúmava sťažnosť proti vysokej zmluvnej strane, vo vzťahu ku ktorej bol ňou zvolený. Ako ex offo člen komory a veľkej komory zasadá sudca volený vo vzťahu k dotknutej vysokej zmluvnej strane. Ak nie je žiaden alebo ak taký sudca nie je schopný zasadať, osoba vybraná prezidentom Súdu zo zoznamu predloženého vopred touto vysokou zmluvnou stranou zasadá ako sudca. Do veľkej komory patrí prezident Súdu, viceprezidenti, prezidenti komôr a iní sudcovia vybraní v súlade s pravidlami Súdu.

Do kompetencie samosudcu patrí vyhlásovať za neprijateľné alebo vyčiarkovať zo súdneho zoznamu prípadov individuálne sťažnosti, čo sú sťažnosti od akejkoľvek osoby, nevládnej organizácie alebo skupiny jednotlivcov, ktorí si nárokujú, že sú obeťou porušenia jednou zo vysokých zmluvných strán práv stanovených Dohovorom a protokolmi, pričom vysoké zmluvné strany sa zaviazali nebrániť akokoľvek účinnému výkonu tohto práva. Rozhodnutie samosudcu môže byť prijaté bez ďalšieho preskúmania a je konečné. Ak samosudca nevyhlási sťažnosť za neprijateľnú alebo ju nevyčiarkne, samosudca ju posunie výboru alebo komore na ďalšie preskúmanie.

Do kompetencie výboru patrí jednomyselným hlasovaním pri individuálnych sťažnostiach vyhlásovať sťažnosť za neprijateľnú alebo vyčiarknuť ju zo zoznamu prípadov, kde také rozhodnutie môže byť prijaté bez ďalšieho preskúmania a vyhlásiť za prijateľnú sťažnosť a súčasne vyniesť rozsudok v merite veci, ak podstatná otázka, týkajúca výkladu aplikácie Dohovoru a protokolov k nemu, je už predmetom zavedeného case-law Súdu. Rozhodnutia a rozsudky výboru sú konečné. Ak sudca volený vo vzťahu k dotknutej vysokej zmluvnej strane nie je člen výboru, výbor môže v akomkoľvek štádiu konania pozvať tohto sudcu, aby sa stal jedným z členov výboru, zohľadniac všetky relevantné faktory vrátane, či táto vysoká zmluvná strana napadla aplikáciu procedúry prijatia rozsudku bez ďalšieho preskúmania, keď je podstatná otázka prípadu už predmetom zavedenej case-law Súdu.

Ak sa nepriame rozhodnutie samosudcu ani výboru, ani rozsudok výboru, komora rozhodne o prijateľnosti a merite individuálnej sťažnosti. Rozhodnutie o prijateľnosti môže byť prijaté separátne. Komora rozhoduje o prijateľnosti a merite medzištátnych sťažností, kde akákoľvek vysoká zmluvná strana môže odkázať na Súd akékoľvek tvrdené porušenie ustanovení Dohovoru a protokolov inou zmluvnou stranou. Pri medzištátnych sťažnostiach bude rozhodnutie o prijateľnosti prijaté separátne, ibaže Súd rozhodne vo výnimočných prípadoch inak.

Kde prípad dosiaľ nevybavený pred komorou nastoľuje vážnu otázku výkladu Dohovoru alebo protokolov k nemu, alebo kde vyriešenie otázky pred komorou by mohlo mať výsledok nekonzistentný s rozsudkom skôr vydaným Súdom, komora môže, kedykoľvek pred tým, než vydá rozsudok, zriecť sa právomoci v prospech veľkej komory, ibaže jedna zo strán prípadu to namietne.

Veľká komora má nasledovné právomoci:

- a) rozhodovať o sťažnostiach individuálnych a medzištátnych v prípadoch, keď komora sa zriekla právomoci alebo keď prípad bol odkázaný veľkej komore na žiadosť jednej zo strán do troch mesiacoch po rozsudku komory
- b) rozhoduje o tom, či zmluvná strana zlyhala splniť záväzok podriaďiť sa konečnému rozsudku Súdu v každom prípade, ktorého je stranou, a to v prípade ak Výbor ministrov má za to, že vysoká zmluvná strana sa odmieta podriaďiť konečnému rozsudku v prípade, v ktorom je stranou a odkáže Súd otázku zlyhania splnenia tohto záväzku na rozhodnutie
- c) posudzuje žiadosti pre poradné názory predkladané na žiadosť Výboru ministrov o právnych otázkach týkajúcich sa výkladu Dohovoru a protokolov k nemu.

3. Ciele a činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva

Súd sa môže zaoberať vecou iba po tom, čo boli vnútroštátne prostriedky nápravy vyčerpané, a to v súlade so všeobecne uznávanými pravidlami medzinárodného práva a v rámci lehoty 6 mesiacov od dátumu, keď bolo konečné vnútroštátne rozhodnutie prijaté. Prekážkou je aj to ak je individuálna sťažnosť anonymná, ako aj to, že je podstatne rovnaká ako vec, ktorá už bola preskúmaná Súdom alebo už bola predložená na inú procedúru medzinárodného vyšetrovania alebo urovnania a neobsahuje žiadne nové relevantné informácie. Rovnako Súd vyhlási individuálnu sťažnosť za neprijateľnú, ak má za to, že sťažnosť je nezlučiteľná s ustanoveniami Dohovoru a protokolov k nemu, zjavne neopodstatnená alebo ide o zneužitie práva na individuálnu sťažnosť. Protokol č. 14 s platnosťou pre všetky vysoké zmluvné strany Dohovoru o ochrane ľudských práva a základných slobôd od 1. júna 2010 nastavil nasledovné kritériá prijateľnosti sťažnosti. Novým prvkom je povinnosť Súdu vyhlásiť sťažnosť za neprijateľnú, ak sťažovateľ neutrpel značné znevýhodnenie, ibaže rešpekt k ľudským právam určený v Dohovore a protokoloch k nemu vyžaduje preskúmanie sťažnosti v merite veci a za predpokladu, že žiaden prípad nesmie byť odmietnutý na tom základe, že nebol náležite posúdený vnútroštátnym súdom. Ak súd teda považuje sťažnosť za neprijateľnú, musí ju odmietnuť, a to v akomkoľvek štádiu konania.

Ak Súd zistí, že nastalo porušenie Dohovoru alebo protokolov k nemu, a ak vnútroštátne právo dotknutej vysokej zmluvnej strany dovoľuje iba čiastočnú náhradu, aby nastala, Súd, musí, ak je to nevyhnutné, poskytnúť spravodlivé zadosťučinenie poškodenej strane.

Rozsudok komory sa stane konečným, ak

1. strany vyhlásia, že nepožadujú, aby prípad bol odkázaný na veľkú komoru,
2. tri mesiace po dátumu rozsudku, ak nebolo požiadané o odkázanie prípadu na veľkú komoru
3. ak panel piatich sudcov veľkej komory odmietne žiadosť o odkázanie, čo musí urobiť ak prípad nenastofuje závažnú otázku dotýkajúcu sa výkladu alebo aplikácie Dohovoru alebo protokolov k nemu, alebo závažný problém všeobecného významu.

Ak panel piatich sudcov veľkej komory akceptuje žiadosť o odkázanie prípadu na veľkú komoru, veľká komora rozhodne rozsudkom. Rozhodnutie veľkej komory je vždy konečné, aj keď rozhoduje v prvom stupni v prípade, keď sa komora zriekne prípadu v prospech veľkej komory. Konečné rozsudky sa zverejňujú. Rozsudky sa odôvodňujú. Odôvodňujú sa však aj rozhodnutia vyhlasujúce sťažnosti za prijateľné alebo neprijateľné.

Vysoké zmluvné strany sa zaviazali podriaďiť sa konečnému rozsudku Súdu v akomkoľvek prípade, ktorého sú stranami. Konečný rozsudok Súdu sa odovzdá Výboru ministrov, ktorý dohliada na jeho výkon. Ak Výbor ministrov má za to, že dohľad výkonu konečného rozsudku bráni problém výkladu

rozsudku, môže odkázať vec Súdu za účelom rozhodnutia o otázke výkladu. Takéto rozhodnutie Výboru ministrov vyžaduje väčšinu 2/3 zástupcov oprávnených zasadať vo Výbore ministrov. Ak Výbor ministrov má za to, že vysoká zmluvná strana odmieta podriaďiť sa konečnému rozsudku v prípade, v ktorom je stranou, Výbor ministrov, môže po doručení formálneho oznámenia o tom vysokej zmluvnej strane a rozhodnutím prijatým väčšinou 2/3 zástupcov oprávnených zasadať vo Výbore ministrov odkázať Súdu otázku, či vysoká zmluvná strana porušila splnenie záväzku podriaďiť sa konečnému rozsudku Súdu. Ak Súd zistí, že vysoká zmluvná strana porušila povinnosť podriaďiť sa konečnému rozsudku Súdu, odkáže prípad Výboru ministrov na zváženie opatrení, ktoré sa majú prijať. Ak Súd nezistí žiadne porušenie tohto záväzku, odkáže prípad Výboru ministrov, ktorý uzavrie preskúmanie prípadu.

Súd v zostave veľkej komory môže na žiadosť Výboru ministrov, podať poradné názory o právnych otázkach týkajúcich sa výkladu Dohovoru a protokolov k nemu. Také názory sa nezaoberajú žiadnou otázkou týkajúcou sa obsahu alebo rozsahu práv alebo slobôd určených v prvej časti Dohovoru a protokolov k nemu, alebo žiadnou inou otázkou, ktorú Súd alebo Výbor ministrov by mohol musieť posudzovať v dôsledku akéhokoľvek takého konania, ako by mohlo byť začaté v súlade s Dohovorom. Výbor ministrov rozhoduje o žiadosti o poradný názor Súdu väčšinou hlasov zástupcov oprávnených zasadať vo Výbore ministrov. Súd súčasne rozhoduje, či žiadosť o poradný názor predložená Výborom ministrov spadá do jeho takto obmedzenej kompetencie. Poradný názor sa odôvodní.

4. Vymedzenie sa Európskeho súdu pre ľudské práva voči Súdneho dvoru Európskej únie, efektívnosť ich činnosti

Okrem Rady Európy tvorí európsky regionálny systém ochrany ľudských práva ešte Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a Európska únia. Súdny dvor Európskej únie má na starosti posudzovanie celého právneho poriadku Európskej únie, pričom však vzhľadom na deklarované uznávanie základných práv v článku 6 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii ako sú zaručené Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty za všeobecné zásady práva Európskej únie, dochádza k poskytovaniu ochrany ľudským právam aj zo strany Súdneho dvora Európskej únie. Súd preberá jurisprudenciu Súdneho dvora Európskej únie (prípady *Dangeville v. Francúzsko* 2002, *Meftah v. Francúzsko* 2002), avšak len v rozsahu výkladu európskeho práva, a v prípade, keď Súdny dvor Európskej únie nebol schopný poskytnúť ochranu pre to, že prípad nespadá do európskeho práva, môže túto ochranu poskytnúť práve Súd, ako sa to stalo v prípade *Koua Poirrez v. Francúzsko* (2003). Súd však nemôže preskúmať rozhodnutia orgánov Európskej únie, keďže Európska únia nie je vysokou zmluvnou stranou Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, hoci sa k tomu zaviazala v článku 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii. Na druhej strane, v okamihu ako sa európske právo prenesie do vnútroštátneho právneho poriadku, už podlieha právomoci Súdu. Rozhodnutia vnútroštátnych orgánov sú vždy preskúmateľné Súdom, aj keby aplikovali právne akty Európskej únie (prípady *Waite a Kennedy v. Nemecko*, *Beer a Regan v. Nemecko*, *Mathew v. Spojené kráľovstvo*, 1999).

Súd sa vymedzil voči Súdneho dvoru Európskej únie napríklad v prípadoch *Bosphorus v. Írsko* (2005) a *Michaud v. Francúzsko* (2012). Súd zopakoval, že oslobodenie zmluvného štátu úplne od zodpovednosti podľa Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, keď jednoducho dodržiavajú svoje záväzky ako členovia medzinárodnej organizácie, na ktorú preniesli časť ich suverenity, by bolo nezlučiteľné s účelom a cieľom Dohovoru: záruky Dohovoru by mohli byť obmedzené alebo vylúčené ľubovoľne, čím by ho pozbavili kategorického charakteru a podkopali by

praktickú a efektívnu povahu jeho záruk. Inými slovami, štáty zostávajú zodpovedné podľa Dohovoru za opatrenia, ktoré prijali, aby vyhovelí svojim medzinárodnoprávnym záväzkom, dokonca keď tieto záväzky vyplývajú z ich členstva v medzinárodnej organizácii, na ktorú preniesli časť svojej suverenity. Je však pravdou, že Súd tiež rozhodol, že konanie prijaté v súlade s takými záväzkami je ospravedlnené, ak relevantná organizácia chráni základné práva, pokiaľ ide aj o poskytnuté materiálne záruky a mechanizmus kontrolujúci ich dodržiavanie, spôsobom, ktorý môže byť považovaný aspoň za ekvivalentný tomu, ktorý poskytuje Dohovor, pričom „ekvivalentný“ znamená nie identický ale „porovnateľný“. Má to byť chápané tak, že akékoľvek také zistenie ekvivalentnosti by nemohlo byť konečné a podliehalo by prieskumu vo svetle akejkolvek relevantnej zmeny v ochrane základných práv. Ak taká ekvivalentná ochrana je posúdená, že bola poskytnutá organizáciou, nastane prezumpcia, že štát sa neodklonil od požiadaviek Dohovoru, keď nerobí nič viac ako implementuje právne záväzky vyplývajúce z jeho členstva v organizácii. Avšak štát bude plne zodpovedný podľa Dohovoru za všetky akty spadajúce mimo jeho prísnych medzinárodnoprávných záväzkov, najmä, kde je vykonávaná úvaha štátu. Okrem toho, akákoľvek taká prezumpcia bude vyvrátená, ak, v okolnostiach konkrétneho prípadu, sa posúdi, že ochrana práv podľa Dohovoru bola zjavne nedostatočná. V takých prípadoch, záujem medzinárodnej spolupráce by mal byť prevážení úlohou Dohovoru ako „ústavného nástroja európskeho verejného poriadku“ v oblasti ľudských práv. Táto prezumpcia ekvivalentnej ochrany je zameraná, konkrétne, na zabezpečenie, aby štát nečelil dileme, keď je zaviazaný byť závislý na právnych záväzkoch voči nemu ako výsledok jeho členstva v medzinárodnej organizácii, ktorá nie je stranou Dohovoru a na ktorú preniesol časť svojej suverenity, aby ospravedlnil svoje konania alebo nekonania vychádzajúce z takého členstva tvárou v tvár Dohovoru. Prezumpcia tiež slúži na určenie, v ktorých prípadoch Súd môže, v záujme medzinárodnej spolupráce, redukovať intenzitu svojej dohliadacej úlohy s ohľadom na dodržiavanie svojich záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru štátmi. Z týchto cieľov vyplýva, že Súd akceptuje také usporiadanie, kde právam a zárukám, ktoré chráni, je poskytnutá ochrana porovnateľná s tou, ktorú poskytuje Súd sám. Ak by to nebolo, štáty by sa vyhlis celému medzinárodnému prieskumu zlučiteľnosti svojich konaní so záväzkami podľa Dohovoru. V prípade *Bosphorus v. Írsko* Súd zistil, že, čo sa týka ochrany základných práv poskytnutých Európskou úniou, bola v zásade ekvivalencia s ochranou podľa dohovorového systému. Aby Súd dosiahol tento záver, najprv poznamenal, že Európska únia poskytovala ekvivalentnú ochranu materiálnych záruk, všímajúc si, že v relevantnom čase (1998 až 2005) sa rešpekt k ľudským právam stal podmienkou zákonnosti aktov Spoločenstva a že vo svojich rozhodnutiach Súdny dvor Európskych spoločenstiev odkazoval extenzívne na ustanovenia Dohovoru a na jurisprudenciu Súdu. A fortiori (o to viac) to platí od 1. decembra 2009, od dátumu vstupu do účinnosti zmeneného článku 6 Zmluvy o Európskej únii, ktorá poskytla Charte základných práv Európskej únii právnu silu a urobila základné práva tak, ako sú zaručené Dohovorom a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných členským štátom, všeobecnými zásadami práva Spoločenstva. Súd potom posudzoval, či by sa to isté mohlo povedať o mechanizme pre monitorovanie rešpektovania základných práv. Súd poznamenal, že súkromný jedinec mal iba obmedzený prístup k Súdному dvoru: žaloby za nesplnenie záväzkov podľa Zmluvy (pôvodne poskytnuté v článkoch 169 a 170 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva) neboli pre nich otvorené, prístup k anulovacím žalobám a žalobám o nesplnenie záväzkov zo Zmluvy (pôvodne stanovené v článkoch 173 a 175 tej istej Zmluvy) bol obmedzený, keďže boli, v následku, spojené s dovolávaním sa nezákonnosti (pôvodne stanovené v článku 184 Zmluvy) a jednotlivci nemali žiadne právo podať žalobu proti inému jednotlivcovi. Súd však zistil, že tam bola tiež ekvivalentná ochrana na tejto úrovni, všímajúc si, že žaloby iniciované pred Súdnym dvorom inštitúciami Spoločenstva alebo členským štátom tvorili významnú kontrolu dodržiavania noriem Spoločenstva k nepriamemu prospechu jednotlivcov, a že jednotlivci mohli tiež podať žalobu o škodu pred Súdnym dvorom Európskych spoločenstiev vo vzťahu k nezmluvnej zodpovednosti týchto inštitúcií (pôvodne stanovené v článku 184 Zmluvy). Súd ďalej

poznámenal, že bolo podstatné, že systém Spoločenstva prostredníctvom vnútroštátnych súdov stanovil prostriedok nápravy pre jednotlivcov proti členskému štátu alebo inému jednotlivcovi za porušenie práva Spoločenstva. Určité ustanovenia Zmluvy o založení Európskych spoločenstiev predvídali komplementárnu úlohu pre vnútroštátne súdy v komunitárnom kontrolnom mechanizme od začiatku, zvlášť (odkazujeme na pôvodné číslovanie) články 189 (pojem priamej aplikovateľnosti) a 177 (proces predbežnej otázky), a úloha vnútroštátnych súdov pri uplatňovaní komunitárneho práva a jeho záruk základných práv bola značne rozšírená rozvojom významných pojmov Súdneho dvora Európskych spoločenstiev ako prednosť komunitárneho práva, priamy účinok, nepriamy účinok a zodpovednosť štátu. Súd následne pozoroval, že Súdny dvor si udržal svoju kontrolu nad aplikáciou komunitárneho práva vnútroštátnymi súdmi, vrátane záruk jeho základných práv, prostredníctvom procedúry predbežnej otázky pôvodne stanovenej pre článok 177 Zmluvy, prostredníctvom ktorej strany vnútroštátneho konania majú právo predložiť svoj prípad. Súd poznámenal v tejto spojitosti, že kým úloha Súdneho dvora bola obmedzená na odpoveď na otázku výkladu alebo platnosti odkázanú vnútroštátnym súdom, odpoveď by často bola rozhodujúcou vo vnútroštátnom konaní (čo naozaj sa stalo v prípade *Bosphorus v. Írsko*). Záverom k tejto časti: hoci prístup jednotlivca k Súdnu dvoru je oveľa viac obmedzený než prístup, ktorý majú súkromní jednotlivci k Súdu, Súd akceptuje, že, vcelku vzaté, dohľadací mechanizmus stanovený právom Európskej únie poskytuje ochranu porovnateľnú k tej, ktorú poskytuje Dohovor. Po prvé, pretože súkromní jednotlivci sú chránení podľa komunitárneho práva žalobami podávanými na Súdny dvor členskými štátmi a inštitúciami Európskej únie. Po druhé, pretože majú možnosť aplikovania na vnútroštátnych súdoch rozhodnúť, či členský štát porušil komunitárne právo, pričom v týchto prípadoch kontrola vykonávaná Súdny dvorom naberá formu procedúry predbežnej otázky otvorenej pre vnútroštátne súdy. V prípade *Michaud v. Francúzsko* (2012) však vec nebola vnútroštátnym súdom odkázaná na výklad Súdnu dvoru a Súdny dvor nikdy nepreskúmal dotknuté právo podľa Dohovoru. Súd tento stav posúdil tak, že vnútroštátny súd rozhodol bez nasadenia plného potenciálu relevantného medzinárodného mechanizmu pre dohľad základných práv, ktorý je v zásade ekvivalentný tomu mechanizmu podľa Dohovoru. Preto sa na tento prípad neaplikovala prezumpcia ekvivalentnej ochrany, čo malo za následok, že sa skúmalo, či zásah do základného práva na súkromie podľa čl. 8 Dohovoru bol nevyhnutný.

5. Neexistencia transatlantického systému ochrany ľudských práv kompenzovaná existenciou medzinárodnopolitického systému ochrany ľudských práv – OBSE

Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe je najväčšou na bezpečnosť orientovanou medzivládnu organizáciou na svete. Jej mandát zahŕňa kontrolu zbraní, podporu ľudských práv, podporu slobody tlače a slobodné voľby. Má svoj pôvod v Konferencií o bezpečnosti a spolupráci v Európe v roku 1975 v Helsinkách. V rokoch 1989 až 1991 na troch zasadnutiach v Paríži, Kodani a Moskve sa vytvorila Konferencia o ľudskej dimenzii KBSE. OBSE má 57 účastníckych štátov vrátane Kanady, USA, Vatikánu a všetkých bývalých sovietskych republík. Aktivity OBSE v oblasti ľudských práv sa zameriavajú na priority ako sloboda pohybu a náboženstva, zabránenie mučeniu a obchodovaniu s ľuďmi. Pokiaľ ide o slobodu médií, je zriadený úrad zástupcu pre slobodu médií, rovnako je tomu pri národnostných menšinách, kde je zriadený úrad vysokého komisára pre otázky národnostných menšín. OBSE monitoruje stav ľudských práv a základných slobôd v každom z jeho 57 účastníckych štátov. Záverečný akt KBSE z roku 1975 bol prvý medzinárodný dokument, ktorý uznal, že ochrana ľudských práv a základných slobôd je vecou medzinárodného záujmu. Je to jeden z 10 základných princípov medzištátnych vzťahov, na rovnakej úrovni a statusu ako klasické pravidlá medzinárodných vzťahov, ktoré sme poznali od začiatku moderného veku. Helsinský rámec sa rozvinul časom a stal sa vyčerpávacím súborom štandardov. Podstata záväzkov sa nachádza v niekoľkých základných princípoch:

1. že rešpekt k ľudským právam a základným slobodám je v srdci koncepcie bezpečnosti OBSE
2. že štáty sú zodpovedné všetkým svojim občanom
3. a navzájom za zabezpečenie, že tieto práva a slobody sú skutočne rešpektované a chránené.

Štáty OBSE potvrdili, že Úrad pre demokratické inštitúcie a ľudské práva spolu s vysokým komisárom pre otázky národnostných menšín a zástupcom pre slobodu médií sú podstatnými nástrojmi pri zabezpečovaní rešpektu k ľudským právam, demokracii a vláde práva. OBSE od svojho vzniku v roku 1975 rozvinula široký súbor noriem a štandardov ľudských práv, ktoré všeobecne odrážajú tradičné ľudskoprávne normy a pojmy tak ako sú zakotvené v iných medzinárodných ľudskoprávnych zmluvách a deklaráciách. OBSE však staviac na týchto rozvinula množstvo štandardov, ktoré sú vysoko inovatívne aj čo sa týka štýlu aj podstaty.

OBSE bola vytvorená síce ako bezpečnostná organizácia a založiac na širokom pojme bezpečnosti zaoberala sa rovnako ľudskými právami. Bezpečnosť nie je len púha absencia vojny. Zámerom štátov zúčastňujúcich sa na OBSE bolo vytvoriť vyčerpávajúci rámec pre mier a stabilitu v Európe. Záverečný helsinský akt poznal ako jeden z jeho desiatich vedúcich princípov „rešpekt k ľudským právam a základným slobodám, vrátane slobody myslenia, svedomia, náboženstva alebo viery“. To tvorí míľnikový kameň v histórii ochrany ľudských práv. Po prvýkrát boli princípy ľudských práv zahrnuté ako výslovný a integrálny prvok rámca regionálnej bezpečnosti, na rovnakom základe ako politicko-vojenské a hospodárske problémy. Pojem „ľudská dimenzia“ sa používa OBSE na opísanie súboru noriem a činností spojených s ľudskými právami, demokraciou a vládou práva, čo je považované v rámci OBSE za jednu z troch dimenzií bezpečnosti spolu s politicko-vojenskou, a hospodárskou a environmentálnou dimenziou. Pojem „ľudská dimenzia“ naznačuje, že OBSE normy na tomto poli pokrývajú širšiu oblasť ako tradičné právo ľudských práv.

OBSE pracuje metódou procesového prístupu, čo znamená, že Helsinský záverečný akt stanovuje riadne následné konferencie a zasadnutia. Výsledkom týchto procesov sú dokumenty OBSE.

V množstve prípadov idú záväzky ľudskej dimenzie OBSE ďaleko nad rámec úrovne stanovenej v „tradičných“ právne záväzných nástrojoch ľudských práv. V tradičných zmluvách o ľudských právach, sú práva jednotlivca alebo skupiny formulované a štát má povinnosť rešpektovať alebo zaručiť tieto práva. Ako sa implementujú tieto záväzky, však, je najčastejšie ponechané na úvahu štátov. Ľudská dimenzia OBSE ide oveľa ďalej v spojení ľudských práv s inštitucionálnym a politickým systémom štátu. V jadre, štáty OBSE odsúhlasili prostredníctvom ich záväzkov ľudskej dimenzie, že pluralitná demokracia založená na vláde práva je jediný systém vlády vhodný na efektívne zaručenie ľudských práv. Toto vysvetľuje, prečo ľudská dimenzia OBSE je popísaná ako spoločný paneurópsky verejný poriadok (*ordre public*). Inými slovami, OBSE nie je jednoducho organizáciou 56 účastníckych štátov, ale „spoločenstvom hodnôt“ spoločne rozvíjajúcim praktické a normatívne zvyky. Toto spojenie sa tiež odráža v silnom záväzku vlády práva a v spôsobe, akým je formulovaný, ako pojem založený na dôstojnosti ľudskej osoby a systéme práv prostredníctvom zákonných a právnych štruktúr.

OBSE proces je podstatne politický proces, ktorý nevytvára právne vynútiteľné normy alebo princípy. Na rozdiel od iných ľudskoprávnych dokumentov, záväzky OBSE ľudskej dimenzie sú politicky, skôr ako právne, záväzné. Toto je dôležité odlišenie, pretože to obmedzuje právnu vynútiteľnosť štandardov OBSE. Inými slovami, záväzky OBSE nemožno vynútiť na súde. Avšak toto by sa nemalo mylne vykladať ako naznačujúce, že záväzky postrádajú záväznú silu. Odlišenie je totiž urobené medzi právnym a politickým, a nie medzi záväzným a nezáväzným. To znamená, že záväzky OBSE sú viac ako jednoduchou deklaráciou vôle alebo dobrých zámerov. Skôr sú politickým sľubom na dodržiavanie týchto štandardov. Výhodou je tu zjednodušené prijímanie, kde sa nevyžaduje žiadna ratifikácia a nie sú možné žiadne výhrady, takže sa tu ľahko dosahuje princíp univerzality ľudských práv. Toto

dovoľuje OBSE rýchlo reagovať na nové potreby. Napríklad, keď porušenia ľudských práv vo vzťahu k menšinám sa zvýšili na začiatku 90. rokov, OBSE reagovala prvá a vyhotovila vyčerpávajúci súbor štandardov v oblasti ochrany menšín, ktorý neskôr ako politické štandardy slúžili ako základ pre právne záväzný Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín Rady Európy.

6. Úlohy a funkcie vysokého komisára OBSE pre otázky národnostných menšín a význam jeho odporúčaní pre štáty

Úrad vysokého komisára OBSE pre otázky národnostných menšín bol zriadený v roku 1992 so sídlom v Haagu a má za úlohu identifikovať a požadovať včasné riešenie etnických napätí, ktoré môžu ohroziť mier, stabilitu a priateľské vzťahy medzi účastníckymi štátmi OBSE. Vysoký komisár operuje nezávisle od dotknutých strán a vykonáva misie na miest (on-site) a zapája sa do preventívnej diplomacie vo najvyššom štádiu napätí. Okrem požadovania prvej po ruke informácie vysoký komisár sa usiluje o podporu dialógu, dôvery a spolupráce. Ako odpoveď na množstvo vyskytnuvších sa problémov doterajší vysokí komisári uverejnili šesť tematických odporúčaní a usmernení poskytujúce vhlád a radu pre štáty čeliace tým istým problémom. Prvé tri – Haagské odporúčania týkajúce sa vzdelávacích práv národnostných menšín, Odporúčania z Oslo týkajúce sa jazykových práv národnostných menšín a Lundské odporúčania týkajúce sa efektívnej účasti národnostných menšín vo verejnom živote sa primárne zaoberajú zlepšovaním a rozpracovaním štandardov menšinových práv v oblasti vzdelávania, jazyka a účasti vo verejnom živote. Následné dve publikácie – Usmernenia o používaní menšinových jazykov vo vysielacích médiách a Odporúčania o polícii v multietnických spoločnostiach oslovujú špecifické výzvy, ktorým veľa štátov čelí pri poskytovaní efektívnej polície v etnicky rôznorodých spoločnostiach a pri zabezpečovaní prístupu menšín do vysielacích médií v ich jazyku. Predposledný súbor odporúčaní sú Bolzanské odporúčania o národnostných menšinách v medzištátnych vzťahoch z júna 2008, ktoré oslovujú podmienky a obmedzenia v rámci, ktorých štáty môžu podporovať menšiny bývajúce v iných krajinách a najnovšie Ľubľanské usmernenia o integrácii rôznorodých spoločností z novembra 2012 sa týkajú snahy vysokého komisára Vollebaeka znížiť napätie a zabrániť medzietnickým konfliktom. Skúsenosť vysokého komisára naznačuje, že rôznorodosť sama nie je ani vo vzájomnom vzťahu ani príčinne spojená so zvýšením napätia a násillia. Žiaden z množstva etnických konfliktov, ktoré vypukli v Európe po studenej vojne, nebol neodvratiteľný. Sú následkami politických rozhodnutí, ktoré mohli byť odlišné. Také konflikty často korenia v odmietaní ľudských práv a v systematickom vylúčení a odcudzení celých komunit. Ľubľanské odporúčania v bode 19 uvádzajú, že „Podpora a ochrana ľudských práv a základných slobôd všetkých jednotlivcov bez diskriminácie by mala byť zakotvená v ústave a byť preklopená do konkrétnych noriem a mechanizmov. Menšinové práva sú integrálnou súčasťou ľudských práv. Komplexná legislatíva menšinových práv by mala byť prijatá.“ Vysvetlenie je nasledujúce: „Kde je to potrebné, osobitné opatrenia sú potrebné, aby sa prijali na podporu plnej a efektívnej rovnosti medzi osobami patriacimi k menšinám a tých osôb, ktoré patria k väčšine. Tieto opatrenie sa nemajú považovať za diskriminačné. Také opatrenia sú osobitne relevantné pre skupiny, ktoré mali dlhotrvajúcu prítomnosť v spoločnosti alebo zastupujú podstatné počty. Kým menšinové práva môžu tiež byť chránené prostredníctvom osobitných ustanovení obsiahnutých v sektorovej legislatíve (takých ako zákony o vzdelávaní, verejnej správe, miestnej vláde, médiách, voľbách alebo používaní jazykov), osobitný zákon o právach osôb patriacich k menšinám môže poskytnúť značné výhody. Také výhody môže zahŕňať uľahčenie prístupu k jasnému informovaniu týkajúceho sa práv a prostriedkov nápravy poskytovaných osobám patriacim k národnostným menšinám, mainstreaming menšinových práv, zatiaľ čo sa zabezpečí koherencia s ostatnou legislatívou a uznanie a zvýšenie všeobecného povedomia týkajúceho sa menšín a ich práv. Navyše komplexný zákon o menšinových právach môže

poskytnúť rámec pre vyjasnenie takých problémov ako personálny a teritoriálny rozsah aplikácie menšinových práv a pre definovanie významných kritérií, ktoré sú inak obtiažne na zahrnutie do sektorovej legislatívy také, ako tradičná alebo podstatná prítomnosť a prahy.“ Ľubľanské odporúčania sa venujú aj otázke práva na občianstvo ako ľudského práva, problematike viacnásobného občianstva, ale súčasne s právom štátu určiť, kto sú jeho občianmi. Za osobitne dôležitý považujeme bod 42, ktorý uvádza, že „Politika štátu by mala vyvažovať potrebu pre jeden alebo viac zdieľaných jazykov ako spoločného základu pre integráciu a fungovanie spoločnosti so záväzkom na zabezpečenie a podporu jazykovej rôznorodosti vrátane ochrany jazykových práv menšín. Vlády by mali poskytnúť príležitosti na učenie sa štátnemu jazyku.“ Vysvetlenie je nasledovné: „Jazyk je esenciálny komponent individuálnej a kolektívnej identity. Medzinárodné štandardy, ako sú vyložené relevantnými orgánmi, špecifikovali s určitým detailom práva osôb patriacich k národnostným menšinám na používanie ich vlastného jazyka slobodne a bez obmedzení, v súkromí a na verejnosti, ústne a písomne. Súčasne, toto právo používať, uchovávať a podporovať menšinové jazyky musí byť vyvážené inými právami a potrebami, vrátane určenia jedného alebo viac zdieľaných jazykov ako spoločného základu pre fungovanie a integráciu spoločnosti. Kým štáty majú záväzok chrániť a podporovať menšinové jazyky a práva osôb patriacich k menšinám na učenie sa im a ich používanie, menšiny zdieľajú s väčšinou zodpovednosť zúčastňovať sa v kultúrnom, sociálnom a hospodárskom živote a vo verejných veciach ich širšej spoločnosti. Táto účasť znamená, napríklad, že osoby patriace k menšinám by mali nadobúdnúť adekvátnu znalosť štátneho alebo úradného jazyka (jazykov).“

Ľubľanské odporúčania sa venujú praktickým spôsobom opakovaniu princípov predchádzajúcich odporúčaní v ich integračnom a vzájomnostnom prepojení. Napríklad v bode 6 je zakotvené právo na dobrovoľnú sebaidentifikáciu.

Sú však odporúčania vysokého komisára politicky záväzné ? Keďže bod 34 štatútu o zriadení úradu vysokého komisára OBSE pre otázky národnostných menšín uvádza, že rady a odporúčania expertov komunikuje stranám samotný vysoký komisár a sú nezáväzné a štát má totiž následne príležitosť komentovať rady a odporúčania a z týchto dôverných odporúčaní potom vznikajú uverejňované odporúčania ako napríklad ľubľanské, ktoré však nie sú vnímané ako politicky záväzné štandardy ale ako usmerňujúce princípy a praktická rada, tak je túto otázku treba zodpovedať tak, ako ju zodpovedal vysoký komisár v správe o jazykových právach osôb patriacich k národnostným menšinám na území OBSE v tom zmysle, že hoci sú formálne nevládnymi odporúčaniami, pokiaľ ide o ich pôvod, a neboli prijaté štátmi prostredníctvom mechanizmu OBSE, vysoký komisár ich prezentuje účastníckym štátom ako referenčný bod a sú všeobecne prijímané pozitívne týmito štátmi. Tak napríklad odporúčanie k osobitnému zákonu o právach príslušníkov národnostných menšín je potrebné vnímať z tohto zorného uhla.

Príspevok Patrika Danišku, Inštitút pre ľudské práva a rodinnú politiku, o.z.: „Štyri ľudské práva, ktoré v stratégii chýbajú“

V úvode môjho príspevku by som chcel upozorniť na štyri dôležité ľudsko-právne témy, ktoré v Celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv nedostali priestor. Je to tak aj napriek faktu, že veľkej časti slovenskej verejnosti na týchto témach záleží, a požiadavky na ich zaradenie opakovane predkladali v procese prípravy Stratégie. Na týchto štyroch témach ľuďom záleží až tak, že sú kvôli nim ochotní vyjsť na námestia, ako tomu bolo napríklad na Národnom pochode za život v Košiciach, kde sa zúčastnilo asi 80 000 ľudí, alebo na nedávnom pochode Bratislava za život, kde prišlo asi 9 000 ľudí a ďalšie tisíce sa zhromaždili v ostatných krajských mestách.

Ide o tieto štyri ľudsko-právne témy:

- právo na život (najmä v kontexte práva na život nenarodených detí)
- náboženská sloboda a sloboda slova
- výhrada svedomia a
- právo rodičov vychovávať deti v súlade so svojím presvedčením.

V závere môjho príspevku sa ešte dotknem niektorých problémov (skôr) procesného charakteru, ktoré sprevádzajú prípravu Stratégie, a ktoré podstatným spôsobom znižujú legitimitu ako aj šance na širšiu akceptáciu tohto dokumentu zo strany verejnosti.

Právo na život (najmä v kontexte práva na život nenarodených detí)

Prvé ľudské právo, ktoré by si zaslúžilo v Stratégii osobitnú pozornosť i osobitnú kapitolu, je nesporne právo na život. Aj keď sa jednotlivé ľudské práva nedajú merať – nedá sa povedať, že jedno je väčšie ako druhé – predsa len spomedzi všetkých ľudských práv vystupuje osobitným spôsobom do popredia právo na život. Je to preto, že život je nevyhnutným predpokladom, aby ktorýkoľvek človek mohol užívať akékoľvek svoje práva. A tak právo na život chráni hodnotu, ktorá je osobitne významná a nevyhnutná z hľadiska všetkých ľudských práv. Právo na život sa tak stáva istým prioritným právom, ktoré je predpokladom aj pre iné práva a zasluguje si preto osobitnú pozornosť.

Potvrdzujú to aj všetky významné ľudsko-právne dokumenty, vrátane Ústavy SR (Čl. 15), Všeobecnej deklarácie ľudských práv (Čl. 3), Európskeho dohovoru o ľudských právach (Čl. 2), Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (Čl. 6 – „Každá ľudská bytosť má právo na život.“), Dohovoru o právach dieťaťa (Čl. 6), či Charty základných práv Európskej únie (Čl. 2).

Pre tvorcov týchto kľúčových ľudsko-právnych dokumentov bolo právo na život tak významné, že sa nachádza v úvode každého dokumentu, hneď po všeobecných princípoch. Všetky tieto dokumenty odzrkadľujú fakt, že právo na život má prioritné postavenie v hierarchii ľudských práv.

Žiaľ, tvorcovia celoštátnej Stratégie nielenže nedali právo na život na popredné miesto, ale dokonca odmietli vytvoriť kapitolu, ktorá by sa právu na život venovala. A to aj napriek tomu, že boli veľkým množstvom ľudí a organizácií opakovane žiadaní, aby právu na život vytvorili v Stratégii osobitnú kapitolu. Toto považujem za podstatný nedostatok Stratégie, ktorý je nevyhnutné napraviť ešte pred dokončením dokumentu.

Možno bol dôvodom pre ignorovanie tohto kľúčového ľudského práva spor o legálnosť umelých potratov. Veľká časť populácie naozaj vníma porušovanie práva na život nenarodených detí veľmi

citlivo a uvedomuje si, že pokiaľ nebude diskriminácia nenarodených odstránená, predstieranie, že si vážime práva všetkých ľudí rovnako, zostáva len hrou na niečo, čo nie je pravda.

V tomto kontexte je potrebné spomenúť aj kontroverzné rozhodnutie Ústavného súdu SR vo veci legálnosti umelých potratov. Z vety: „Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.“ ústavný súd vyvodil záver, že nenarodené deti nie sú subjektom práv, a preto nemajú žiadne právo na život. Citovaná veta pritom hovorí, že „ľudský život“ – to znamená život človeka – je už ten pred narodením. Ústavodarca teda jasne vyjadril názor, že za človeka považuje už človeka pred narodením. A keďže všetci ľudia majú byť slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach bez akejkoľvek diskriminácie (vrátane práva na život), je potrebné tento princíp rešpektovať aj v prípade nenarodených detí. Toto žiaľ ústavný súd odmietol urobiť.

Tí, ktorí so mnou nesúhlasíte – skúste sa aspoň hypoteticky zamyslieť – čo ak je človek naozaj človekom od počatia? (Biológia, aj naša ústava presne toto hovoria.) Nedopúšťame sa krivdy na nenarodených, ktorá svojimi rozmermi pripomína krivdy napáchané otroctvom, či holokaustom, ktoré tiež odmietali uznať niektorým ľuďom rovnaké práva, ako ostatným? Nie je to len pretváрка, keď tvrdíme, ako veľmi nám záleží na právach všetkých ľudí, no pritom naša spoločnosť a právny poriadok v prípade nenarodených robí presný opak?

Uvedomujem si, že nie každý vníma otázku legálnosti umelých potratov rovnako. Avšak som presvedčený, že ľudia z oboch názorových protipólov dokážu nájsť spoločnú reč a riešenia, s ktorými sa všetci stotožníme. Moja osobná skúsenosť je taká, že keď sa rozprávam o otázke konkrétnej pomoci tehotným ženám v núdzi, všetci ľudia súhlasia s poskytovaním takejto pomoci tehotným ženám v núdzi, ktorá by im pomohla porodiť svoje bábätko.

Som presvedčený, že spor o práve na život nenarodených detí, nemusí byť prekážkou umiestnenia kapitoly o práve na život do pripravovanej Stratégie. Práve naopak – táto kapitola môže byť veľmi prínosná a obohacujúca, práve vďaka téme ochrany života už pred narodením. Slovenská občianska spoločnosť má bohaté skúsenosti s praktickou pomocou tehotným ženám a ich nenarodeným deťom. Žiaľ, štát sa do tejto aktivity zatiaľ nezapojil. Príprava Stratégie je tak príležitosťou, aby sa naša spoločnosť a štát začali zaoberať takouto myšlienkou. Spor o to, či nenarodené deti majú požívať rovnaké práva ako my ostatní, sa tým neuzavrie, ale všetci spolu môžeme nájsť také vin-vin riešenia, ktoré túto oblasť ľudských práv posunú správnym smerom. Nikto sa nemusí cítiť porazený, ale mnohí sa vďaka tomu môžu stať víťazmi.

Náboženská sloboda a sloboda slova

Ďalším ľudsko-právnym okruhom, ktorý si zaslúži osobitnú kapitolu v pripravovanej Stratégii je náboženská sloboda a sloboda slova. (Žiaľ, ani takáto kapitola zatiaľ nebola vytvorená.)

Ak právo na život chráni to, aby sme mohli byť, potom náboženská sloboda, sloboda myslenia a sloboda slova chráni to, aby sme mohli byť v celosti. Teda, aby sme mohli žiť naplno takí, akí sme, autenticky a nerozpoztene. Totalitné režimy vždy útočili na náboženskú slobodu, slobodu myslenia a slobodu slova, aby mohli človeka spraviť neslobodným a neodporujúcim. Cieľom týchto slobôd je garantovať, aby človek mohol zo seba dávať to najlepšie, čo v ňom je. Aby si mohol plniť povinnosti, ktoré sú mu sväté, a hovoriť to, čo považuje za pravdu.

Ako konštatoval Európsky súd pre ľudské práva: „Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva je jedným zo základov 'demokratickej spoločnosti' tak ako je chápaná v Európskom dohovore o ľudských právach.“ (Kokkinakis v. Grécko, január 2012)

Správne chápaná sloboda je presným opakom tyranie. Niet divu, že tyranom takáto sloboda vždy prekážala.

Sloboda slova, myslenia a viery je, podobne ako právo na život, integrálnou súčasťou všetkých významných ľudsko-právnych dokumentov. Aj tieto slobody občania požadovali zaradiť do Stratégie vo forme samostatnej kapitoly. Miesto toho boli ministerstvom označené ako otvorené otázky, o ktorých sa síce diskutovať môže (na dnešnom workshope), ale do Stratégie sa nedostanú.

Ak by sa tam nedostali, bola by to veľká chyba. Je totiž utópiou myslieť si, že týmto slobodám netreba venovať pozornosť. V Európe a na Slovensku síce dnes pre svoju vieru, ani hovorenie pravdy, ľudia nezomierajú, no to neznamená, že nie sú prenasledovaní inými spôsobmi.

Ľudsko-právna organizácia Observatory on Intolerance and Discrimination Against Christians in Europe so sídlom v Rakúsku, monitoruje prípady intolerancie a diskriminácie proti kresťanom v Európe. K dnešnému dňu zaznamenala už 1336 takýchto prípadov, pričom tento výpočet nie je úplný. Čo je však ešte horšie, v Európe narastá aj počet trestných činov motivovaných nenávisťou voči Kresťanom, či iným vierovyznaniam.

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť aj Správu OBSE o nenávistných trestných činoch za rok 2012 (15 november 2013), z ktorej vyplýva, že nenávistné trestné činy proti Kresťanom (no nie len proti nim) sú veľkým problémom, najmä v západnej Európe a je potrebné sa tejto téme venovať.

Osobitným problémom sa stáva snaha presadiť určité etické videnie sveta, či právne požiadavky na zmenu rodinného práva, a to za cenu ostrakizovania názorových oponentov z verejného diskurzu. V poslednej dobe sú takto ostrakizovaní najmä ľudia, ktorí zastávajú názor, že manželstvo má zostať zväzkom muža a ženy, prípadne uznávajú také morálne štandardy v oblasti sexuality, podľa ktorých sex medzi osobami rovnakého pohlavia nie je morálne prípustný. Pre svoje názory sú často označovaní za nenávistných, bigotných, či homofóbnych ľudí. V západnej Európe a Amerike sa už neraz stalo, že ľudia pre vyznávanie takýchto „tradičných hodnôt“ boli prenasledovaní, prepustení zo zamestnania, či nejako sankcionovaní.

Netvrdím, že všetci ľudia musia vyznávať len jeden názor, alebo jedno náboženstvo. No súčasne tvrdím, že pre svoj názor (hoci aj na tému sexuality), alebo pre svoje vierovyznanie, by nemal byť nikto prenasledovaný ani nijak diskriminovaný. Práve tu vidím priestor pre tvorcov Stratégie, aby tieto dôležité otázky slobody slova a náboženstva zodpovedne uchopili a nevyhýbali sa ani takýmto citlivým témam.

Výhrada svedomia

Tretia oblasť, ktorej sa chcem dotknúť, je právo na výhradu svedomia. Toto právo úzko súvisí s už spomínaným právom na slobodu viery a presvedčenia a má chrániť človeka pred tým, aby bol nútený robiť veci, ktoré sa priečia jeho svedomiu. Ľahko sa totiž môže stať, že srdce človeka je citlivejšie, ako zákon. Právo na výhradu svedomia má zabrániť tomu, aby sa štát správal ako tyran a nútil ľudí žiť v rozpore s tým, čomu veria.

Na Slovensku problém výhrady svedomia nie je neznámy. Veď kvôli tejto téme svojho času padla vláda Mikuláša Dzurindu. No aj napriek relatívne dobrému povedomiu o tomto práve v porovnaní s inými krajinami, veľmi často sa stretávam s tým, že ľudia o tomto práve nevedia, alebo sa ho zo strachu pred diskrimináciou obávajú uplatniť. Som presvedčený, že potreba podpory práva na výhradu svedomia je na Slovensku veľmi aktuálna a Stratégia by túto otázku nemala opomínať. Zvlášť, keď je tu zjavná požiadavka časti verejnosti, aby sa Stratégia tejto téme venovala.

Druhý dôvod, pre ktorý by sme o výhrade svedomia mali v Stratégii hovoriť, je potreba prijatia osobitnej zmluvy o výhrade svedomia, a to tak so Svätou Stolicou, ako aj s ostatnými registrovanými cirkvami. Ak má Slovenská republika na poli ľudských práv nejaký výslovný záväzok, ktorý musí splniť, je to práve záväzok uzavrieť zmluvu o výhrade svedomia. Od ministerstva zahraničných vecí, v gescii ktorého sa Stratégia pripravuje, je na mieste očakávať, že využije prípravu Stratégie na splnenie si tejto svojej povinnosti. Žiaľ, z doterajšieho konania ministerstva mám skôr pocit, že sa tejto téme vyhýba.

Právo rodičov vychovávať deti v súlade so svojím presvedčením

Napokon je tu štvrté právo, ktoré v pripravovanej Stratégii chýba, a tým je právo rodičov vychovávať deti v súlade so svojím presvedčením. Primárne právo a súčasne povinnosť vychovávať deti leží na pleciach rodičov týchto detí. Samozrejme, rodičia môžu túto činnosť čiastočne preniesť na školy, či iné obdobné inštitúcie. Škola a učitelia však musia rešpektovať právo rodičov na výchovu detí v súlade s ich presvedčením.

Aj toto právo je štandardnou výbavou významných ľudsko-právnych dokumentov. Okrem toho, rodičia si potrebu uplatňovania tohto práva začínajú čoraz viac uvedomovať. Dôvod je najmä ten, že na školy sa neraz dostanú také učebné texty, pedagógovia či iní prednášajúci, ktorí sa snažia deťom vnútiť také názory, ktoré sú v príkrom rozpore s názormi rodičov. Čo je ešte horšie, veľakrát sa rodičia ani nemajú ako dozvedieť, čo ich deťom niekto v škole natláča do hláv.

Nejedná sa len o nešťastného pána Žubajíka, ale o celú škálu tém, akými sú sexuálna etika, otázky viery, eutanázie, či iné citlivé otázky.

Opäť, viem si predstaviť, že rodičia môžu mať odlišné názory na to, akú výchovu by ich dieťa malo dostať. To čo niektorý z rodičov považuje za normálne, inému normálne naozaj nepripadá. Stratégia je priestor, kde by sa tieto otázky mali otvoriť a hľadať také mechanizmy, vďaka ktorým by rodičia mohli efektívne vykonávať kontrolu nad výchovou svojich detí a uplatňovať tak svoje právo (a povinnosť) zabezpečovať výchovu dieťaťa v súlade so svojím presvedčením.

Ďalšia dôležitá téma, ktorá súvisí s právom rodičov na výchovu detí, je téma domáceho vzdelávania. Slovensko má jednu z najreštriktívnejších úprav domáceho vzdelávania, ktorá často bráni efektívnemu výkonu tohto práva. Aj toto je oblasť, ktorá by mala byť v Stratégii pomenovaná a mali by sa hľadať riešenia tohto problému.

Problémy s prípravou Stratégie

To boli štyri okruhy tém, ktoré by podľa mňa (a množstva ďalších angažovaných ľudí a organizácií) nemali v Stratégii chýbať. No žiaľ, zatiaľ chýbajú. A to aj napriek opakovaným žiadostiam na doplnenie týchto tém do Stratégie.

Ak má nejaký dokument niesť názov „celoštátny“, malo by sa pri príprave takéhoto dokumentu postupovať s otvorenou myslou, férovo a participatívne. Žiaľ, pri príprave Stratégie tomu tak nie je.

- V júni minulého roka bol predstavený prvý návrh Stratégie, voči ktorému sa kvôli jeho ideologickému zaťaženiu vzniesla silná vlna odporu.
- V septembri minulého roka bolo prijaté rozhodnutie, že dokument treba pripraviť nanovo. Súčasne boli stanovené kapitoly, ktorým by sa Stratégia mala venovať.
- V októbri minulého roka zástupcovia Fóra života, Fóra kresťanských inštitúcií a iných organizácií prezentovali ministromi požiadavku, aby bol nový dokument vyvážený a aby

obsahoval aj štyri nové okruhy tém. Zo strany ministra Lajčáka nám bola prisľúbená efektívna účasť v jednotlivých štruktúrach a plná participácia na procese prípravy stratégie.

- V januári tohto roka sa na úvodnom zasadnutí Pracovnej skupiny k príprave Stratégie minister Lajčák vyjadril, že (i) práva LGBTI osôb a politiku rodovej rovnosti považuje za nespochybniteľné, a (ii) témy práv nenarodených detí, ochrana tradičnej rodiny a manželstva ako zväzku muža a ženy, otázka náboženskej slobody a výhrady vo svedomí by mali byť súčasťou diskusií na workshopoch, v Stratégii však nebudú explicitne uvádzané.
- Očakávania „konzervatívnych“ organizácií o možnostiach participovať pri príprave Stratégie spôsobom, ktorý by mohol ovplyvniť znenie dokumentu taktiež neboli naplnené.
- Preto dňa 14. apríla 2014 spolu 110 organizácií podpísalo protest proti ideologickému a nedemokratickému procesu prípravy Stratégie.

Na základe týchto skutočností sa pýtam:

- Má stratégia slúžiť na pretláčanie len jedného, vopred určeného pohľadu na ľudské práva?
- Má slúžiť na to, aby sa do škôl dostalo učivo o ľudských právach, ktoré bude tendenčné a jednostranné?
- Alebo má vytvoriť predpoklad pre čerpanie štátnych peňazí len pre určité ľudskoprávne inštitúcie?

Ako vidieť, proces prípravy dokumentu trpí závažnými nedostatkami. Veľká časť verejnosti je opäť raz frustrovaná, a to tak z procesu prípravy dokumentu, ako aj zo zjavnej neochoty zaradiť do Stratégie témy, na ktorých jej záleží.

Ak tieto štyri požadované témy nebudú do Stratégie zaradené, Stratégia nebude kompletná, a celkom iste nebude ani celoštátna, ani demokratická, ani participatívna.

Žiaľ, zhruba od februára tohto roku je zjavné, že príprava Stratégie je akoby vlakom, ktorý sa rozbehol zlým smerom. Ak sa tento zle rozbehnutý vlak nezastaví a nevydá sa lepším smerom, celkom iste sa zopakuje scenár z júna minulého roka a Stratégia sa stane dokumentom, ktorý tento štát a spoločnosť nespája, ale rozdeľuje. Osobne si myslím, že by to bola veľká škoda. Preto, ak je tu vôľa na skutočnú participáciu a pomenovanie vecí, ktoré nás rozdeľujú, ako aj na hľadania tých, ktoré nás spájajú, tvorcovia Stratégie by sa mali zamyslieť ako tento stav zmeniť.

Príspevok Silvie Gregorcovej, odbor štátnej podpory a stratégie sociálnej a rodinnej politiky MPSVaR SR: „Napĺňanie hospodárskych a sociálnych práv v kontexte Stratégie Európa 2020“

Stratégia Európa 2020, ktorá bola prijatá na obdobie desať rokov, je postavená na troch prepojených a navzájom sa podporujúcich prioritných oblastiach: inteligentný rast, udržateľný rast a inkluzívny rast. Za účelom monitorovania a hodnotenia pokroku v daných oblastiach bolo prijatých päť hlavných cieľov, ktoré sa týkajú aj zamestnanosti a sociálneho začlenenia. K dosiahnutiu týchto cieľov je predovšetkým potrebné brať do úvahy prierezovosť, synergiu a zameriavanie sa na jednotlivca, to znamená, že napĺňanie jedného cieľa má vplyv na napĺňanie aj ostatných cieľov.

Vzhľadom na to, že tento rok bol vyhlásený za medzinárodný rok rodiny, chcela by som sa venovať aj podpore rodiny, ktorá má kľúčovú úlohu v súčasnom období pri dosahovaní cieľov stratégie Európa 2020. Ide predovšetkým o zlepšenie podmienok v oblasti zosúladovania rodinného a súkromného života, ako aj ochrany a rozvoja dieťaťa. Vieme, že vplyv finančnej a hospodárskej krízy sa výrazne dotýka aj rodín s deťmi, predovšetkým viacdenných rodín a neúplných rodín v dôsledku zvýšenia nezamestnanosti, zníženia či straty príjmu, čo sa prejavuje predovšetkým zhoršením ich životnej úrovne.

V rámci národnej legislatívy je podpora rodiny zabezpečená priamymi finančnými transfermi, ktoré sú poskytované v určitých životných situáciách rodiny, ako aj opatreniami na zabezpečenie služieb starostlivosti o dieťa prostredníctvom príspevku na starostlivosť o dieťa. Tieto opatrenia majú aj priamy vplyv na zníženie rizika chudoby u rodín. Priame finančné transfery (štátne sociálne dávky – napr. rodičovský príspevok, prídavok na dieťa), sú zabezpečené v rámci národných zdrojov. V prípade opatrenia na zabezpečenie starostlivosti o dieťa sa využívajú štrukturálne fondy.

V rámci procesu hodnotenia a monitorovania cieľov Stratégie Európa 2020 vplynula pre Slovensko úloha v nadväznosti na zvýšenie motivácie žien zamestnať sa, a to zlepšovať a rozšíriť poskytovanie služieb starostlivosti o deti v zariadeniach na to určených, najmä pre deti do veku troch rokov. V dôsledku toho sa prijala úloha s cieľom zabezpečenia podpory rovnováhy medzi zamestnaním rodičov a starostlivosťou o dieťa. Plnenie predmetnej úlohy je a bude zabezpečované už existujúcim nástrojom, ktorým je príspevok na starostlivosť o dieťa, ktorého cieľom je finančne prispieť rodičom detí na výdavky spojené so zabezpečením starostlivosti o maloleté deti a vytvoriť podmienky pre možnosť návratu rodičov maloletých detí späť do práce a podporiť snahu rodičov zabezpečiť potreby rodiny príjmom z vlastnej práce. Výška príspevku umožňuje využívať aj finančne náročnejšie služby starostlivosti o dieťa, a to aj vtedy ak rodič vykonáva prácu odmeňovanú nižšou mzdou. Ďalšie uplatňovanie tohto nástroja bude zabezpečené v rámci nového programového obdobia 2014-2020, čo prispeje nielen k zvyšovaniu zamestnanosti, ale aj k zlepšeniu príjmovej situácie rodín a následne sa prejaví aj v znížení rizika chudoby.

Za účelom zvýšenia účinnosti tohto nástroja je pre nás výzvou v rámci nového programového obdobia 2014-2020 vytvoriť podmienky, či už finančné ako aj legislatívne rozšírenie poskytovania dlhodobodostatkových služieb pre rodiny s deťmi v oblasti starostlivosti o deti do troch rokov veku, a to vybudovaním nových zariadení služieb starostlivosti o dieťa, prioritne vo veku 0-3 rokov. Cieľom je zvýšenie dostupnosti kvalitných, udržateľných a cenovo dostupných služieb starostlivosti o dieťa v záujme zosúladenia rodinného a pracovného života rodičov a zvýšenia ich zamestnanosti, ako aj v záujme rozvoja samotných detí.

Opatrenia na podporu rodiny s deťmi sa premietli aj v rámci systému pomoci v hmotnej núdzi prostredníctvom príspevku pre nezaopatrené dieťa, ako aj v rámci dotačných programov zameraných na podporu školskej dochádzky prostredníctvom dotácie na stravu a školské potreby.

Hospodárske a sociálne práva sú dané, či už na medzinárodnej úrovni alebo vnútroštátnej úrovni. Ich napĺňanie sa realizuje prostredníctvom legislatívnych rámcov, ktoré upravujú bližšie podmienky pre ich vykonávanie, napríklad ako som uviedla aj v prípade podpory rodín s deťmi.

V širšom kontexte vplyvom finančnej a hospodárskej krízy si vnútroštátne politiky vyžiadali a vyžadujú zmeny tak v politike zamestnanosti, vo fiškálnej politike ako aj v sociálnej politike. Jednotlivé zmeny však musia na seba nadväzovať, aby bol zachovaný komplexný prístup a integrita, ktoré by prispeli k oživeniu ekonomiky. Predovšetkým ide o modernizáciu systémov sociálnej ochrany vo vzťahu k trhu práce.

V nadväznosti na ciele Stratégie Európa 2020 ako aj odporúčania pre členské krajiny v záujme zabezpečenia ich plnenia sa na národnej úrovni realizujú a pripravujú opatrenia, tak v oblasti zamestnanosti, ako aj v oblasti sociálneho začlenenia, ktoré smerujú aj k zníženiu rizika chudoby.

Pre nasledujúce obdobie boli preto prijaté opatrenia s využitím národných zdrojov, ako aj štrukturálnych fondov pre programové obdobie 2014-2020, ktoré prispievajú k dosahovaniu národných cieľov, či už v oblasti zamestnanosti alebo sociálneho začlenenia.

V rámci modernizácie systému sociálnej ochrany významnú úlohu zohrávajú práve nástroje aktívneho začlenenia, t. j. podpora príjmu, začlenenie na trh práce s dôrazom na vymanenie sa z pasce chudoby, ako aj prístup ku kvalitným službám, ktoré napomáhajú ľuďom aktívne sa podieľať na živote spoločnosti. Iba komplexný prístup k zavádzaniu nástrojov aktívneho začlenenia má význam a vplyv na ciele Stratégie Európa 2020. Prijaté opatrenia v poslednom období boli zamerané na lepšie prepojenie systému pomoci v hmotnej núdzi a systému služieb zamestnanosti, na zvýhodňovanie zamestnancov pri vstupe do zamestnania aj prostredníctvom odvodových úľav, ako aj na prístup ku kvalitným sociálnym službám. Opatrenia na seba nadväzujú a upriamujú sa na posilnenie finančnej motivácie nájsť, prijať a udržať si aj menej platené zamestnanie, resp. alternatívne zamestnanie.

Na základe prijatého Národného programu reforiem Slovenskej republiky 2014 sa plánuje pokračovať v posilnení už existujúcich opatrení v rámci systému pomoci v hmotnej núdzi v súvislosti so vstupom do zamestnania, t. j. poskytovaním finančnej podpory predovšetkým pre tých, ktorí boli dlhodobo nezamestnaní a zamestnali sa, a to súbehom finančnej podpory a príjmu zo zamestnania. Aj ďalšie opatrenia sa budú zameriavať na zlepšenie motivácie účastníkov na trh práce, zlepšenie služieb zamestnanosti, zamestnanosť znevýhodnených skupín vrátane mladých ľudí atď. Vo významnej miere k tomu prispievajú aj nové operačné programy, ktoré zhrňajú aktivity či už v oblasti zamestnanosti, vzdelávania ako aj sociálneho začlenenia. V rámci sociálneho začlenenia je priamo stanovená investičná priorita venovaná aktívnemu začleneniu s cieľom podporiť rovnaké príležitosti a aktívnu účasť a zlepšenie zamestnatelnosti.

V súvislosti s napĺňaním hospodárskych a sociálnych práv bolo kľúčovým krokom, okrem vyššie uvedených aktivít, prijatie Národného programu rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014-2020, ktorý je nielen strategickým dokumentom pre implementáciu Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, ale aj nadväzuje na stratégiu Európa 2020. V súvislosti s posilnením práv detí boli prijaté úlohy v rámci Národného akčného plánu pre deti na roky 2013-2017, ktoré reagujú na situáciu na národnej úrovni pri napĺňaní Dohovoru OSN o právach dieťaťa.

Zoznam účastníkov

P.č.	Meno	Priezvisko	Inštitúcia/Organizácia
1	Henrieta	Antalová	Štátna školská inšpekcia
2	Marianna	Arnoldová	Jednota dôchodcov na Slovensku
3	Eduard	Bárány	Slovenská akadémia vied, Ústav štátu a práva
4	Marcela	Barová	ODOS, o. z.
5	Ivan	Bašník	Veľvyslanectvo USA
6	Nora	Benakova	Človek v ohrození
7	Lucia	Berdisová	Ústav štátu a práva SAV, Právnická fakulta TU v Trnave
8	Lýdia	Brichtová	riadiateľka odboru sociálnych služieb MPSVR SR
9	Zdeno	Brontvay	Liga otcov
10	Marta	Bujňáková	ZMOS
11	Peter	Colotka	SAV
12	Monika	Čambáliková	Sociologický ústav SAV
13	Patrik	Daniška	Inštitút pre ľudské práva a rodinnú politiku
14	Eva	Dzurindová	SV UNICEF
15	Diana	Farkašová	KOZ SR
16	Viliam	Figusch	HVLPS
17	Branislav	Fridrich	
18	Ján	Gabura	MPSVR SR
19	Ernest	Géze	Fórum pre verejné otázky
20	Ernest	Géze	Fórum pre verejné otázky
21	Silvia	Gregorcová	odbor štátnej podpory a stratégie sociálnej a rodinnej politiky MPSVR SR
22	Lucia	Grešková	Ministerstvo kultúry- Cirkevný odbor
23	Peter	Guráň	Výbor OSN pre práva dieťaťa
24	Mária	Guregová	Fórum pre verejné otázky
25	Mária	Hanzlíková	MPSVR SR
26	Mária	Homolová	MPSVR SR
27	Katarína	Hulmanová	Fórum kresťanských inštitúcií
28	Alena	Chudžíková	Výbor RAX/Centrum pre výskum etnicity a kultúry
29	Barbara	Illková	MZVaEZ
30	Erika	Jurinová	NR SR
31	Miroslav	Kaňa	UNICEF Slovensko
32	Gabriela	Kissova	Fyzická osoba
33	Peter	Klenovský	Únia miest Slovenska
34	Pavol	Kolencik	poradca štátneho tajomníka, Ministerstvo hospodárstva SR
35	Maroš	Kondrót	NR SR
36	Dušana	Kopáčová	MPSVR SR
37	Anton	Korauš	NR SR
38	Angelika	Kotúčová	občan, fyzická osoba
39	Alena	Kotvanová	Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny
40	Beata	Kozelová	Štátna školská inšpekcia
41	Peter	Kresak	Kancelária VOP
42	Daniela	Kuhnová	MK SR
43	Jana	Kviečinská	riadiaci výbor
44	Veronika	Laciaková	Ministerstvo vnútra SR
45	Zdenka	Lašová	odbor štátnej podpory a stratégie sociálnej a rodinnej politiky

			MPSVR SR
46	Ivan	Leitman	Náruč - Pomoc deťom v kríze
47	Peter	Lenčo	Koalícia pre deti, Nadácia pre deti Slovenska
48	Ľubomír	Lintner	MZVaEZ
49	Marta	Luptáková	Kancelária NR SR
50	Martin	Luterán	Kolégium Antona Neuwirtha
51	Martin	Macko	Výbor pre práva LGBTI osôb / Iniciatíva Inakosť
52	veronika	Madzinová	MPSVR SR
53	Jaroslava	Markofova	Ustav medzinarodnych vzťahov Prav Uk - student
54	Anton	Martvoň	Národná rada Slovenskej republiky
55	Martina	Matejková	Ministerstvo zdravotníctva SR
56	Adriana	Mesochoritisová	Možnosť voľby, Výbor pre rodovú rovnosť
57	Jozef	Mikloš, Ing.	Akadémia tretieho veku v Trenčíne
58	Jozef	Mikloš, Ing.	Akadémia tretieho veku v Trenčíne
59	Jozef	Mikloško	Úsmev ako dar
60	Mária	Milková	Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti
61	Daniel	Milo	MV SR
62	Alena	Minns	Metodicko-pedagogické centrum
63	Štefan	MIRGA	člen VVVLPa RV
64	Iveta	Mišová	NROZP v SR, ZPMP v SR
65	Lucia	Mokrá	Univerzita Komenského v Bratislave
66	Anna	Nádaždyová	Slovenské národné stredisko pre ľudské práva
67	Oľga	Nachtmannová	NR SR
68	Jozef	Olekszy	OPP P PZ
69	Katarína	Ondrášová	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR
70	Ľubica	Ondrisová	Centrum právnej pomoci
71	Laco	Oravec	Nadácia Milana Šimečku
72	Mária	Orgonášová	Únia miest Slovenska
73	Alena	Pániková	OSF
74	Oľga	Pietruchová	MPSVR SR
75	Veronika	REMISOVA	Forum kresťanských inštitúcií
76	Petra	Repková	MS SR
77	Dana	Rušinová	Koalícia pre deti, Nadácia pre deti Slovenska
78	Silvia	Sestrienková	súkromne
79	Romana	Schlesinger	Queer Leaders Forum
80	Anton	Srholec	
81	Ivan	Sýkora, Ing.	Slovenská humanitná rada
82	Janka	Šípošová	NR SR
83	Hana	Špaleková	MV SR - Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity
84	Eva	Šťastná	Únia miest Slovenska
85	Ivan	Štubňa	SPOSA
86	Zora	Turancová	MK SR
87	Barbora	Vaněk	Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation
88	Kamil	Vilinovič	MŽP SR
89	Iva	Vranská Rojková	Iniciatíva pre uvedomenie si rizík očkovania
90			Striedavá starostlivosť o deti, slovensko-česká spoločnosť